

# **DEEL 1**

Deze twee hoofdstukken beschrijven de jaren 1817 - 1830. Louis-Prosper Gachard begon zijn carrière als letterzetter in Doornik, maar hij raakte al snel begeistert door het archiefwezen. Hij klom op en slaagde erin op het Brusselse archiefdepot te worden tewerkgesteld. Op de achtergrond spelen zich de historische ontwikkelingen af, met name het bewind van de Nederlandse vorst Willem I en de Belgische Revolutie.

## **Hoofdstuk 1**

### **Een Parijzenaar in Doornik**

## 1817 - 1826

Voorjaar 1823. De stad Doornik, vlakbij de Franse grens, maakte zich op voor hoog bezoek. Koning Willem I en zijn tweede zoon prins Frederik zouden op zondag 4 mei immers arriveren na voordien Maastricht, Luik, Namen en Bergen te hebben bezocht.<sup>1</sup> Het bericht van de komst van deze koninklijke hoogheden liet de inwoners beslist niet onberoerd. Zo verscheen in de krant 'Feuille de Tournay'<sup>2</sup> van 22 april een brief van een opmerkelijke lezer die aangaf dat Zijne Majesteit in al zijn gulheid de stad Bergen een schenking had gedaan voor een ijzeren traliewerk rond het koor van de Sint-Waltrudiskerk. Was het aangekondigde bezoek van de koning nu geen ideale gelegenheid om dezelfde gunst te verkrijgen voor de Doornikse kathedraal, waarvan het traliewerk nodig aan vervanging toe was?<sup>3</sup> Verder plande de plaatselijke schermvereniging naar aanleiding van de hoogedele visite een speciale schermwedstrijd.<sup>4</sup> Ook Louis-Prosper Gachard, een drieëntwintigjarige jongeman werkzaam bij het Doornikse stadsbestuur, liet zich niet onbetuigd. Samen met apotheker Liébert werkte hij aan een vaudeville die voor het koninklijke gezelschap in het theater van Doornik zou worden opgevoerd.

### Een koninklijk bezoek

De jonge Gachard, die zich aanvankelijk slechts bij zijn ene voornaam 'Prosper' liet noemen, was hiermee niet meteen aan zijn proefstuk toe. Sinds hij in Doornik woonde, had hij al meerdere gelegenheidsgedichten, coupletten en toneelstukken geschreven. Hij was geboren in Parijs op 12 maart 1800. Op zeventienjarige leeftijd was hij zijn vader, Louis Gachard, naar Doornik gevolgd die er een tabakshandel opstartte.<sup>5</sup> Zijn moeder,

<sup>1</sup> *Province de Hainaut. Feuille de Tournay. Affiches, annonces et avis divers. N° 2055. Vendredi 2 mai 1823, 603.*

<sup>2</sup> Dit blad werd vanaf 1804 gedrukt en verscheen na verloop van tijd drie keer per week. Het werd uitgegeven in octavoformaat en telde telkens ongeveer twaalf bladzijden. Een decreet van 14 december 1810 en een Koninklijk Besluit van 13 december 1814 stonden de publicatie ervan toe. Zie A. WARZEE, *Essai historique et critique sur les journaux belges. Journaux politiques*, Gent en Brussel, 1845, 204.

<sup>3</sup> *Province de Hainaut. Feuille de Tournay. Affiches, annonces et avis divers. N° 2051. Mardi 22 avril 1823, 556.*

<sup>4</sup> *Ibidem. N° 2056. Dimanche 4 mai 1823, 611.*

<sup>5</sup> C. PIOT, Notice sur Louis-Prosper Gachard, membre de l'Académie, in: *Annuaire de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique*, 54 (1888), 197 en J. CUVELIER, Gachard (Louis-Prosper), in: *Biographie Nationale publiée par l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-*

Marie Louise Scholastique Granger, was reeds overleden toen hij vier was.<sup>6</sup> Wellicht kon hij niet in de zaak van zijn vader terecht, want na zijn aankomst was Prosper Gachard als leerling-letterzetter aan de slag gegaan in de drukkerij van Donat Casterman. Ongeveer twee jaar lang, van 1817<sup>7</sup> tot juni 1819, had hij zich 's ochtends begeven naar het drukkersatelier in de Rue de Pont 10, dat voorzien was van een statige neoclassicistische voorgevel.<sup>8</sup> Een werkdag bij Casterman begon steevast om half zeven 's morgens en eindigde om acht uur 's avonds. Het personeel bestond uit een opzichter plus een twintigtal gezellen en leerjongens. Als typograaf in leer moest Gachard onder meer drukletters ophalen en de magazijnen schikken. Bovendien was elke leerjongen beurtelings verplicht een week boodschappen te doen en een week 's avonds het atelier schoon te vegen. Hierbij diende hij het veegsel zorgvuldig uit te schiften, want als er per toeval letters tussen zaten, moesten ze worden afgewassen en aan een letterzetter worden teruggegeven.<sup>9</sup>

Zoals in elke pre-industriële drukkerij heerste er bij Casterman vermoedelijk ook een geraas van drukpersen, was het er door het weken van papier en het voortdurend poetsen van drukletters en persen erg vochtig en stonk het er naar lijnolie die werd gebruikt voor de inkt. Rond 1817 bleef de uitgave van boeken er eerder beperkt, in tegenstelling tot drukwerk zoals affiches en visitekaartjes. De tweeënzestigjarige Donat Casterman liet het feitelijke beheer van zijn bedrijfje meer en meer over aan zijn zoon Charles.<sup>10</sup> Naar aanleiding van het jaarlijkse feest voor de patroonheilige van de typografen Saint-Jean-Porte-Latin, hield Gachard op 6 mei 1818 niettemin een toespraak 'Discours sur l'imprimerie', waarin hij Donat Casterman uitgebreid in de bloemetjes zette.<sup>11</sup> In mei 1818 was hij opgeklommen tot volwaardig letterzetter, waardoor hij voortaan over eigen gereedschap beschikte zoals een eigen zethaak, mes, kandelaar en

---

*Arts de Belgique. Tome vingt-neuvième. Supplément. Tome premier*, Brussel, 1957, 585.

<sup>6</sup> De namen en overlijdensdata van de ouders worden vermeld in de huwelijksakte van Louis-Prosper Gachard: Anderlecht, Rijksarchief, *Archives de la ville de Liège. Etat civil. Mariages. Item 2. 1857*, nr. 654 (niet gefolieerd).

<sup>7</sup> Cuvelier noch Piot delen mee in welke maand precies Gachard bij Casterman begon.

<sup>8</sup> L.R. CASTERMAN, *Casterman. Deux cents ans d'édition et d'imprimerie 1780 - 1980*, Doornik, 1980, 13.

<sup>9</sup> *Ibidem* en Règlement de l'imprimerie de Donat Casterman à Tournai 1817 – 1820. Art. 1 – 15, 95, 96, 109, 112 en 114, in: S. BOUFFANGE, *Pro deo et patria. Casterman: librairie, imprimerie, édition (1776 – 1919)*, Genève, 1996, 308 - 309, 314 - 315.

<sup>10</sup> S. BOUFFANGE, *o.c.*, 56 - 58.

<sup>11</sup> *Le 150me anniversaire de la fondation de la maison de Casterman*, Doornik, 1930, 27.

kaarssnuit. Op 1 augustus van datzelfde jaar werd hij gepromoveerd tot toezichter in de drukkerij, een taak met heel wat verantwoordelijkheid. 's Ochtends arriveerde hij als eerste en 's avonds vertrok hij als laatste. Hij moest drukproeven nakijken en zorgen voor de boekhouding. In zijn schriftje noteerde hij bovendien dagelijks rapporten om de directeur op de hoogte te houden van het reilen en zeilen in het atelier.<sup>12</sup>

Gachard had de drukkerij op 15 juni 1819 verlaten om tegen een salaris van 425 florijnen als adjunct-secretaris in dienst te treden bij het Doornikse stadsbestuur.<sup>13</sup> Nochtans vergat hij zijn vorige werk niet: hoewel letterzetter af was hij in mei 1820 ook nog aanwezig op de jaarlijkse samenkomst van typografen om feestend mee hulde te brengen aan Saint-Jean-Porte-Latin.<sup>14</sup> Als stadsbediende had hij een levendige belangstelling opgevat voor het archief op de zolders van het stadhuis. Gezien de volkomen wanordelijke staat ervan, had hij op 8 april 1822 aan het schepencollege het verzoek gericht om dit gemeentearchief te mogen onderzoeken en te ordenen. Op 23 oktober had het college hiermee ingestemd.<sup>15</sup> In de maanden april en mei 1823 moest het stadsbestuur over geheel andere zaken beslissen, meer bepaald over de voorbereidselen voor de nakende komst van Willem I en diens zoon. Het parcours van de ruitersstoet werd uitgestippeld, langs de Rue de Marvis en de Rue de Pont werden twee bomenrijen geplant, openbare gebouwen werden versierd met bogen en emblemen, triomfbogen vervaardigd en opgesteld. Op de tekenschool, schermclub en harmonie werd er gerepeteerd en geoefend.<sup>16</sup> Liébert en Gachard maakten eveneens voort met hun toneelstuk.

Apotheker Liébert, net als Gachard van Franse origine, was geen debutant. In 1800 had hij reeds een komedie geschreven, 'Vingt-deux ans en un jour', die voor de eerste maal in Gent was opgevoerd.<sup>17</sup> Ondanks zijn bezigheden bij drukkerij Casterman

---

<sup>12</sup> Règlement de l'imprimerie de Donat Casterman à Tournai 1817 – 1820. Art. 30, 32, 53, 1er août 1818: n° 15, in: S. BOUFFANGE, *o.c.*, 58 – 59, 310 – 312 en 320.

<sup>13</sup> J. CUVELIER, Le centenaire de Gachard, in: *Archives, Bibliothèques et Musées de Belgique*, 8 (1931), 67.

<sup>14</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 463, fos. 24 - 25.

<sup>15</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 461 (niet gefolieerd), Rapports adressés au Collège des Bourgmestres et Echevins de la ville de Tournay sur les archives de cette ville.

<sup>16</sup> *Province de Hainaut. Feuille de Tournay. Affiches, annonces et avis divers. N° 2057. Mercredi 7 mai 1823*, 623.

<sup>17</sup> F. FABER, *Histoire du théâtre français en Belgique depuis son origine jusqu'à nos jours d'après des documents inédits reposant aux Archives Générales du royaume. Tome quatrième*, Brussel en Parijs, 1880, 330 en A. DELANGRE, *Le théâtre et l'art dramatique à Tournai*, Doornik, 1905, 41.

en het stadsbestuur was ook de jonge Gachard blijven dichtten. Hiermee had hij stilaan een zekere reputatie verworven. Sommige gedichten waren gepubliceerd in de bladen 'Feuille de Tournay' en 'Annales Beligues'.<sup>18</sup> Gachard had lettergereepraadsels verzonnen, epigrammen bedacht over breedsprakerige pastoors en ingedommelde kosteren en rijmende bespiegelingen genoteerd over het belang van een elegant voorkomen en over het leven in het algemeen.<sup>19</sup> Talrijke verzen had hij geschreven voor bruiloften en naamfeesten, waarbij hijzelf de tekst en zang voor zijn rekening had genomen, terwijl Detournay-Pontus, een muzikleraar die in de Rue Saint-Martin een muzikwinkel uitbaatte,<sup>20</sup> voor de muziek had gezorgd.<sup>21</sup> Voorts had Gachard flink wat liefdespoëzie geproduceerd, veelal gewijd aan anonieme juffrouwen en dames, discreet aangeduid met louter een voornaam of initiaal. Hieruit sprak nu eens een veeleer getormenteerde romantiek, dan weer een lichte en vrolijke toon, zoals in het versje dat de jonge dichter op de bloemenmarkt van 31 maart 1819 te binnen was geschoten:

'Parmi les fleurs que ce lieu nous présente,  
Une seule a fixé mon choix:  
Est-ce une rose, un lys, une amaranthe  
Non, ce n'est aucune des trois:  
C'est une fleur plus fraîche et plus jolie:  
C'est Rosalie.'<sup>22</sup>

Belezen was de gewezen letterzetter en corrector wel, want met zwier haalde hij beelden aan uit de klassieke mythologie, waardoor zijn coupletten beladen werden met een stijlvol pathos. Overigens wist hij gewiekst contacten te leggen door gelegenheidsgedichten op te dragen aan Doornikse notabelen zoals de industrieel Léopold Lefèbvre, schepen Charles Le Hon of Romain Drogart, secretaris van de burgemeester.<sup>23</sup> Verder was hij er met zijn coupletten in geslaagd Marie-Caroline

<sup>18</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 463, fos. 12 en 54.

*Annales belgiques des sciences, des lettres et des arts. Tome VII. Ier semestre*, Gent, 1821, 329.

<sup>19</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 463, fos. 1, 6, 20 - 21.

<sup>20</sup> *Province de Hainaut. Feuille de Tournay. Affiches, annonces et avis divers. N° 2049. Vendredi 18 avril 1823*, 527.

<sup>21</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 463, fos. 8 - 11, 44 en 70 - 71.

<sup>22</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 463, fo. 16.

<sup>23</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 463, fos., 30 - 32, 41 - 44 en 80 - 81 en E. MATTHIEU, *Biographie du Hainaut. I - II*, Enghien, 1902 - 1905, 67 en 72 - 73.

Dehults-Reynders, echtgenote van eerste schepen Désiré-Bernard Dehults, moeiteloos te charmeren.<sup>24</sup>

Al deze notabelen zouden hoogstwaarschijnlijk ook de opvoering van de toneelstukken voor de koning bijwonen. Acht dagen voor de komst van Willem I en prins Frederik waren alle loges reeds gereserveerd. Het vaste gezelschap was voor de gelegenheid teruggekeerd uit Beauvais, de zaal werd versierd<sup>25</sup> en ook het toneelstuk van Gachard en Liébert kreeg vastere vorm. Hoewel ze het een ‘impromptu-vaudeville’ noemden, bereidden Gachard en Liébert het minutieus voor. Hun vaudeville alludeerde op het koninklijke bezoek. Wanneer de dorpingen vernemen dat Willem I en zijn zoon prins Frederik het nabijgelegen Doornik zullen bezoeken, verzucht de knappe Fanchette, die schaamteloos het hof wordt gemaakt door de twee edelknapen van het naburige kasteel, dat zij dolgraag de koning van dichtbij wil zien. De beide edelknapen, Alfred en Ernest, willen haar wat graag in het kasteel verstoppen, in ruil voor een zoen. Haar verloofde Lucas, een brute maar goedgehartige soldaat, betrapt Fanchette en wil niet meer met haar trouwen. Uiteindelijk bemiddelt de officier van de koning en nodigt hij de dorpingen uit om de koning te ontmoeten. Liébert en Gachard, beiden van Franse origine, schreven voor hun vaudeville heel wat koningsgezinde refreinen. Blijkbaar zat het tweetal er niet mee om de Nederlandse koning uitbundig te loven. Ze bedachten eveneens het decor voor hun stuk: een dorpsplein met rechts een ijzeren hek, dat de ingang van de kasteeltuin voorstelde. Niets lieten ze aan het toeval over.<sup>26</sup>

Het Doornikse theaterleven had heel wat te danken aan Willem I. Onder zijn bewind was het immers opnieuw uitgebouwd. Bij de vereniging van de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden in 1815 had de vorst ter controle van de Franse noordgrens in bepaalde steden in het Zuiden troepen gestationeerd zoals in Doornik, waar de aanwezigheid van een aanzienlijk garnizoen uiteindelijk de oprichting van een permanent theater haalbaar maakte. Het was uit met de anarchie in het orkest en onvoorspelbare openingstijden, wat het theatergebeuren tijdens de Franse overheersing zo had

---

<sup>24</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 113 (niet gefolieerd), brief van mevrouw Dehults-Reynders aan L.P. Gachard, februari 1820. Identificatie van mevrouw Dehults: I. DE STEIN D’ALTENSTEIN, *Annuaire de la noblesse de Belgique. 1850. Quatrième année*, Brussel, 1850, 222 - 223.

<sup>25</sup> *Province de Hainaut. Feuille de Tournay. Affiches, annonces et avis divers. N° 2057. Mercredi 7 mai 1823*, 624.

<sup>26</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 466 (niet gefolieerd).

gekenmerkt. Met de nodige subsidies was het theater opgekalfaterd en vanaf 1816 stond er een gezelschap van ongeveer achttien spelers en een veertienkoppig orkest op de planken. Het theater was geopend vanaf de jaarlijkse kermis tot Palmzondag en opvoeringen vonden doorgaans plaats op zondag, maandag en donderdag. Alle genres kwamen aan bod: opera's, melodrama's, komedies en vaudevilles. Tijdens het seizoen 1819-1820 had de toenmalige directeur zowel het theater van Doornik als dat van Rijsel geleid, waardoor het Noord-Franse gezelschap ook in de Henegouwse stad kwam optreden.<sup>27</sup>

Zo was op 9 februari 1820 het doek gevallen over de succesvolle reeks voorstellingen van 'Le mariage de Figaro', waarin de beeldschone Chapron, een achttienjarige talentvolle debutante bij het Rijselse theater, had geschitterd in de rol van 'Suzanne'. Om haar passend hulde te brengen, had ze op deze slotvoorstelling in Doornik een bloemenkroon gekregen én een poëtische lofrede, voorgelezen door haar tegenspeler. Deze prijzende strofen werden op luid applaus onthaald. Hoewel de auteur in kwestie die avond niet officieel bekend was gemaakt, was in de daaropvolgende 'Feuille de Tournay' Prosper Gachard uitgebreid gefeliciteerd voor zijn treffende verzen.<sup>28</sup> Wellicht volgde de jonge Gachard al die jaren het theaterleven op de voet en koesterde hij een grote voorliefde voor actrices. In twee latere gedichten roemde hij immers de kwaliteiten van Catherine-Joséphine Duchesnois, de steractrice van het 'Théâtre français'. Tegen een weliswaar verdubbelde toegangsprijs hadden de stadsbewoners haar op zondag 18 juni 1820 aan het werk kunnen zien in de titelrol van het treurspel 'Marie Stuart'.<sup>29</sup>

In september 1821 was Gachard bovendien de schrijver gebleken van de proloog voor het theaterseizoen 1821-1822. Zo'n proloog diende gewoontegetrouw het publiek warm te maken voor het komende theaterjaar. Gachard had een openingsstuk in vijf bedrijven bedacht, waarin een toneeldirecteur, een regisseur en een abonnee Sainville met elkaar discussieerden. In deze proloog polst het personage Sainville bij de directeur of het

---

<sup>27</sup> A. DELANGRE, *Le théâtre et l'art dramatique à Tournai*, Doornik, 1905, 29 - 30, 34.

<sup>28</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 463, fos. 23 - 24, 29 en *Province de Hainaut. Affiches, annonces et avis divers de Tournay. N° 1598. Vendredi 11 février 1820*, 108 en *Ibidem, N° 1573. Mardi 16 Novembre 1819*, 339.

<sup>29</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 463, fos. 28 - 29; *Province de Hainaut. Affiches, annonces et avis divers de Tournay. N° 1634. Vendredi 16 juin 1820*, 336 en identificatie van de actrice: H. LYONNET, *Dictionnaire des comédiens français (ceux d'hier). Biographies, bibliographie, iconographie. Ouvrage illustré de nombreux portraits, autographes, vues, scènes etc. Tome premier*, Parijs, s.d., 584.

de moeite loont zijn abonnement te vernieuwen. De kritische abonnee haalt herinneringen op aan het vorige seizoen, vraagt ronduit welke genres er dit jaar aan bod zullen komen en of er wel talentvolle acteurs en aantrekkelijke actrices meespelen.<sup>30</sup> Na deze opvoering was er in 'Feuille de Tournay' terstond een ware polemiek van lezersbrieven ontstaan. Iedereen was het erover eens dat één couplet eensgezind applaus had opgeleverd:

'Titres, cordons et parchemins,  
Vains objets qu'encensaient nos pères,  
Vous n'abusez plus les humains  
Par vos grandeurs imaginaries.  
En depot de certaines gens,  
C'est la vertu; c'est la sagesse,  
Ce sont les nobles sentiments,  
Qui font aujourd'hui la noblesse.'

Voor de overige strofen liepen de meningen uiteen. Voorstanders hadden van heel de proloog genoten, hoewel de vertolking van de hoofdacteur misschien wat geanimeerder had gekund. Tegenstanders daarentegen vonden het stuk gewoonweg langdradig en de auteur overroepen.<sup>31</sup> Mogelijk was Gachard geschrokken van de scherpe commentaren, die het vooral op de auteur hadden gemunt. Aangezien alle lezersbrieven anoniem waren, had hij op zijn beurt een epigram ontworpen met aan de meest misnoegde briefschrijver de oproep zich bekend te maken.<sup>32</sup>

Op 30 april 1823 liet de burgemeester van Doornik affiches verspreiden met het verzoek aan de stadsbewoners om het komende bezoek van de koning rustig en voortreffelijk te laten verlopen.<sup>33</sup> Eindelijk brak zondag 4 mei aan. Om half zeven 's avonds kwamen Willem I en prins Frederik in de stad toe, vergezeld van een groot gevolg, waaronder de gouverneur van Henegouwen. Het voltallige stadsbestuur verwelkomde hen. Onder onophoudelijk klokgelui volgde de stoet het vastgelegde parcours naar het bisschoppelijk paleis. Voorop liepen leden van de schermvereniging, leerlingen van de tekenschool en de harmonie. De erewacht van Doornik escorteerde de

---

<sup>30</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 465.

<sup>31</sup> *Province de Hainaut. Feuille de Tournay. Affiches, annonces et avis divers. N° 1796. Mardi 4 septembre 1821, 356; Ibidem, N° 1797. Vendredi 7 septembre 1821, 363 - 364 en Ibidem, N° 1798. Dimanche 9 septembre 1821, 372.*

<sup>32</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 463, fo. 53.

<sup>33</sup> *Province de Hainaut. Feuille de Tournay. Affiches, annonces et avis divers. N° 2056. Dimanche 4 mai 1823, 615.*

koets met de koninklijke hoogheden, maar naast het portier reed de persoonlijke commandant van de koning. Een grote menigte langs de straten juichte de koning toe. De politie zag er intussen op toe dat er geen vuurpijlen of voetzoekers werden afgestoken en dat er uit ramen geen blikjes of andere projectielen naar de ruiters werden geworpen. Terwijl de harmonie zich links van het bisschoppelijk paleis zette en de erewacht zich in slagorde langs het bibliotheekgebouw opstelde, stapte Willem I uit. In het paleis had hij een onderhoud met de vicaris-generaal en ontving hij officieren van het garnizoen en afgevaardigden van het gerecht en de administratie. Hierna voelde de vorst zich te vermoeid om het banket voor te zitten, zodat prins Frederik zijn plaats innam. Op het signaal van het belfort werd vanaf half negen heel de stad verlicht.<sup>34</sup> 's Anderendaags stond het bezoek aan de vestingwerken op het programma en de opvoering van verschillende toneelstukken.

Prosper Gachard moet ongetwijfeld even teruggedacht hebben aan dinsdag 20 juli 1819 toen koning Willem I ook al de forten en de garnizoenen was komen keuren. Na het banket had de vorst zich eveneens naar het theater begeven, waar geïmproviseerde coupletten voor hem waren gezongen. Als laatste artiest had Gachard toen bijzonder veel bijval geogst. Zijn strijdlustige verzen waren door het publiek zo enthousiast onthaald dat hij was teruggevraagd op het podium:<sup>35</sup>

‘Si l’étranger, dans sa furie,  
Chez nous osait porter ses pas;  
Si les périls de la patrie  
Appelaient le Belge aux combats,  
Brûlant d’une ardeur héroïque,  
Il graverait sur ses drapeaux,  
La devise patriotique:  
Vaincre ou mourir pour les Nassaux.’<sup>36</sup>

Zou hij nu, vier jaar later, met zijn toneelstuk voor de koning evenveel succes oogsten?

Op maandag 5 mei werden vanaf negen uur 's ochtends allerhande festiviteiten druk bijgewoond, terwijl Willem I en prins Frederik de forten inspecteerden en de troepen schouwden. Ze bezochten eveneens de kostenloze lagere scholen in de stad, wat

---

<sup>34</sup> *Province de Hainaut. Affiches, annonces et avis divers de Tournay. N° 2057. Mercredi 7 mai 1823, 623 en Ibidem, N° 2056. Dimanche 4 Mai 1823, 615.*

<sup>35</sup> *Ibidem, N° 1540. Vendredi 23 juillet 1819, 63.*

<sup>36</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 463, fos. 15 - 16.

aansloot bij de verlicht-centralistische onderwijspolitiek van Willem I.<sup>37</sup> Om half vijf begaf de koning zich naar het stadhuis waar hem namens het stadsbestuur een banket met vijftig genodigden werd aangeboden. Om acht uur wandelde het hoge gezelschap naar het theater waar de loges bezet waren met prachtig uitgedoste dames. Er werd langdurig ‘Vive le roi’ geroepen en het nationaal volkslied werd ingezet. Na twee andere stukken ‘Blaise et Babet’ en ‘Le calife’ kwam als laatste ‘L’heureuse arrivée’ van Gachard en Liébert aan de beurt. Hun vaudeville maakte zonder meer het meeste indruk. Het publiek applaudisseerde luid en wist de zinspelingen op het bezoek van de koning duidelijk te smaken. Zo herhaalden de toeschouwers het couplet over de inzet van prins Frederik voor de Maatschappij van Weldadigheid:

‘Des Nassaux, noble rejeton,  
Par ses vertus, par sa sagesse,  
Frédéric se montre sans cesse  
Digne de porter ce beau nom.  
Des pauvres douce Providence,  
Près du trône il est leur appui,  
Et pour devise il a choisi:  
Générosité, Bienfaisance.’<sup>38</sup>

Na sommige zinnen juichten de toehoorders meermaals uitbundig ‘Vive le roi’, waardoor het spel van de acteurs telkens even werd onderbroken:

‘Plus long-temps que demain  
Répétons ce refrain: Nous aimons le Roi... le fait est certain.  
Et que nos enfans,  
Heureux & contents,  
Le répètent encore pendant cinquante ans.’<sup>39</sup>

Na afloop groette Zijne Majesteit het publiek en vervolgens ging hij terug naar het bisschoppelijk paleis. Opnieuw was ’s avonds heel de stad verlicht.<sup>40</sup>

### **Roeping in het archief**

---

<sup>37</sup> J. ROEGIERS en N.C.F. VAN SAS, *Revolutie in Noord en Zuid (1780 - 1830)*, in: J.C.H. BLOM, en E. LAMBERTS, ed., *Geschiedenis van de Nederlanden*, Rijswijk, 1993, 247.

<sup>38</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 466 (niet gefolieerd).

<sup>39</sup> *Ibidem*.

<sup>40</sup> *Province de Hainaut. Affiches, annonces et avis divers de Tournay. N° 2057. Mercredi 7 mai 1823, 623 - 624.*

Na het vertrek van de koninklijke hoogheden naar Kortrijk hernam het dagelijkse leven zich weer in de stad, maar Gachard liet het hier niet bij. Opgetogen met zijn succes en gedreven door een vastberaden ambitie, die eerder al zijn korte carrière in drukkerij Casterman kenmerkte, schreef hij midden mei niet alleen ridder Vanderfosse, gouverneur van Henegouwen, aan, maar ook Pierre-Louis van Gobbelschroy, de Zuid-Nederlandse secretaris van het kabinet van de koning, en tenslotte de koning zelf. Gachard hoopte immers stellig dat de vorst, over wie hij zich in de meest vleierende bewoordingen uitliet, zijn opgevoerde toneelstuk zou ontvangen en lezen.<sup>41</sup>

Ondertussen ging Gachard als stadsbediende door met het klasseren van de stedelijke archieven, waarmee hij sinds 1822 begonnen was. Hij plande op basis daarvan een geschiedenis van Doornik te schrijven die zou starten bij de Vrede van Aken (1748).<sup>42</sup> Als autodidact leerde hij op de zolder van het Doornikse stadhuis oude handschriften ontcijferen en het belang van oude documenten kennen. Jaarlijks presenteerde hij een rapport over zijn opzoekingen aan het schepencollege. In één van deze verslagen benadrukte hij onder meer dat het gemeentearchief erg waardevol was voor de kennis van de opstand van de zestiende eeuw.<sup>43</sup> Zijn voorliefde voor deze periode, die later tot uiting zou komen in bronnenpublicaties van onder meer Margaretha van Parma, Willem van Oranje en Filips II, kreeg dus vorm in het Doornikse archief. Naast het gemeentearchief ordende Gachard op vraag van procureur des konings Cuvelier ook het overgebleven archief van de provinciale raad van Doornik, dat werd bewaard op de zolder van de rechtbank.<sup>44</sup> Hij volbracht het schikken van beide archieven met zo'n geestdrift en kunde dat hij er door alle autoriteiten voor werd geroemd.<sup>45</sup> De voormalige letterzetter leek zijn roeping te hebben gevonden.

Voorts werkte Gachard een veeleer administratieve carrière uit in Doornik. Op 18 oktober 1819 was hij door het schepencollege uitgekozen om voortaan de beraadslagingen van de administratieve raad van de tekenschool te noteren tegen een

---

<sup>41</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 397 (niet gefolieerd), brief van L.P. Gachard aan Vanderfosse op 15 mei 1823; nr. 177 (niet gefolieerd), brief van L.P. Gachard aan Van Gobbelschroy op 22 mei 1823 en nr. 466 (niet gefolieerd), brief van L.P. Gachard aan de koning op 22 mei 1823.

<sup>42</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 461 (niet gefolieerd), Rapports adressés au Collège des Bourgmestre et Echevins de la ville de Tournay sur les archives de cette ville.

<sup>43</sup> J. CUVELIER, a.c., in: *Archives, Bibliothèques et Musées de Belgique*, 8 (1931), 68.

<sup>44</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437, fos. 8 - 9.

<sup>45</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437, fo. 6.

beloning van 50 frank per jaar.<sup>46</sup> De geboren Parijzenaar was trouwens op 21 januari 1821 tot Belg genaturaliseerd.<sup>47</sup> In november 1823 werd hij aangesteld tot secretaris van de directie van de lagere scholen in Doornik.<sup>48</sup> Vermoedelijk brachten zulke taken hem in contact met machtige personen. Zo raakte Gachard alleszins op een goed blaadje bij schepen Le Hon. Als schepen voor industrie en kunst werd deze aangesteld tot voorzitter van de jury van de 'Exposition des produits de l'industrie et des arts' die in Doornik in september 1824 werd georganiseerd. Op 6 september 1824 werd Gachard benoemd tot secretaris van de jury.<sup>49</sup> Op 12 september, een druilerige zondagochtend, opende deze tentoonstelling de deuren voor het grote publiek. Allerlei voorwerpen en curiosa werden tentoongesteld. Op zondag 26 september vond om elf uur 's ochtends de uitreiking van de medailles plaats. Als secretaris las Gachard een deel van het rapport voor en 's avonds nam hij deel aan het banket.<sup>50</sup> Dit soort functies en dienstbetoon verschaften hem wellicht wat aanzien en vooral belangrijke relaties die zijn ambities inzake archiefonderzoek nog ten goede zouden komen.

Met een grote ijver werkte Gachard voort in de Doornikse archieven. Zo trok hij met een opmerkelijk opstel van 20 juli 1825 de aandacht van de koning. In het Doornikse archief was hij er namelijk achter gekomen dat het Verenigd Koninkrijk bij machte was van Frankrijk een som te eisen van meer dan 357 000 florijnen. De steden Saint-Amand en Mortagne, die thans tot Frankrijk behoorden, hadden nog achterstallige renten te betalen die dateerden uit de tijd toen ze nog deel uitmaakten van Doorniks grondgebied. De Algemene Commissie van Liquidatie bevestigde Gachards stelling. Vervolgens legde een Koninklijk Besluit van 6 november 1825 de genoemde commissie op om twee derde van de schulden te vorderen.<sup>51</sup> Nog voor deze zaak van de Doornikse renten was uitgeklaard, richtte Gachard op 27 augustus 1825 aan de koning een ander rapport, ditmaal over de organisatie van de archieven van het koninkrijk. Hij poneerde dat het Verenigd Koninkrijk een bijzonder rijk archief ter beschikking had, maar dat de

<sup>46</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437, fo. 2.

<sup>47</sup> J. CUVÉLIER, a.c., in: *Biographie Nationale publiée par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Tome vingt-neuvième. Supplément. Tome premier*, Brussel, 1957, 587.

<sup>48</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437, fos. 4.

<sup>49</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437, fo. 5.

<sup>50</sup> *Province de Hainaut. Feuille de Tournay, Officielle pour les Actes de l'administration de la ville. Affiches, annonces et avis divers. N° 2276. Mardi 28 septembre 1824*, 384.

<sup>51</sup> J. STEUR, Archivisten in dienst van het Vereenigde Koninkrijk. III. Gachard, in: *Nederlandsch Archiefblad*, 43 (1935 - 1936), 140 - 141.

geschiedschrijving er desondanks weinig voorstelde. Zo stelde hij vast dat er geen enkele synthese bestond die alle tijdvakken omvatte, de anti-nationale - lees anti-Oranjegezinde - 'Histoire de Belgique' van Jean-Joseph de Smet, intussen geschrapt uit het geschiedonderricht, niet na gesproken. Ook Louis Dewez met zijn verdienstelijke 'Histoire générale de Belgique' was er niet geheel in geslaagd alle tijdvakken te integreren. Bovendien wees Gachard er op dat het meest schitterende tijdperk van onze geschiedenis, dat van Willem van Oranje, voornamelijk door buitenlanders was beschreven en amper door eigen historici. De ondermaatse historiografie in eigen land schreef hij toe aan het onvoldoende gebruik van archiefbescheiden. Wat het archiefwezen betrof, wilde Gachard de archieven van de staat en die van de provincies inventariseren. Hij stelde de oprichting voor van een Bureau d'Archives waar alle documenten die voor de nationale geschiedenis van belang waren, zouden kunnen worden neergelegd. Op basis hiervan zouden historische syntheses geschreven kunnen worden. Gachard pleitte tenslotte voor de oprichting van een archiefschool voor de conservatie van middeleeuwse documenten, hierbij duidelijk alluderend op de 'Ecole des Chartes' uit 1821 in zijn geboorteland Frankrijk. Hij stelde voor om er zelf de leiding van te nemen.<sup>52</sup>

Na het versturen van deze memorie had Gachard een onderhoud met Van Gobbelschroy, sinds 18 juni 1825 Minister van Binnenlandse Zaken en Onderwijs.<sup>53</sup> Hij zette hem zijn plannen uiteen voor het archiefwezen en uitte de wens bij het Brusselse archiefdepot tewerkgesteld te worden.<sup>54</sup> Op 2 oktober 1825 zond hij de minister een verslag over deze archiefbewaarplaats. Hierin benadrukte hij opnieuw dat de organisatie van het archiefwezen de dringende aandacht van het bestuur eiste. Hij beschreef het Brusselse archief als bijzonder wanordelijk: '*J'ai vu à Bruxelles, au dépôt des Archives Judiciaires (Palais de Justice) une foule d'actes qui appartiennent aux Archives administratives et historiques. Je n'ai pas été peu étonné d' y trouver, gisant sur des tables, pêle-mêle, sans être inventoriés, des instrumens du 13<sup>e</sup> et du 14<sup>e</sup> siècle, tels que des chartes et lettres des Ducs de Brabant et autres Princes.*'<sup>55</sup> Voorts vroeg Gachard

---

<sup>52</sup> Brief gepubliceerd in: J. STEUR, a.c., in: *Nederlandsch Archievenblad*, 43 (1935 - 1936), 142 - 146.

<sup>53</sup> F. VAN KALKEN, Van Gobbelschroy (Pierre-Joseph-Servais-Louis), in: *Biographie nationale publiée par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique Tome vingt-sixième*, Brussel, 1936-38, 413.

<sup>54</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437, fo. 10.

<sup>55</sup> Brief gepubliceerd in: J. STEUR, a.c., in: *Nederlandsch Archievenblad*, 43 (1935 - 1936), 147.

zich af waar het belangrijke archief van de oude Staten van Brabant was gebleven. Hij voegde hier evenwel aan toe dat hij - wegens billijke en keurige redenen - het depot in kwestie nog niet bezocht had. Het voorgaande had hij van horen zeggen, onder meer van Dewez<sup>56</sup> die hem zou hebben verzekerd dat het er moeilijk opzoeken was. Gachard merkte op dat ook in de archieven van de meeste steden en provincies dezelfde wanorde heerste. De chaos in de archieven weet hij grotendeels aan de Franse revolutionairen. Zo was er het decreet van 5 brumaire jaar V (26 oktober 1796) dat de overbrenging van de verschillende archiefdepots van de Republiek naar de hoofdplaatsen van de departementen had opgelegd. Gachard stelde vast dat dit door de toenmalige politieke situatie en een tekort aan middelen slechts op enkele plaatsen daadwerkelijk was doorgevoerd. De aanzet daarentegen was haast overal gemaakt: kasten en mappen waren leeggemaakt en in afwachting waren de documenten volkomen ordeloos op zolders gestouwd.

Gachard had althans geconstateerd dat dit het lot was geweest van de archieven van Doornik en hij vermoedde van andere archieven hetzelfde. Hij herhaalde dat een geschiedenis van de Nederlanden slechts op basis van archiefmateriaal kon worden geschreven. Bijgevolg pleitte hij voor bekwame archivariissen die de documenten zouden klasseren, waarbij Gachard verwees naar het rapport dat hij de koning had opgestuurd. Hij hoopte dat Van Gobbelschroy hem zou steunen, al had hun gesprek hem reeds hoopvol gestemd. Aan het eind van het rapport somde hij voor de zekerheid nog maar eens zijn verwezenlijkingen op. Zijn coupletten van 1819 en 1823 tijdens het bezoek van de koning aan Doornik en zijn memorie met de ontdekte schuldvordering gaven duidelijk blijk van zijn liefde voor het vaderland en trouw aan de dynastie.<sup>57</sup>

Over Gachards plannen voor 's lands archiefwezen vroeg Van Gobbelschroy raad aan Karel-Frederik Sirtema van Grovestins, kamerheer van de koning en bevoegd voor

---

<sup>56</sup> Geschiedschrijver Dewez verkreeg bij opzoekingen in het Brusselse archiefdepot niet altijd wat hij wilde. Getuige hiervan een brief van 2 februari 1828 die Van Ewijck aan L'Ortye richtte: '*De heer Dewez verzoekt om hem alle zoodanige stukken uit 's Rijksarchief toe te vertrouwen als hij het zijne historische navorschingen noodig zal hebben.*' Op 20 februari 1820 verwittigde L'Ortye de administrateur evenwel dat Dewez' verzoek niet werd toegestaan omwille van '*une règle aussi ancienne que sage prescrit de ne jamais déplacer en faveur de particulier les actes reposant dans les archives publiques. Elle est suivie dans toute l'Europe.*' Zie: Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fos. 40v°, 57v°-58r°. In de drie brieven van Dewez die in het fonds van Gachard worden bewaard, wordt niet over moeilijke opzoekingen in het Rijksarchief gerept: Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 126 (niet gefolieerd).

<sup>57</sup> Brief gepubliceerd in: J. STEUR, a.c., in: *Nederlandsch Archiefblad*, 43 (1935 - 1936), 147 - 148.

het archief van het Huis van Oranje. Hoewel deze het oneens was met Gachards streven naar de centralisatie van de archieven, meende hij toch dat de wanorde in het Brusselse depot niet kon blijven duren en de noodzaak zich aandiende om een intelligente en toegewijde beambte aan te nemen. Dit advies noteerde hij in een brief van 26 oktober 1825 aan Van Gobbelschroy. Op 10 mei 1826 schreef de minister de gouverneur van Henegouwen baron Max-Hendrik de Beeckman aan met de vraag of Gachard een geschikte kandidaat was voor de functie van adjunct-secretaris in het Brusselse archiefdepot.<sup>58</sup> Het lijkt er trouwens op dat Gachard eveneens aanbevolen werd door Le Hon, de Doornikse schepen en intussen lid van de Staten-Generaal.<sup>59</sup> Op 16 juni 1826 bood Van Gobbelschroy de koning tenslotte een rapport aan over het Brusselse rijksarchief annex voordracht van Gachard. Hierin beschreef de minister het huidige personeel en schetste hij de stand van zaken in de Brusselse archiefbewaarplaats. Van Gobbelschroy wees de vorst erop dat er een nieuwe, geschikte beambte nodig was om de documenten te rangschikken en de belangrijkste stukken uit te geven, zoals dat gebeurde in het archief in de noordelijke provincies met substituut-archivaris Johannes Cornelis de Jonge. Voor deze betrekking raadde hij Gachard aan, adjunct-secretaris van het stedelijk bestuur van Doornik, *‘die zich vroeger reeds aan Uwe Majesteit heeft bekend gemaakt, als zich ophoudende met en de noodige geschiktheid bezittende tot het onderzoeken en opsporen van oude oirkonden’*, hiermee verwijzend naar zijn memorie over de Doornikse renten.<sup>60</sup>

Door het gunstige advies van de minister werd Gachard bij Koninklijk Besluit van 21 juni 1826 benoemd tot adjunct-archivaris bij het Brusselse archiefdepot, één van de twee belangrijkste archieven van het Verenigd Koninkrijk. Zijn jaarwedde zou 1600 florijnen bedragen.<sup>61</sup> In zijn laatste rapport over het Doornikse stadsarchief van 26 juli 1826 deelde Gachard het schepencollege zijn vertrek mee. Begonnen als letterzetter en

---

<sup>58</sup> Brief gepubliceerd in: *Ibidem*, 150 - 151.

<sup>59</sup> J. CUVELIER, Louis-Prospere Gachard (1800 - 1885), in: *La Commission Royale d'Histoire 1834 - 1934. Livre jubilaire composé à l'occasion du centième anniversaire de sa fondation par les membres de la commission*, Brussel, 1934, 115.

<sup>60</sup> Brief gepubliceerd in: J. STEUR, a.c., in: *Nederlandsch Archievenblad*, 43 (1935 - 1936), 141 - 142.

<sup>61</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437, fo. 11 r<sup>o</sup> - v<sup>o</sup> en Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 439 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Etienne de Sauvage) op 17 april 1831 en C. PIOT, Discours (Nécrologie), in: *Le Moniteur belge. Journal Officiel*, 55 (1885), zaterdag 26 en zondag 27 december 1885, 5340.

nadien als stadsbediende in de ban geraakt van het archiefwezen, timmerde hij duidelijk aan zijn carrière. De zinsnede uit zijn omstreden toneelstuk uit 1821 ‘*que la vertu suffit pour faire la noblesse*’ resumeert paradoxaal genoeg wat Gachards levenswerk zou worden. Als zoon van een weinig gefortuneerd handelaar en als autodidact zou hij zijn leven lang immers gefascineerd blijven door titels en erkenning, die hij energiek en met een koortsachtige bezieling zou weten te verwerven. Er wachtte hem een lange carrière in het archief van Brussel.

## Hoofdstuk 2

### De aanzet van een lange carrière 1826 - 1830

De archiefbewaarpplaats van Brussel in de Zuidelijke Nederlanden was samen met die van Den Haag in het Noorden één van de twee centrale archieven van het Verenigd Koninkrijk. Een Koninklijk Besluit van 20 december 1815 had dit vastgelegd, evenals het gegeven dat de archiefaangelegenheden voortaan zouden ressorteren onder de Commissaris-Generaal voor Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.<sup>1</sup> Aanvankelijk was het archief gehuisvest in het vroegere gebouw van de Rekenkamer. Door de brand in het paleis van de prins van Oranje eind december 1820 had ook het gebouw van de Rekenkamer gevaar gelopen. Archiefdocumenten waren haastig uit de ramen gegooid en in het park van Brussel en in de Parkschouwburg opgestapeld, met een volstreekte wanorde in de archiefbestanden tot gevolg. In 1822 was het archief naar het Justitiepaleis verhuisd, meer bepaald naar het deel van de gebouwen dat uitzag op de Strostraat en de Grote Zavel.<sup>2</sup>

#### Aankomst in Brussel

Gachard kwam pas op 4 augustus 1826 op zijn nieuwe werkadres aan, omdat hij totdantoe in Doornik de zieke secretaris moest vervangen.<sup>3</sup> Reeds op 3 juli gaf de administrateur voor het Onderwijs, de Kunsten en de Wetenschappen Jacob van Ewijck hem de opdracht verslag uit te brengen over de verschillende fondsen van de staatsarchieven in Brussel en hun staat van bewaring en inventarisatie.<sup>4</sup> Op 10 september

<sup>1</sup> I. SCHOUPS, P.J.M. L'Ortye, Rijksarchivaris te Brussel 1814 - 1831. Een vergeten figuur, in: *Album Carlos Wyffels*, Brussel, 1987, 410 - 411.

<sup>2</sup> R. WELLENS, Het Algemeen Rijksarchief te Brussel, in: H. COPPENS, en R. LAURENT ed., *Het Rijksarchief in België 1796 - 1996. Geschiedenis van de instelling en bio-bibliografisch repertorium van de archivarissen* (Miscellanea Archivistica Studia 86), Brussel, 1996, 62.

<sup>3</sup> J. CUVELIER, a.c., in: *Biographie Nationale publiée par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Tome vingt-neuvième. Supplément. Tome premier*, Brussel, 1957, 591.

<sup>4</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437, fo. 10 r<sup>o</sup> - v<sup>o</sup>. Jacob van Ewijck was in genoemde functie werkzaam van april 1824 tot december 1831 bij het Departement van Binnenlandse Zaken. Zie: A. J. VAN DER AA, *Biographisch woordenboek der Nederlanden. Deel II C-F*, K.J.R. VAN HARDERWIJK, en C.D.J. SCHOTEL ed., Amsterdam, 1969, 86.

1826 zond Gachard zijn beschermheer Van Gobbelschroy een uitgebreid rapport. In zijn inleiding noteerde hij dat het Brusselse depot een aanzienlijke hoeveelheid akten bezat die, zo herhaalde hij onvermoeibaar, onmisbaar waren voor het schrijven van een volledige en precieze nationale geschiedenis. Zoals in zijn opstel van 27 augustus 1825 suggereerde hij op het eind van dit verslag trouwens opnieuw de oprichting van een Bureau historique. Het eigenlijke rapport over de Brusselse archiefbewaarplaats bevatte een gedetailleerde lijst van de verschillende fondsen waarvan Gachard telkens de materiële staat toelichtte. Hij beschreef ook kort de geschiedenis en bevoegdheden van het departement waartoe elk fonds behoorde. Hij had vastgesteld dat er geen inventarissen bestonden, louter onvolledige of zelfs onjuiste overzichten. In de archiefbestanden heerste wanorde. De archivalia die onder Oostenrijks bestuur op verschillende plaatsen waren ondergebracht, had het Franse bewind namelijk slordig samengehoopt in het gebouw van de Rekenkamer. Bovendien hadden de brand van 1820 en de verhuis van het archief naar het Justitiepaleis in 1822 de wanorde verergerd. Zijn onderzoek van de liassen en mappen van de verschillende fondsen wees uit dat sommige documenten onder de verkeerde rubriek waren ondergebracht en dat er nog heel wat archiefstukken in hun oorspronkelijke fonds moesten worden teruggeschikt. Na voor dit rapport wél persoonlijk het archiefdepot te hebben bestudeerd, moest Gachard niettemin erkennen dat het personeel er volop aan het ordenen was: onafgezien van enkele kisten met ordeloze documenten ten gevolge van de brand waren archiefstukken in kisten en op schappen geschikt.<sup>5</sup>

Wellicht was de overste van het Brusselse archiefdepot niet opgezet met zulke rapporten aan hooggeplaatsten waarin de jonge, ambitieuze Gachard zichzelf op het voorplan plaatste en de wanorde in het archief uitvoerig beschreef. De intussen drieënzeventigjarige Pierre-Jean L'Ortye, oud-functionaris van het Oostenrijks bewind, hield toezicht op de Brusselse archiefbewaarplaats. Nadat hem in 1814 door de Hoogverenigde Mogendheden achtereenvolgens de functies van secretaris van de Administratieraad van België en secretaris van de Geheime Raad waren toegewezen, was hij bij Koninklijk Besluit van 9 november 1814 definitief aangesteld tot secretaris-archivist van het rijk. Een onbezoldigde functie, omdat hij ook nog secretaris was van de

---

<sup>5</sup> R. WELLENS, Le premier rapport de Gachard sur les archives du Royaume (1826), in: *Archief- en bibliotheekwezen in België*, 56 (1985), 18 - 22 en 39 - 40.

directeur-generaal voor de Zaken van de Rooms-Katholieke Eredienst, wat hem een salaris van 3000 gulden opleverde.<sup>6</sup> Om die reden werd hem wel eens verweten het archief slechts als een bijbaantje te beschouwen. Zo betichtte minister Van Gobbelschroy hem dat hij - verhinderd door zijn betrekking bij de Eredienst - ‘*als archivarius weinig of geene werkzaamheden*’ uitvoerde.<sup>7</sup> De minister was echter nogal partijdig, omdat hij werd geïnformeerd door Gachard met wie hij een vertrouwelijke relatie onderhield en die hij aan een post bij het Rijksarchief had geholpen. Tussen de pas aangeworven bediende en de archiefoverste beloofde het alvast een minder ontspannen samenwerking te worden.

Over één zaak waren de secretaris-archivist en zijn adjunct het weliswaar eens: net zoals Gachard aangaf dat het Justitiepaleis niet het meest geschikte gebouw was voor een archiefdepot,<sup>8</sup> volhardde L’Ortye erin de autoriteiten te wijzen op de slechte lokatie die het gerechtsgebouw was. Het archief lag boven de kantoren van de procureur des konings en de burgerlijke en handelsrechtbank. De secretaris-archivist was voortdurend in de weer met de inspectie van het gebouw. Zo bestelde hij meteen en zonder direct medeweten van de administrateur bij een vakman twee ijzeren raamkozijnen en twee ijzeren deuren nadat hij had vastgesteld dat de wind een venster had verbrijzeld en weggeblazen uit één van de houten, halfverrotte raamkozijnen op de zolders waar het archiefmateriaal lag. In afwachting van de nieuwe kozijnen had hij de opening dan maar noodgedwongen met houten planken dichtgetimmerd.<sup>9</sup> Of hij moest tot zijn consternatie vaststellen dat de plankenvloer van één van de smalle zolders waar de papieren van de oude staatsarchieven waren opgestapeld, aan het inzakken was. Bovendien herinnerde hij Van Ewijck eraan dat de voorzitter van de rechtbank hem vroeger reeds verzocht had een gedeelte van het archief boven de tweede rechtszaal te verwijderen, omdat onder het gewicht van de opgestapelde boeken en documenten de schoorbalken van deze zaal begonnen door te wegen en muren scheuren begonnen te vertonen. L’Ortye had alvast

---

<sup>6</sup> J. STEUR, *Archivisten in dienst van het Vereenigd Koninkrijk. II. De L’Ortye*, in: *Nederlandsch Archievenblad*, 42 (1934 - 1935), 114 - 117 en I. SCHOUPS, a.c., in: *Album Carlos Wyffels*, Brussel, 1987, 403 - 404 en 410 - 411.

<sup>7</sup> Brief van Van Gobbelschroy aan Willem I op 16 juni 1826 gepubliceerd in: J. STEUR, *Archivisten in dienst van het Vereenigde Koninkrijk. III. Gachard*, in: *Nederlandsch Archievenblad*, 43 (1935 - 1936), 141.

<sup>8</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 209, brief nr. 61, Gachard aan Van Ewijck op 10 november 1827 en R. WELLENS, a.c., in: *Archief- en bibliotheekwezen in België*, 56 (1985), 44 - 45.

<sup>9</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fos. 40 en 53 r<sup>o</sup>.

architect Suys verzocht een kijkje te komen nemen.<sup>10</sup> Na de gebeurtenissen van 1820 was L'Ortye bovendien zeer op zijn hoede voor brandgevaar. Hij ijverde onophoudelijk bij de administrateur voor behoorlijk schoongemaakte schoorstenen, goedwerkende 'handbrandspuiten' in het archief en het gerechtshof, nachtwacht en goede afspraken met de brandweer en politie. Dat laatste leek hem noodzakelijk gezien er vlakbij het archief aan de kant van de Grote Zavel een bakkerszaak gelegen was.<sup>11</sup>

Na zijn aankomst betoonde Gachard zich meteen bijzonder ijverig. Op 30 december 1826 zond hij de Minister van Binnenlandse Zaken zijn catalogus waarin hij 2400 handschriften van de Bourgondische Bibliotheek had beschreven.<sup>12</sup> Op 1 februari 1827 verzocht hij de administrateur van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen 's avonds te mogen voortgaan met werken. Hij benadrukte dat hij enkel in zijn bureau met een petroleumlamp wenste door te werken, zonder met de lamp in de verschillende lokalen van het archief rond te lopen.<sup>13</sup> L'Ortye, die het nut niet inzag van Gachards verzoek en bovendien erg beducht was voor brand, adviseerde op 15 februari 1827 negatief aan Van Ewijck. Hij herinnerde de administrateur eraan dat sinds 1406 in het archief van de Oude Rekenkamer de regel bestond dat er niet met vuur en licht werd gewerkt en dat ook onder Frans bewind deze regel gehandhaafd was gebleven. Bovendien was het winter, zodat Gachard 's avonds niet alleen een petroleumlamp, maar ook een brandende kachel zou behoeven. Zelfs al beloofde Gachard bij het verlaten van zijn bureau goed uit te kijken of het vuur van de kachel gedoofd was, de conciërge zou toch nog eens - mét licht nota bene - moeten gaan controleren of de kachel wel volledig gedoofd was. Zo'n risico's wilde de secretaris-archivist niet nemen. Eén enkel moment van onoplettendheid, slechts één gevallen, smeulende kool, zo verzekerde hij Van Ewijck, kon wel eens groot onheil veroorzaken. Gachards voorstel werd uiteindelijk afgewezen.<sup>14</sup>

Op 17 augustus 1827 gaf Gachard zijn ondertekende eed door aan L'Ortye: *'Je Prosper Gachard, jure et promets que j'observerai les lois et réglemens portés et à porter sur les archives du Gouvernement, près des quelles j'ai été nommé secrétaire adjoint; que je*

---

<sup>10</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fos. 63 en 68v° - 69.

<sup>11</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fos. 44 v° - 45 en 201.

<sup>12</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 439 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Etienne de Sauvage) op 17 april 1831.

<sup>13</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 194, fo. 260.

<sup>14</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 194, fos. 260 v° - 261.

*m'acquitterai fidèlement des fonctions qui sont attachées à cette qualité; que je mettrai tous mes soins à y établir et maintenir l'ordre, enfin que m'emporterai ni ne confierai à personne aucune pièce du dépôt général des archives, sans y être spécialement autorisé. Ainsi Dieu m'aide!*<sup>15</sup> Op vraag van administrateur Van Ewijck geleeck Gachards eed op die van de secretaris-archivist en verschilde hij dus van die van de andere beambten van het archief: Pierre-Ferdinand Simons (chef de bureau), François-Sebastien Wouters, François-Joseph Marchal, Charles-Joseph Perlau, Adolphe-Albert De Cock, Jean-Joseph Nickmilder, Charles-François Mayor, Jean-Joseph Lievens en de conciërge Louis-Joseph Delibe.<sup>16</sup>

Het archiefpersoneel vernam overigens bij Koninklijk Besluit van 3 september 1827 dat het gebouw van de Hallepoort, bestaande uit drie verdiepingen, voortaan zou worden ingericht als vaste bewaarplaats voor een gedeelte van het Rijksarchief.<sup>17</sup> Gachard, die met de Minister van Binnenlandse Zaken en de Administrateur voor het Onderwijs, de Kunsten en de Wetenschappen een omstandige correspondentie voerde,<sup>18</sup> bood zichzelf aan laatstgenoemde aan om uit te maken welk deel van het archiefdepot bij voorkeur kon worden overgebracht. Bovendien stelde hij voor alle kostbare vorstelijke oorkondenverzamelingen uit de provinciearchieven in het nieuwe gebouw samen te brengen. In één adem voegde hij hier aan toe dat de oorkonden van Henegouwen als eerste hiervoor in aanmerking kwamen omdat ze in een ruimte ondergebracht waren die nog brandgevaarlijker was dan het Justitiepaleis.<sup>19</sup> Tenslotte adviseerde archiefoverste L'Ortye de minister welke archieven bij voorkeur zouden verhuisd worden. Hij zocht kostbare documenten uit die in de Hallepoort ongetwijfeld veiliger konden worden bewaard en liet die stukken die dagelijks werden gebruikt, achterwege. In totaal kwam hij op acht afdelingen uit waaronder de charters van Vilvoorde, oorkonden van het kasteel van Namen, de archieven van de Oude Rekenkamer, de Hoge Raad van de Nederlanden en de Hofkanselarij van Wenen, de Geheime Raad en de 'Jointe des Terres contestées'.<sup>20</sup>

<sup>15</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fo. 6 v° en 109.

<sup>16</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fos. 108v° en 109 r° - 109v° en 110 r°.

<sup>17</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fo. 11 r° - v°.

<sup>18</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nrs. 208 - 210.

<sup>19</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 209, brief nr. 61, Gachard aan Van Ewijck op 10 november 1827.

<sup>20</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fo. 11 v°.

Van Gobbelschroy was het hiermee eens, maar hij eiste dat er de nodige inventarissen werden bijgevoegd.<sup>21</sup>

### **Willem I en zijn geschiedenispolitiek**

Dat de Nederlandse administratie middelen vrijmaakte voor de overdracht van archieven naar de Hallepoort, kaderde in de gunstige geschiedenispolitiek die werd gevoerd. Gachard merkte in de reeds vermelde brief van 25 augustus 1825 terecht aan de vorst op: *‘A aucune époque, l’étude et la publication des monumens de l’histoire n’excita un aussi vif intérêt. Les Gouvernemens éclairés les encouragent de tout leur pouvoir.’*<sup>22</sup> Vanaf de late achttiende eeuw was de beoefening van de vaderlandse geschiedenis immers een instrument geworden om het nationaal bewustzijn te stimuleren. De nieuwe politieke constellatie van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden kon het verleden best gebruiken om culturele en staatkundige verbanden te versterken en te legitimeren. Willem I zag de kennis van het verleden als bindfactor tussen Noord en Zuid en schonk daarom ruime aandacht aan geschiedonderwijs en -onderzoek. Bij Koninklijk Besluit van 7 mei 1816 legde hij de heroprichting vast van de in 1794 verdwenen Theresiaanse Academie onder de naam ‘Académie Royale des Sciences et Belles-Lettres de Bruxelles’. Haar klasse der Letteren en Geschiedenis met negentien leden boekte evenwel weinig resultaat.<sup>23</sup> In 1816 werden in Gent, Leuven en Luik rijksuniversiteiten gesticht waar onder meer leerstoelen in de vaderlandse geschiedenis werden opgericht.<sup>24</sup> Vooral in het Zuiden viel er toenemende historische activiteit te bespeuren. Er verschenen bijvoorbeeld wetenschappelijke tijdschriften die ook aandacht besteedden aan de geschiedenis. Zo

---

<sup>21</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fo. 22.

<sup>22</sup> Brief gepubliceerd in: J. STEUR, a.c., in: *Nederlandsch Archievenblad*, 43 (1935 - 1936), 145.

<sup>23</sup> L. COOSEMANS, *De Académie Royale des Sciences et Belles-Lettres de Bruxelles en haar bijdrage tot de geschiedschrijving (1816 - 1830)*, Leuven, 1987 (Katholieke Universiteit Leuven. Faculteit Letteren en Wijsbegeerte. Departement Geschiedenis, onuitgegeven licentiaatsverhandeling o.l.v. DE SCHRIJVER, R.), 29.

<sup>24</sup> R. DE SCHRYVER, Tussen literatuur en wetenschap: tweeëntwintigmaal Belgische Geschiedenis 1782 - 1872, in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 87 (1972), 398 - 399 en meer over Moke, zie: F. VARENDONCK, *Henri Moke (1803 - 1862). Leven, werk en gedachtenwereld* (Uit het verleden van de RUG XXV), Gent, 1987.

verscheen vanaf 1823 in Gent de *Messenger des Sciences et des Arts*, een genootschapstijdschrift dat pas in 1896 zou worden opgeheven.<sup>25</sup>

Bij Koninklijk Besluit van 23 december 1826 bepaalde Willem I dat de bronnen voor de Nederlandse geschiedenis moesten worden opgespoord, bestudeerd en gepubliceerd, terwijl de vaderlandse geschiedkundigen werden verzocht om vóór Pasen ontwerpen in te dienen voor een algemene geschiedenis van de Nederlanden die op archiefbescheiden zou zijn gebaseerd. Zo'n geschiedenis diende tot 'aankweeking van vaderlandsliefde, bevordering van burgerdeugd en instandhouding van het nationaal karakter'.<sup>26</sup> De inzender van het beste voorstel werd de titel van 'Geschiedschrijver des Rijks' beloofd en zou bijgevolg de in november overleden Martinus Stuart opvolgen. De Minister van Binnenlandse Zaken werd middels voornoemd besluit ermee belast de provinciegouverneurs ertoe aan te zetten om alle archieven - provinciale, stedelijke, gemeentelijke en corporatieve - te ordenen en te voorzien van een inventaris, waarvan een kopie naar de minister moest worden opgestuurd.<sup>27</sup> Op 12 juni 1827 stelde de vorst de commissie aan die de inzendingen moest beoordelen. De prijsvraag leverde in totaal 44 inzendingen op, waarvan 27 uit de noordelijke en 17 uit de zuidelijke provincies. Onderwijzers, publicisten en functionarissen van allerlei slag hadden hun kans gewaagd. Velen hadden slechts een middelmatige historische kennis, maar waren betoverd door de fraaie titel die te winnen viel. Onder de enkelingen die een coherent plan hadden bedacht, waren onder meer Henri-Guillaume Moke, Frédéric-Auguste de Reiffenberg en Gachard uit het Zuiden. Moke, retoricaleraar aan het Brugse atheneum, benadrukte dat een geschiedenis van de Nederlanden in een populair-wetenschappelijk stijl moest worden geschreven en dat er naar eenheid moest worden gezocht. Hiermee distantieerde hij zich uitdrukkelijk van Louis Dewez die in plaats van de geschiedenis van één volk, de

---

<sup>25</sup> J. TOLLEBEEK, *Geschiedenis en oudheidkunde in de negentiende eeuw. De 'Messenger des sciences historiques' 1823 - 1896*, in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 113 (1998), 23 - 55 en L. DORSMAN, *De nieuwe eruditie. Het ontstaan van een historisch bedrijf*, in: J. TOLLEBEEK, T. VERSCHAFFEL en L.H.M. WESSELS ed., *De palimpsest. Geschiedschrijving in de Nederlanden 1500 - 2000*, Hilversum, 2002, 161.

<sup>26</sup> Over de precieze voorgeschiedenis van dit besluit, zie: P.A.M. GEURTS, *Nederlandse overheid en geschiedbeoefening 1825 - 1830*, in: *Theoretische Geschiedenis*, 9 (1982), 305 - 308.

<sup>27</sup> A. DELEBECQUE, *Pasinomie ou collection complète des lois, décrets, arrêtés et règlements généraux qui peuvent être invoqués en Belgique. Deuxième série 1814 - 1830. Tome huitième. 1er Juin 1824 - 31. Mars 1827*, Brussel, 1841, 493 - 494 en J. CUVÉLIER, *Nouveaux documents concernant les origines de la Commission Royale d'Histoire*, in: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, 100 (1936), 99 - 101.

geschiedenis van zeventien provinciën had geschreven. Over het opsporen en uitgeven van bronnen had Moke het echter niet.<sup>28</sup>

Gachard deed dit wél. Op 19 mei 1827 stuurde hij zijn ontwerp op. Daarin week hij af van de vorstelijke opdracht. Na inleidende hoffelijkheden aan het adres van de koning poneerde hij namelijk dat het samenstellen van een nationale geschiedenis onmogelijk was. Als reden gaf hij op dat de nodige documenten grotendeels onuitgegeven waren. Bijgevolg stelde hij de oprichting voor van twee historiografische commissies, één in Brussel en één in Den Haag, onder toezicht van de Minister van Binnenlandse Zaken en bestaande uit vier à vijf leden die vertrouwd waren met de nationale geschiedenis én de archieven. Hij pleitte voor twee commissies omdat er volgens hem verschillen bestonden tussen Noord en Zuid. De commissieleden mochten op archiefmissie in de provincies om er de bescheiden te onderzoeken, te kopiëren en te inventariseren. Een voltooide uitgave moest steeds ter goedkeuring aan alle leden worden voorgelegd. Bovendien diende elke commissie te beschikken over inventarissen van haar respectievelijke provinciearchieven en zelfs over ongeschreven kronieken, een bron die Gachard wantrouwde: *‘Tous ceux qui s’occupent d’études historiques savent combien les ouvrages connus sous le nom de Chroniques renferment de choses puériles, de détails étrangers au sujet et de faits douteux.’* Gachard sprak duidelijk niet als historicus, maar als archivaris, in welke hoedanigheid hij schitterend carrière zou maken, en dus niet zozeer historische syntheses als wel inventarissen en tekstedities zou publiceren.<sup>29</sup>

Met de oprichting van een centrale commissie in Den Haag die samen met een Brussels filiaal nationale bronnenuitgaven zou samenstellen, deed Johan-Rudolf Thorbecke, later Nederlands staatsman maar in die tijd hoogleraar in Gent, een gelijkaardig voorstel.<sup>30</sup> Ook baron De Reiffenberg, toen hoogleraar aan de Leuvense universiteit, stelde een nationale bronnenpublicatie voor. Voor degelijke transscripties

---

<sup>28</sup> F. VERCAUTEREN, *Cent ans d’Histoire Nationale en Belgique. Tome I*, Brussel, 1959, 19 - 22 en IDEM, Le Concours historique de 1826 organisé dans le royaume des Pays-Bas, in: *Académie Royale de Belgique. Bulletin de la Classe des Lettres*, reeks 5, 62 (1976), 311 - 312.

<sup>29</sup> Brief en rapport gepubliceerd in: J. CUVELIER, a.c., in: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, 100 (1936), 101-111.

<sup>30</sup> J. TOLLEBEEK, Thorbecke in kavel. De institutionele ontsluiting van historisch bronnenmateriaal in Nederland, in: IDEM, *De ijkmeesters. Opstellen over de geschiedschrijving in Nederland en België*, Amsterdam, 1994, 37.

van handschriften drong hij echter aan op colleges oorkondenleer aan één van de universiteiten, waarvoor hij zichzelf gratis aanbood.<sup>31</sup>

Uiteindelijk liep de gehele wedstrijd op een sisser af, want er werd geen winnaar aangewezen. De beraadslagingen over de ingezonden ontwerpen sleepten twee jaar aan, waarna vijf Hollandse inzendingen met een gouden medaille werden beloond.<sup>32</sup> Intussen was Gachards voorstel reeds gedeeltelijk in praktijk omgezet. Op 7 juli 1827 had Van Gobbelschroy Willem I immers een rapport gezonden waarin hij voorstelde in het Zuiden een commissie op te richten die onuitgegeven kronieken, bewaard in bibliotheken, zou uitgeven. De commissie zou bestaan uit baron de Reiffenberg, Ch. Bernhardt, bibliothecaris in Leuven, Louis-Vincent Raoul, hoogleraar in Gent, Sylvain van de Weyer, bibliothecaris in Brussel en Jan-Frans Willems, Vlaams publicist in Antwerpen. Ook Charles-Joseph van Hulthem, curator van de Gentse universiteit en bezitter van een aanzienlijke verzameling handschriften, was bereid zijn medewerking te verlenen.<sup>33</sup> Reeds op 10 juli 1827 keurde Willem I de oprichting en de samenstelling van deze commissie goed. Op 30 juli 1827 kwamen de vijf leden en Van Hulthem - die een aparte uitnodiging had ontvangen - onder voorzitterschap van Van Gobbelschroy samen in een kantoor in het departement van Binnenlandse Zaken. Ze overlegden over praktische zaken als welke kronieken eerst moesten worden uitgegeven, de wijze van annoteren en welk lettertype.<sup>34</sup> Gachard maakte geen deel uit van deze commissie. Mogelijk speelde zijn jeugdige leeftijd mee, en misschien ook het feit dat het om kronieken uit bibliotheken ging, en niet om archieven.<sup>35</sup> Het lijkt er nochtans op dat het Koninklijk Besluit van Willem I van 1826 mede door toedoen van Gachard was uitgevaardigd. In zijn rapporten aan de vorst waarin hij gedurig ijverde voor het uitgeven van archiefmateriaal, had hij deze problematiek hoe dan ook aanhangig gemaakt.

### Verboden bronnenuitgave

<sup>31</sup> F. VERCAUTEREN, *o.c.*, 21 - 22.

<sup>32</sup> Het gaat om de inzendingen van J. Scheltema, H. Beyerman, H.J. Royaards, G. Groen van Prinsterer en J.C. de Jonge. Zie: P.A.M. GEURTS, *a.c.*, in: *Theoretische Geschiedenis*, 9 (1982), 315.

<sup>33</sup> *Ibidem*, 312 - 313.

<sup>34</sup> H. PIRENNE, Un précurseur de la Commission Royale d'Histoire en 1827, in: *Académie Royale de Belgique. Bulletin de la Commission Royale d'Histoire. Tome 98*, Brussel, 1934, 127 - 34.

<sup>35</sup> J. CUVELIER, Louis-Prosper Gachard 1800 - 1885, in: *La Commission Royale d'Histoire 1834 - 1934. Livre jubilaire composé à l'occasion du centième anniversaire de sa fondation par les membres de la Commission*, Brussel, 1934, 116 - 117.

Gachard speelde niet alleen in op de belangstelling van Willem I voor de geschiedbeoefening in het land, maar ook op diens verlichte en gedreven godsdienst- en onderwijspolitiek. De vorst streefde er immers naar de Kerk te controleren en de opleiding van de geestelijken onder staatsgezag te brengen. Zo had hij in juni 1825 de vrije colleges en de kleinseminaries afgeschaft. Aan de Leuvense universiteit werd het ‘Collegium philosophicum’ opgericht, een staatsinstelling waar alle kandidaat-priesters voor het aanvatten van hun theologische studies een paar jaar moesten doorbrengen en waarvan de personeelsleden buiten de bisschoppen om door de koning zouden worden aangesteld. Deze maatregelen leidden tot grote ontevredenheid bij de katholieken.<sup>36</sup>

De vorst werd in zijn kerkelijke politiek bijgestaan door de directeur-generaal voor de Zaken van de Rooms-Katholieke Eredienst, Melchior-Joseph Goubau d’Hovorst, die in augustus 1826 werd vervangen door Van Gobbelschroy. Op vraag van de minister zocht Gachard akten op uit de Oostenrijkse periode, want onder het bewind van Maria-Theresia en Jozef II was de Katholieke Kerk in de Oostenrijkse Nederlanden ook onder staatsinvloed gebracht. Hij had Van Gobbelschroy onder meer documenten bezorgd over de kerkelijke rechtspraak onder Maria-Theresia. Naar aanleiding van het Concordaat dat Willem I in juni 1827 met Rome had gesloten, zond Gachard Van Ewijck op 31 juli 1827 zijn *Mémoire pour la nomination des Evêques des Pays-Bas, sur leur présentation à la Cour de Rome, la placétation de leurs Bulles, les sermens prêtés par eux, les obligations sur leur imposées et sur les revenus de leurs menses, du temps de la domination autrichienne*. Om het standpunt van de regering te ondersteunen was Gachard reeds gestart met het samenstellen van een *Recueil des Pièces inédites tirées des archives de l’Etat, concernant le droit public et l’histoire ecclésiastique des Pays-Bas méridionaux sous le règne de Marie-Thérèse*, waarin hij onder andere stelde dat de clerus in het Ancien Régime geen aanspraak maakte op de leiding van het openbaar onderwijs. Op 11 augustus liet Gachard Van Ewijck weten dat dit omvangrijke manuscript wellicht

---

<sup>36</sup> R. AUBERT, Kerk en godsdienst in de Zuidelijke Nederlanden 1815 - circa 1840, in: D.P. BLOK, e.a. ed., *Algemene geschiedenis der Nederlanden. 11*: H.F.J.M. VAN DEN EERENBEMT e.a. ed., *Nieuwste Tijd. Socioculturele geschiedenis 1794/1795-circa 1840. Politieke geschiedenis 1794/1795-1840/1846. De Nederlandse koloniën 1795-1914*, Weesp, 1983, 118 - 120.

vierhonderd gedrukte bladzijden zou tellen, waarbij hij uitrekende dat als er driehonderd exemplaren van werden verkocht, de kosten van zeshonderd gulden zouden zijn gedekt.<sup>37</sup>

Zijn overste L'Ortye protesteerde echter en keurde Gachards geplande teksteditie ronduit af. Het stak hem dat hij als langdurig en ervaren secretaris van de directie van de Rooms-Katholieke Eredienst over zo'n beladen publicatie niet was ingelicht en geadviseerd. Bovendien meende hij dat zo'n bronnenuitgave geen eenmanswerk was, maar moest worden geredigeerd door een commissie bestaande uit tenminste drie leden - bij voorkeur gerecruteerd uit de oude magistratuur - die behoedzaam en met de nodige kennis van zaken te werk gingen. Gezien het Concordaat met de Heilige Stoel, dat de gemoederen inzake religieuze kwesties in het land toch even scheen te doen bedaren,<sup>38</sup> moest een onderwerp als dat van de geplande bronnenuitgave met omzichtigheid worden benaderd. De onstuimige ijver van de jonge en onervaren Gachard daarentegen deed meer kwaad dan goed. Zijn adjunct, van Parijse origine, bleef voor L'Ortye bovenal een vreemdeling '*qui n'a aucune notion de nos moeurs, de nos usages, de nos anciennes lois, de notre ancien état politique, en un mot de nos précédens*'.<sup>39</sup> Hij verweet Gachard dan ook onvertrouwdheid met de materie, weinig inzicht en een onberedeneerde ordening van de documenten. Met de nodige bronvermeldingen staaft de archiefoverste tenslotte de stelling dat Gachard helemaal niet de eerste auteur was die in het Verenigd Koninkrijk over de kerkelijke problematiek had gepubliceerd, ook al gaf hij zich daar voor uit. L'Ortye sneerde: '*Monsieur Gachard pourra y voir qu'il s'est mis en chemise pour sauter un fossé que d'autres ont franchi tout habillés*'.<sup>40</sup>

In een latere memorie van 3 september 1827 verzette L'Ortye zich opnieuw tegen Gachards publicatie.<sup>41</sup> Dat de archiefoverste niet betrokken was geweest bij de geplande bronneneditie lag wellicht aan het feit dat Van Gobbelschroy intussen directeur-generaal was bij de Zaken van de Rooms-Katholieke Eredienst en dat deze nauwe contacten

---

<sup>37</sup> J. STEUR, *Archivisten in dienst van het Vereenigd Koninkrijk. III. Gachard*, in: *Nederlandsch Archievenblad*, 44 (1936 - 1937), 145 - 148 en J. CUVELIER, a.c., in: *Biographie nationale publiée par l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Tome vingt-neuvième. Supplément. Tome premier*, Brussel, 1957, 595 - 596.

<sup>38</sup> Dit Concordaat, dat het monopolie van het Filosofisch College afschafte, bracht weliswaar maar even rust. Aangezien de toepassing ervan zou worden verdaagd, laaide de katholieke oppositie al snel terug op.

<sup>39</sup> Brief van L'Ortye gepubliceerd in: J. STEUR, a.c., in: *Nederlandsch Archievenblad*, 44 (1936 - 1937), 149 - 151; citaat uit: *Ibidem*, 149.

<sup>40</sup> Brief van L'Ortye, gepubliceerd in: *Ibidem*, 150.

<sup>41</sup> *Ibidem*, 151.

onderhield met Gachard, die bovendien bijzonder eerezuchtig was. Pieter-Gabriël van Ghert, referendaris van het departement van de Rooms-Katholieke Eredienst, trad L'Ortye evenwel bij en bestreed Gachards uitgave: '*Het (zal) eenen slechten indruk op het publiek maken indien de bedoelde stukken door den druk worden verspreid, zonder dat daardoor eenig nut of voordeel voor het Gouvernement kan voorvloyen.*'<sup>42</sup> Uiteindelijk ging de publicatie van het *Recueil de pièces inédites tirées des Archives de l'Etat, concernant le droit public et l'histoire ecclésiastique des Pays-Bas méridionaux sous le règne de Marie-Thérèse* niet door. Maar L'Ortye had zijn slag niet helemaal thuisgehaald: op 28 september 1827 werd hij uit zijn functie van secretaris van de directeur-generaal van de Rooms-Katholieke Eredienst ontslagen. Zijn hoge leeftijd en zijn 'hardhorendheid' werden als redenen aangehaald.<sup>43</sup> Of bekocht hij zijn kritiek op voornoemde teksteditie? Zijn ondergeschikte Gachard bleef alleszins inlichtingen verstrekken aan minister Van Gobbelschroy. Om hem het karakter en de principes van invloedrijke leden van de geestelijkheid te leren kennen, zond hij de minister in november 1827 nog nota's over pastoor-deken Malbecq van de parochie Notre-Dame in Doornik. Volgens Gachard was hij één van de geestelijken die het meeste aanzien had genoten in de stad, vooral bij gematigde burgers en hoewel hij in zijn preken wel eens had uitgehaald naar de liberalen en de filosofen, was hij één van de meest bezielde medewerkers geweest van Jozef II.<sup>44</sup> Geen twijfel dus dat de jonge Gachard gewiekst inspeelde op de heersende godsdienstpolitiek en dat hij zijn beschermheer Van Gobbelschroy hierin wat graag adviseerde.

## Parijs

Het wekt bijgevolg nauwelijks verwondering dat Gachard zijn opdrachten rechtstreeks van de Minister van Binnenlandse Zaken kreeg. Middels de missive van 29 oktober 1827 n<sup>o</sup> 190 c stuurde Van Gobbelschroy hem naar Parijs om er in archiefdepots en bibliotheken ontbrekende archiefbescheiden uit de archieven van de Nederlanden op te

---

<sup>42</sup> *Ibidem*, 152.

<sup>43</sup> I. SCHOUPS, P.J.M. L'Ortye, Rijksarchivaris te Brussel 1814-1831. Een vergeten figuur, in: *Album Carlos Wyffels*, Brussel, 1987, 410.

<sup>44</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 209, brief nr. 57, Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken op 2 november 1827.

sporen. Zijn bevindingen moest hij overmaken aan het departement van Binnenlandse Zaken, die de betreffende archiefstukken nadien van de Franse regering zou kunnen terugvorderen.<sup>45</sup> In de namiddag van 5 november 1827 ontving Gachard dit bericht, waarin de minister hem trouwens verzocht zo snel mogelijk te vertrekken. Om de nodige voorbereidingen te treffen, kon hij slechts binnen vier à vijf dagen vertrekken.<sup>46</sup> Of Gachards archiefreis ook in het teken stond van de kerkelijke politiek van de koning, zoals wel eens wordt aangenomen, lijkt veeleer hypothetisch.<sup>47</sup> Deze trip naar Parijs was trouwens zijn eerste, maar zeker niet zijn laatste archiefreis. Gachard hield Van Ewijk op de hoogte met brieven van 28 november en 16 en 30 december 1827 en 16 januari 1828.<sup>48</sup>

Vanaf de tweede dag van zijn aankomst in de Franse hoofdstad presenteerde Gachard zich aan de gevolmachtigd minister van de koning, aan wie hij de aanbevelingsbrief van Van Gobbelschroy voorlegde.<sup>49</sup> Baron Robert Fagel<sup>50</sup> ontving hem uiterst hartelijk en beloofde Gachard alle hulp en bijstand. Gachard was hem zeer erkentelijk: toen hij hem vroeg om de manuscripten van de Koninklijke Bibliotheek naar zijn hotel te laten overbrengen, regelde baron Fagel dit voor hem. 's Konings gezant bracht hem in contact met Marron, de voorzitter van de kerkeraad van de Hervormde Kerk, van wie de baron vermoedde dat hij contacten had met de belangrijkste beampten bij de archieven en bibliotheken. Gachard had onmiddellijk een onderhoud met deze welwillende dominee, die hem echter niet van nut kon zijn. Hij besloot dan maar zelf naar het archief te gaan. De opzoeking van kostbare documenten die ontbraken in de Brusselse archiefbewaarplaats was het belangrijkste, maar ook het meest hachelijke doel van zijn reis. De documenten die Gachard hiervoor wenste in te zien, waren immers van

---

<sup>45</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 528, fo. 2.

<sup>46</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 209, brief nr. 58, van Gachard aan Van Ewijk op 5 november 1827.

<sup>47</sup> J. STEUR, a.c., in: *Nederlandsch Archievenblad*, 43 (1935 - 1936), 156 - 158; IDEM, a.c., in: *Nederlandsch Archievenblad*, 44 (1936 - 1937), 133 - 134 en J. CUVÉLIER, a.c., in: *Biographie Nationale publiée par l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Tome vingt-neuvième. Supplément. Tome premier*, Brussel, 1957, 597.

<sup>48</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 528, fo. 2 v°.

<sup>49</sup> Brief gepubliceerd in: J. STEUR, a.c., in: *Nederlandsch Archievenblad*, 43 (1935 - 1936), 160.

<sup>50</sup> Baron Robert Fagel (1771 - 1856) werd in 1814 in Nederlandse dienst geplaatst als kolonel-adjudant van Willem I. Later werd hij luitenant-generaal en door de vorst als gevolmachtigd minister naar het hof van Frankrijk gezonden. Deze functie heeft hij bekleed tot in 1854. Zie: A.J. VAN DER AA, *Biographisch Woordenboek der Nederlanden. Deel II C-F*, K.J.R. VAN HARDERWIJK en C.D.J. SCHOTTEL ed., Amsterdam, 1969, 8.

groot administratief belang en soms zelfs geheim.<sup>51</sup> Van Gobbelschroy had Gachard dan ook opgedragen zich tijdens zijn opzoekingen niet uit te geven als ambtenaar van de regering, maar als ‘*een particulier die zijne liefhebberij zoekt te voldoen*’.<sup>52</sup>

De adjunct-secretaris stelde vast dat het aan deze voorzorgsmaatregel was te danken dat zijn reis zo’n succes was. Anders was er achterdocht geweest en in het geval hij beroep had gedaan op het Nederlandse gezantschap in Parijs durfde Gachard zelfs te stellen dat zijn missie zou zijn mislukt. Hij meende dat hij in het archief dan stevast te horen zou hebben gekregen dat de Fransen reeds alle archief van het Verenigd Koninkrijk hadden teruggegeven, dat ze geen enkele notitie daaromtrent meer hadden, zelfs geen inventaris van wat in 1809 in Wenen was weggehaald. Gachard volhardde, drong aan en naar eigen zeggen had hij het geluk na verloop van tijd met de oversten van de archieven een zodanige vertrouwensrelatie te hebben opgebouwd, dat hij niet alleen stukken ter inzage kreeg die hij daadwerkelijk zocht, maar zelfs andere die anders voor hem zorgvuldig verborgen waren gebleven.<sup>53</sup> Of deze gunsten van archiefbedienden zo onverhoopt waren als hij zelf in zijn rapport deed uitschijnen, valt misschien te betwijfelen. Bij zijn terugkomst deelde hij Van Ewijck op 28 januari 1828 immers mee dat hij naast verblijfs- en vervoerskosten in Parijs ook vijftig florijnen had gespendeerd aan giften voor bodes en loopjongens in de archieven en bibliotheken. Bovendien had hij voor ‘de goede zaak’ archiefbedienden getrakteerd. Het sprak vanzelf dat hij voor zulke uitgaven geen kwitantie kon voorleggen.<sup>54</sup>

Op 26 januari 1828 was Gachard terug in het land. Hij zette zich onmiddellijk aan zijn verslag voor Van Gobbelschroy. De eigenlijke verzending ervan zou nog even duren omdat er nog heel wat documenten moesten worden gekopieerd ter bijlage bij het rapport.<sup>55</sup> Op 30 januari verscheen Gachard opnieuw op het Rijksarchief, nadat hij twee dagen eerder zijn onkosten voor de kopies al had doorgegeven aan chef de bureau Simons. Tot groot ongenoegen van L’Ortye trouwens, die op 2 februari 1828 een kregelige brief naar Van Ewijck schreef. Hij had namelijk geen weet van Gachards

<sup>51</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 528, fos. 3 r<sup>o</sup>-v<sup>o</sup> en 4 r<sup>o</sup>-v<sup>o</sup>.

<sup>52</sup> Brief gepubliceerd in: J. STEUR, a.c., in: *Nederlandsch Archievenblad*, 43 (1935 - 1936), 160.

<sup>53</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 528, fos. 4 v<sup>o</sup> en 5 r<sup>o</sup>.

<sup>54</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 209, brief nr. 63, Gachard aan Van Ewijck op 28 januari 1828.

<sup>55</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 209, brief nr. 63 van Gachard aan Van Ewijck op 28 januari 1828.

kopies, net zomin hij op de hoogte was van het belang van de archiefreis waar de adjunct-secretaris-archivist geheel buiten zijn medeweten om mee belast was. Hij zou Gachard graag weer gewoon bezig zien met het chronologisch ordenen van de liassen van de Geheime Raad. Gezien de nakende verhuis naar de Hallepoort was het schikken van het archief immers hoogstdringend.<sup>56</sup> Van Ewijck reageerde op 8 februari evenwel afwijzend op het voorstel van L'Ortye: *'De Heer Gachard is op last van den Minister naar Parijs geweest. Deze reis heeft hij echter niet in zijne betrekking als ambtenaar bij het archief maar als particulier gedaan, de werkzaamheden daaruit voortspruitende, als mede de andere waarmede die heer reeds belast was, maken het echter min raadzaam om hem voor het oogenblik de door u voorgestelde werkzaamheden op te dragen.'*<sup>57</sup>

Op 19 februari 1828 stuurde Gachard zijn rapport naar Van Gobbelschroy.<sup>58</sup> In dit verslag behandelde hij allereerst de ontbrekende archieven van het algemeen depot van Brussel. Gachard was immers in staat om op basis van authentieke akten en dus niet meer op basis van louter vermoedens, te bepalen hoe in 1803 volgens de verdragen van Campo-Formio (17 oktober 1797) en Lunéville (15 oktober 1801)<sup>59</sup> de teruggave aan Frankrijk had plaatsgevonden van een deel van de Belgische archieven die de Oostenrijkers in 1794 hadden weggevoerd. Bovendien was een gedeelte van de achtergebleven Belgische documenten in Wenen door de Fransen in 1809 in beslag genomen. Vervolgens had Gachard uitgezocht welke documenten de Fransen na de verdragen van Parijs van 1814 en 1815 hadden teruggegeven aan Oostenrijk en de Nederlanden. Hij beschreef gedetailleerd de achtereenvolgende vindplaatsen van de weggevoerde archivalia.

Nadat de Fransen op 26 juni 1794 bij Fleurus de Oostenrijkers hadden overwonnen, heroverden ze de Oostenrijkse Nederlanden en het prinsbisdom Luik. Eind juni 1794 verlieten de Oostenrijkers bijgevolg de Nederlanden, waarbij ze haastig archieven meegraven. De omstandigheden lieten hen niet toe om de archieven zorgvuldig uit te kiezen en te sorteren noch om een inventaris op te stellen van de papieren die ze meenamen. De akten van de kanselarij van de Nederlanden, die de Franse regering in

---

<sup>56</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fos. 53 r<sup>o</sup> - v<sup>o</sup> en 54 r<sup>o</sup> - v<sup>o</sup> en 55.

<sup>57</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fo. 57.

<sup>58</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 528, fo. 2 v<sup>o</sup>.

<sup>59</sup> Data uit: J. ROEGIERS en N.C.F. VAN SAS, *Revolutie in Noord en Zuid (1780 - 1830)*, in: J.C.H. BLOM en E. LAMBERTS ed., *Geschiedenis van de Nederlanden*, Rijswijk, 1993, 237 - 238.

1815 had teruggegeven, bevatten een inventaris die was opgemaakt in Würzburg op 23 mei 1795 door een beambte van de Rekenkamer die bevoegd was voor het vervoer van deze archieven. Hierna somde Gachard in zijn rapport de verschillende archiefbestanden uit deze inventaris op, waaronder ook het archief van Jean-Baptiste de Wijnants, die onder keizerin Maria Theresia benoemd was tot ‘Algemeen directeur van het Archiefbureau van de Oostenrijkse Nederlanden’.<sup>60</sup> Na achtereenvolgens naar Düsseldorf, Würzburg en Regensburg te zijn gebracht, werden deze Belgische archieven tenslotte verzameld in Linz aan de Donau. Daar bevonden ze zich toen in oktober 1797 het verdrag van Campo-Formio werd afgesloten, dat de vrede bezegelde tussen Frankrijk en Oostenrijk. Volgens artikel dertien van dit verdrag, moesten de archieven die uit Brussel en andere plaatsen in de Nederlanden waren weggevoerd, worden terugbezorgd aan de Franse regering. De verantwoordelijke in Wenen voor de Belgische archieven raadde graaf Johann-Ludwig von Cobenzl, die het verdrag van Campo-Formio had gesloten en die één van de gevolmachtigd ministers van de keizer was, evenwel aan een deel van de archieven van de Nederlanden, meer bepaald het archief van de Secretarie van Staat en Oorlog, van het Gulden Vlies en de Raad van State, te onttrekken aan de inspectie van de Franse commissarissen. De documenten die de Oostenrijkers niet wilde teruggeven, werden van Linz naar Wenen gevoerd.

Het verdrag van Campo-Formio werd door opflakkerende vijandigheden echter niet ten uitvoer gebracht. De vrede van Lunéville van 1801, waarbij Napoleon Bonaparte onder meer de Zuidnederlandse gewesten definitief mocht inlijven, herbevestigde zodoende formeel deze teruggave.<sup>61</sup> In januari 1803 richtte de Franse Minister van Binnenlandse Zaken aan de prefecten van de departementen van België een omzendbrief die hen uitnodigde mee te delen welke archieven in 1794 waren meegenomen en in welke staat ze zich bevonden. Er kwamen echter weinig concrete aanwijzingen uit de bus. De Franse ambassadeur in Wenen, Jean-Baptiste de Nompère de Champagny, vroeg tenslotte de Oostenrijkse archiefdepots te mogen onderzoeken. De Franse Minister van Binnenlandse Zaken, Jean-Antoine Chaptal,<sup>62</sup> daarentegen verzocht deze ambassadeur

---

<sup>60</sup> T. VERSCHAFFEL, *De hoed en de hond. Geschiedschrijving in de Zuidelijke Nederlanden 1715 - 1794*, Hilversum, 1998, 165.

<sup>61</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 528, fos. 5v<sup>o</sup>, 6r<sup>o</sup>-v<sup>o</sup> en 7r<sup>o</sup>-v<sup>o</sup>.

<sup>62</sup> Identificatie van Champagny en Chaptal: M. PREVOST en R. D'AMAT ed., *Dictionnaire de Biographie française. Tome huitième*, Parijs, 1959, 304 - 306 en 448 - 451.

genoegen te nemen met de papieren die de Oostenrijkse regering zelf gaf zonder ook maar de kisten te openen en aan de hand van een inventaris te controleren. De ontvangen documenten werden in 125 kisten naar Brussel gezonden, waar ze in hetzelfde jaar 1803 nog toekwamen en ze opnieuw in de Brusselse archiefbewaarplaats werden ondergebracht. De teruggezonden papieren bleken haast uitsluitend uit het archief van de Rekenkamer te bestaan. Geen spoor van de overige archieffondsen die Oostenrijk nog in bezit had en die in 1798 waren beloofd, zoals de archieven van het Gulden Vlies, de Geheime Raad, de ‘Commission des Etudes’, de Raad der Financiën en de ‘Jointe des Administrations’. Frankrijk koesterde evenwel geen argwaan dat Oostenrijk het grootste deel van de Belgische archieven had achtergehouden. Dit kwam pas uit in 1809 toen het Franse leger voor de tweede maal Wenen bezette. Napoleon, sinds 1804 keizer van Frankrijk, vaardigde enkele dagen voor de vrede van Schönbrunn, op 10 oktober 1809,<sup>63</sup> een decreet uit dat ordonneerde dat men naar de archieven van het Oostenrijkse keizerrijk op zoek moest en ze moest meenemen. Er werd vervolgens een grote massa archief afkomstig van de Oude Raad van Financiën van België ontdekt en ook Duitse politieke en diplomatieke archieven. Via Straatsburg werden 3139 kisten naar Parijs opgestuurd.<sup>64</sup>

Wanneer in 1814 de keizerlijke legers van Napoleon de ene nederlaag na de andere leden, was het aan de Oostenrijkers om hun weggevoerde archieven terug te vorderen. Gachard had de beschrijving bestudeerd die de Franse rijksarchivaris Pierre-Claude Daunou<sup>65</sup> in 1814 - na de val van Napoleon en de eerste vrede van Parijs - van het Franse archief had gemaakt met de bedoeling aan de Franse regering duidelijk te maken welke papieren terug aan Oostenrijk moesten worden afgestaan en wat er door Frankrijk kon worden behouden. Hieruit bleek dat de Belgische archieven die niet waren teruggegeven in 1803, meer bepaald die van de ‘Audiëntie’ en de ‘Secretarie van State en Oorlog’, in 1809 niet waren meegenomen door de Fransen. Waren deze depots aan de aandacht van de Franse commissarissen ontsnapt? Gachard achtte het waarschijnlijk dat ze eerder al in andere depots verzeild waren geraakt. Hij vermoedde dat het archief van de ‘Audiëntie’ was ondergebracht in de archieven van het Oostenrijkse hof en dat van de ‘Secretarie van State en Oorlog’ in het archief van de Minister van Buitenlandse Zaken.

<sup>63</sup> De vrede van Schönbrunn werd op 14 oktober 1809 tussen Frankrijk en Oostenrijk afgesloten.

<sup>64</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 528, fos. 8 r<sup>o</sup>-v<sup>o</sup>, 9 r<sup>o</sup>-v<sup>o</sup> en 10 r<sup>o</sup>-v<sup>o</sup> en 11r<sup>o</sup>.

<sup>65</sup> Identificatie van Daunou: R. D'AMAT en R. LIMOUZIN-LAMOTHE ed., *Dictionnaire de Biographie française. Tome dixième*, Parijs, 1965, 287 - 288.

Na de nederlaag van Napoleon in Waterloo in 1815 eisten alle getroffen landen de door Frankrijk weggevoerde kunstwerken en archieven echter integraal terug op. Baron von Ottenfels, keizerlijk-Oostenrijks commissaris, spoorde in Parijs alle papieren op van het Heilig Roomse Rijk en van de landen die aan Oostenrijk hadden toebehoord. Hij ontdekte de Belgische documenten die - in tegenstelling tot het Duitse archief - waren geïnventariseerd. Waarschijnlijk was het aan de inventaris - met op de voorkant 'Belgique' - te danken dat Von Ottenfels het archief van de Nederlanden teruggaf.<sup>66</sup>

Door deze uitgebreide uiteenzetting hoopte Gachard de minister opheldering te hebben gebracht over de documenten die de Fransen in 1809 uit Wenen hadden weggevoerd en diegene die ze in 1815 aan de Oostenrijkers hadden teruggegeven. Vervolgens verzocht hij Van Gobbelschroy om via diplomatieke weg de Oostenrijkse regering te verzoeken om - ten uitvoer van de verdragen van Campo-Formio en Lunéville plus die van Parijs van 1814 en 1815 - de 23 kisten met archief van de 'Secretarie van Staat en Oorlog' en de 24 kisten met oorkonden en ander archief, 'Wijnants' genaamd, weggevoerd in 1794, terug te bezorgen. Deze twee belangrijke archieffondsen die in het Brusselse archief ontbraken, bevonden zich immers nog steeds in Oostenrijk. De archieven van de 'Secretarie van Staat en Oorlog' bevatten onder andere de originele missieven van de landsheren aan de Gouverneurs-generaal tijdens de achttiende eeuw en de correspondentie van de gevolmachtigd minister in Brussel met de ministers van het keizerlijk hof in Parijs, Londen, Den Haag en elders. De Audiëntie-archieven bestonden volgens Gachard dan weer uit de meest kostbare stukken voor de geschiedenis van de zestiende eeuw met onder meer de originele correspondentie van Karel V met Margaretha van Savoie en Maria van Hongarije, die van Filips II met Filibert van Savoie, Margareta van Parma, de hertog van Alva, Don Juan van Oostenrijk, Alexander Farnese en aartshertog Albert.<sup>67</sup>

Gachard voegde hieraan toe dat in de 24 kisten van Wijnants zich eveneens diplomatiek archief bevond dat door de Fransen in 1678 uit Gent was weggevoerd en uit Brussel in 1748. Daarnaast ijverde Gachard ook voor de collectie Ferrariskaarten. Het archief van het Gulden Vlies achtte hij van minder belang, want het ging erom slechts die

---

<sup>66</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 528, fos. 11 r<sup>o</sup>-v<sup>o</sup> en 12 r<sup>o</sup>-v<sup>o</sup>.

<sup>67</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 528, fos. 12 v<sup>o</sup> en 13 r<sup>o</sup>-v<sup>o</sup> en J. STEUR, a.c., in: *Nederlandsch Archievenblad*, 44 (1936 - 1937), 132 - 152.

documenten te verwerven die het meest interessant waren voor de vaderlandse historie. Tenslotte liet Gachard de minister weten dat hij graag zou meewerken aan een onderzoek in Wenen zelf. Op gelijkaardige wijze behandelde Gachard in zijn rapport de provinciearchieven, die weggevoerd waren ten tijde van de Franse overheersing, zonder dat ze sindsdien werden teruggegeven. Hij besprak meer bepaald de archieven van Utrecht, Groningen, Noord-Brabant, Luik, Henegouwen, Namen en Luxemburg. Zijn rapport besloot hij met nota's over algemene opzoekingen betreffende de nationale archieven en geschiedenis.<sup>68</sup> Op 15 maart 1828 bedankte koning Willem I Gachard voor de ijver waarmee hij zijn taak in Frankrijk had volbracht.<sup>69</sup>

### Veranderingen

Ondanks drukke bezigheden in het Brusselse depot verloor Gachard 'zijn' Doornikse archief niet uit het oog. Op 5 februari 1828 vernam hij dat het schepencollege een aanvraag had ingediend om de archieven van de Oude Staten van Doornik af te staan. Hij bevestigde de burgemeester en schepenen meteen dat de ordening van dit archief veel tijd en geld zou kosten en dat het beslist een andere lokatie nodig had dan de zolders van het stadhuis. Zelf had hij de Minister van Binnenlandse Zaken eerder al willen voorstellen om dit archief, dat zo waardevol was voor de geschiedenis van de Nederlanden, naar Brussel te laten overbrengen. Hij hoopte het Doornikse bestuur hiermee alsnog van dienst te kunnen zijn.<sup>70</sup> In hetzelfde jaar ondernam Gachard een inspectiereis langs de archieven in de provincies Luik, Henegouwen en Namen en rapporteerde hij erover aan Van Ewijk. De administrateur liet hem vervolgens weten dat ook de koning bijzonder opgetogen was met zijn archiefverslagen en deelde hem mee dat zijn vervoers- en verblijfskosten zo snel mogelijk zouden worden terugbetaald.<sup>71</sup> Aangezien het kapittelarchief van Luik zijn bijzondere aandacht had getrokken, nam Gachard zich in augustus 1830 voor de inventaris ervan te vervolledigen.<sup>72</sup>

<sup>68</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 528, fos. 14r<sup>o</sup>-v<sup>o</sup> en 15 - 30.

<sup>69</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437, fo. 12.

<sup>70</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 209, brief nr. 64, Gachard aan de burgemeester en schepenen van Doornik op 5 februari 1828.

<sup>71</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437, fo. 14.

<sup>72</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 210, brief nr. 120 van Gachard aan administrateur Van Ewijk op 19 augustus 1830.

In 1830 had zijn overste L'Ortye andere zaken aan zijn hoofd. Zo was er het personeel waarover hij zich zorgen maakte. Met de dissidente Gachard leefde hij op gespannen voet, maar hij nam het op voor François-Joseph Marchal, die in 1827 na twee jaar in Nederlands-Indië te hebben verbleven, door toedoen van baron Goderd Alexander van der Capellen was aangesteld als bediende bij het Rijksarchief.<sup>73</sup> L'Ortye ondervond namelijk dat deze beambte met zijn loon moeite had om zijn familie te onderhouden. Gedurende één of twee uur per dag verliet hij het archief om elders wat bij te verdienen.<sup>74</sup> Toen op 2 april 1830 bij Koninklijk Besluit de Bourgondische bibliotheek bij de Brusselse archiefbewaarplaats werd gevoegd en de bewaring en ordening van de handschriften voortaan werd toevertrouwd aan een ambtenaar van het rijksarchief, droeg L'Ortye hem dan ook voor.<sup>75</sup> Tegen een jaarlijks supplement van 200 florijnen nam Marchal bijgevolg het toezicht op de Bourgondische bibliotheek van Sylvain van de Weyer over.<sup>76</sup>

Voorts was de secretaris-archivist volop in de weer met de inrichting van de Hallepoort waar een gedeelte van het archief zou worden neergelegd. Eind 1827 waren de werkzaamheden in dit gebouw onder toezicht van architect Royet gestart. Met hem had L'Ortye overlegd waar de conciërge het best kon zitten en de prijzen vergeleken van ijzeren, eikenhouten of sparrenhouten schappen.<sup>77</sup> In april 1830 waren op de eerste verdieping uiteindelijk rekken, vervaardigd uit sparrenhout uit Riga, geplaatst. Samen met bediende Wouters, die instond voor de ordening van de archieven van de Oude Rekenkamer, ging de archiefoverste nog eens op inspectie. Wat L'Ortye betrof, kon vanaf de maanden juni en juli 1830 worden begonnen met de verhuis van archief, als het gebouw tenminste voldoende gedroogd was. Wegens de harde regens van de afgelopen winter was het er namelijk erg vochtig. Hij had de werkmans Jean Van Mur alvast opgedragen elke ochtend de vensters te openen om te verluchten.<sup>78</sup> De inrichting van de Hallepoort bracht ook financiële bekommernissen met zich mee. De betaling van 2400

---

<sup>73</sup> L. COOSEMANS, *De Académie Royale des Sciences et Belles-Lettres de Bruxelles en haar bijdrage tot de geschiedschrijving (1816 - 1830)*, Leuven, 1987 (Katholieke Universiteit Leuven. Faculteit Letteren en Wijsbegeerte. Departement Geschiedenis, onuitgegeven licentiaatsverhandeling o.l.v. R. DE SCHRIJVER,), 57.

<sup>74</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fos. 170v<sup>o</sup>-171r<sup>o</sup>.

<sup>75</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fos. 171 r<sup>o</sup>-v<sup>o</sup> en 172.

<sup>76</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fo. 187.

<sup>77</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fo. 27.

<sup>78</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fo. 170 v<sup>o</sup>.

florijnen aan schrijnwerker Henri Huys voor de schappen liet van bovenhand immers op zich wachten.<sup>79</sup> Op 10 juli 1830 polste Van Ewijck - die het overigens speet dat hij bij zijn afgelopen bezoek aan Brussel niet de gelegenheid had gevonden de Hallepoort te bezoeken - bij L'Ortye of het niet raadzaam was reeds te starten met het overbrengen van de geselecteerde archiefbescheiden.<sup>80</sup> De Minister van Binnenlandse Zaken Edmond Charles de la Coste, de Zuidnederlander die Van Gobbelschroy had opgevolgd na diens ontslag eind 1829 ten gevolge van mislukte verzoeningspogingen met de kerk,<sup>81</sup> verzekerde de secretaris-archivist op 20 augustus dat men volop in de weer was met '*het noodige om te betaling te bespoedigen van Henri Huys*' en verzocht hem te starten met de overdracht naar de Hallepoort.<sup>82</sup>

Ondertussen steeg de politieke onrust in het land. In het Zuiden werd namelijk meer en meer oppositie gevoerd tegen het beleid van Willem I. In 1828 hadden liberalen en katholieken hun Monsterverbond gesloten. In petitie en persberichten eisten ze een heus parlementair regime met ministeriële verantwoordelijkheid, vrijheid van erediens en onderwijs, vrijheid van drukpers en vereniging en opheffing van de taaldwang. Ze waren ook misnoegd over de sterke oververtegenwoordiging van Noordnederlanders in de ambtenarij en het korps van officieren. In de zomer van 1830 escaleerde het verzet. De Franse Julirevolutie, die de laatste koning uit het huis van Bourbon afzette ten gunste van de burgerkoning Louis-Philippe, verhoogde niet alleen het politieke ongenoegen, er was ook ontevredenheid bij de bevolking door werkloosheid en stijgende voedselprijzen als gevolg van een mislukte oogst.<sup>83</sup>

Op woensdag 25 augustus 1830 braken er rond tien uur 's avonds rellen uit in Brussel. Na de opvoering van de vrijheidverheerlijkende opera van Daniel François Auber *La Muette de Portici* trok een menigte door de straten van de stad. Ze staken onder

<sup>79</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fo. 188.

<sup>80</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fo. 189 v°.

<sup>81</sup> P.C. MOLHUYSEN en F.K.H. KOSSMANN ed., *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek. Negende deel*, Leiden, 1933, 165 - 166 en 291 - 292.

<sup>82</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fo. 196 v°.

<sup>83</sup> T. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België. Van 1789 tot heden*, 2de uitg., Amsterdam en Brussel, 1969, 46 - 47 en J. ROEGIERS en N.C.F. VAN SAS, *Revolutie in Noord en Zuid (1780-1830)*, in: J.C.H. BLOM en E. LAMBERTS ed., *Geschiedenis van de Nederlanden*, Rijswijk, 1993, 250.

meer het huis van de gehate minister van Justitie, Cornelis Felix van Maanen, in brand, liepen door de Ruisbroekstraat en gooiden de ruiten in van de assisenzaal van het Justitiepaleis. De massa stormde de Strostraat in en maakte aanstalten om de poort van de rechtbank van eerste aanleg in te beuken en binnen te dringen in het appartement van de onderzoeksrechter, waarboven het archief was gevestigd. Toen dat niet lukte, gooiden de oproerlingen stenen door de ramen van het archief aan de kant van de Grote Zavel. Louis-Joseph Delibe, de conciërge van het archief, schreeuwde hen door het venster toe dat ze niet het appartement van de rechter aan het vernielen waren, maar het depot met de papieren van de inwoners van de stad. Dat haalde weinig uit. De conciërge moest maken dat hij bij het raam wegkwam, omdat de opgehitste massa stenen bleef werpen. Heel de nacht bleven de conciërges van het gerechtshof en het archief op post.

's Anderendaags vertelde Delibe aan L'Ortye wat er gebeurd was. Hij vreesde nieuwe plundersaars waartegen hij maar weinig verweer zou hebben. De secretaris-archivist trommelde verontrust een geïmproviseerde wachtpost op, bestaande uit de twee conciërges en acht mannen die een weinig betaald werden. Archiefbedienden Wouters, Perlau, Nickmilder en De Cock sloten zich hier bij aan. Samen met zijn schrijver voegde Gachard zich vrijdagmiddag bij deze wacht.<sup>84</sup> Aangezien leger en politie weinig hadden ondernomen om de menigte in te tomen, werd in Brussel onder leiding van baron Emmanuel van der Linden d'Hooghvorst een burgerwacht opgericht die al gauw uitgroeide tot een kleine achtduizend man en er uiteindelijk in slaagde het volksoproer te bedwingen.<sup>85</sup> L'Ortye drong bij het hoofd van de burgerwacht aan dat op zaterdag 28 augustus rond negen uur 's ochtends het archiefpersoneel met de twee conciërges, acht betaalde wakers en enkele burens zou worden afgelost. Hij verzocht hem vijfentwintig mensen van de burgerwacht te sturen en een twintigtal geweren met bajonetten.<sup>86</sup> In het voorportaal van de rechtbank van eerste aanleg, dat toegang verschaft naar het archief,

---

<sup>84</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fo. 197 r°.

<sup>85</sup> J.A. BORNEWASSER, *Het Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830)*, in: D.P. BLOK, e.a. ed., *Algemene Geschiedenis der Nederlanden. 11: H.F.J.M. VAN DEN EERENBEMT e.a. ed., Nieuwste Tijd. Socioculturele geschiedenis 1794/1795-circa 1840. Politieke geschiedenis 1794/1795-1840/1846. De Nederlandse koloniën 1795-1914*, Weesp, 1983, 267.

<sup>86</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fo. 196 v°.

werd inderdaad een burgerwacht geïnstalleerd. Voor alle zekerheid hield L'Ortye ook zijn betaalde wakers op post.<sup>87</sup>

Gachard bleef ondanks de woelingen in de maanden augustus en september van 1830 voortwerken aan de inventaris van het kapittelarchief van Luik, waarvan hij Van Ewijck op 4 september op de hoogte bracht dat hij nog vijf à zes weken nodig had om hem te voltooien.<sup>88</sup> De politieke gebeurtenissen beschikten er echter anders over. Een maand later zou het Voorlopig Bewind immers de onafhankelijkheid van België uitroepen.

---

<sup>87</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fo. 197 v°. De brief die L'Ortye naar van Ewijck stuurde (fo. 197r°-v°) werd gepubliceerd: H. NELIS, Le dépôt des Archives du Royaume à Bruxelles pendant la Révolution de 1830, in: *Revue des Bibliothèques et Archives de Belgique*, 3 (1905), 231 - 233; de brief naar de commandant niet.

<sup>88</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 210, brief nr. 122, Gachard aan administrateur Van Ewijck op 4 september 1830.

## **Deel 2**

Deze drie hoofdstukken behandelen Gachards aanstelling tot rijksarchivaris en zijn meest actieve periode op het Rijksarchief. Zijn binnen- en buitenlandse archiefreizen komen aan bod, net als zijn bronnedities. Bovendien worden Gachards relaties aangegeven.

## Hoofdstuk 3

### Hoofd van het Rijksarchief 1830 - 1838

Nadat er in andere steden als Luik en Verviers eveneens onlusten waren uitgebroken en burgerwachten opgericht, besloot koning Wilem I op 28 augustus 1830 zijn twee zonen Willem en Frederik met troepen naar Brussel te sturen om te onderhandelen en het wettige gezag te herstellen. De beide prinsen zagen evenwel af van een militaire intocht in de stad en in overleg met de burgerwacht drong prins Willem bij zijn vader aan op het ontslag van de minister van Justitie en een bestuurlijke scheiding tussen Noord en Zuid. Op 3 september stuurde Willem I Cornelis Felix van Maanen de laan uit, maar de administratieve scheiding tussen de noordelijke en zuidelijke provincies zinde hem niet. Nochtans liet hij enkele weken voorbijgaan om nieuwe maatregelen te treffen, waardoor het rumoer in de zuidelijke steden aanhield en de burgerwachten en veiligheidscommissies radicaliseerden.<sup>1</sup>

#### Voorlopig Bewind

Op 23 september 1830 bezette prins Frederik Brussel met een leger van twaalfduizend man. Het bericht van zijn komst daags tevoren had ertoe geleid dat de barricades in de stad werden opgehoogd en de vechtlust van de geïmproviseerd bewapende arbeiders was verscherpt. De Hollandse troepen bereikten weliswaar de paleizen en het Brusselse park, dat tot strategisch centrum werd uitgebouwd, maar Belgische vrijwilligers belaagden hen. Gedurende vier dagen werd er in het park en op de straten gevochten. In de nacht van 26 op 27 september trok prins Frederik zich met zijn troepen uit de stad terug, wat de definitieve breuk betekende tussen België en Nederland. Tijdens de woelige septemberdagen was het Belgisch Voorlopig Bewind ontstaan, samengesteld uit negen leden: André-Edouard Jolly, Alexandre Gendebien, Louis de Potter, Charles Rogier,

---

<sup>1</sup> J.A. BORNEWASSER, Het koninkrijk der Nederlanden (1815 - 1830), in: D.P. BLOK e.a. ed., *Algemene Geschiedenis der Nederlanden. 11*: H.F.J.M. VAN DEN EERENBEMT e.a. ed., *Nieuwste Tijd. Socioculturele geschiedenis 1794/1795-circa 1840. Politieke geschiedenis 1794/1795-1840/1846. De Nederlandse koloniën 1795-1914*, Weesp, 1983, 268 - 269.

Sylvain van de Weyer, baron de Coppin, graaf Félix de Mérode, baron Emmanuel van der Linden d'Hoogvorst en Joseph van der Linden. Deze instantie kondigde op 4 oktober 1830 de onafhankelijkheid van België af.<sup>2</sup>

Door de revolutie echter zag archiefoverste Pierre-Jean L'Ortye begin november 1830 de overbrenging van de geselecteerde archiefbescheiden naar de Hallepoort in het gedrang komen. Isidore Plaisant, hoofd van de ter vervanging van de oude politiemacht opgerichte 'Sûreté Publique', had dit gebouw, dat met overheidskosten was ingericht voor de bewaring van kostbare documenten en waar op de eerste verdieping reeds dure rekken waren geïnstalleerd, plots aangeduid als gevangenis. Plaisant had al om de sleutels van het gebouw gevraagd. Ontzet regelde de secretaris-archivist een gesprek met schepen Demunck, waarin hij betoogde dat het uitgesloten was dat op de eerste verdieping gevangenen zouden worden ondergebracht en dat het gebouw in het geheel niet op zo'n functie voorzien was omdat er geen betraliede ramen of latrines waren, en geen verwarming. L'Ortye deed hierover ook zijn beklag bij Jean-François Tielemans, de administrateur-generaal van het 'Comité de l'Intérieur'. Op 13 november 1830 bevestigde Plaisant dat de Hallepoort zijn bestemming als archiefopslagplaats zou terugkrijgen.<sup>3</sup> Op 10 november was intussen het Nationaal Congres geïnstalleerd, dat de Belgische grondwet moest opstellen en waarvoor het Voorlopig Bewind alsnog bleef fungeren als uitvoerende macht. Op 12 november verzocht Tielemans L'Ortye hem dringend het personeelsbestand van het Rijksarchief door te geven, compleet met de salarissen en verdiensten van elke bediende.<sup>4</sup>

Louis-Prosper Gachard had het Rijksarchief inmiddels verlaten. In tegenstelling tot zijn beschermheer Pierre-Louis van Gobbelschroy, die prins Frederik zou vergezellen naar Antwerpen in diens laatste poging om het Zuiden te controleren, loyaal zou blijven aan het orangistische regime en zich na de Belgische revolutie uit het politieke leven op

---

<sup>2</sup> T. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België. Van 1789 tot heden*, 2de uitg., Amsterdam en Brussel, 1969, 50.

<sup>3</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 195, fos. 200 v°, 201 r° en 202 en identificatie van Plaisant en Tielemans: J. DE LE COURT, Plaisant (Isidore), in: *Biographie Nationale publiée par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Tome dix-septième*, Brussel, 1903, 706 - 711 en A. FRESON, Tielemans (Jean-François), in: *Biographie Nationale publiée par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Tome vingt-cinquième*, Brussel, 1930 - 1932, 246 - 250.

<sup>4</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg, nr. 195, fo. 201v°.

zijn landgoed zou terugtrekken,<sup>5</sup> gaf Gachard eerder blijk van een pragmatisch patriotisme. Hij schikte zich naar de nieuwe politieke omstandigheden en klom zelfs op. Op 4 oktober 1830 had het Voorlopig Bewind hem tegen een salaris van 3500 florijnen aangesteld tot secretaris-generaal van het departement van Financiën. Hij was onmiddellijk in dienst getreden.<sup>6</sup>

### **Opnieuw op het voorplan**

Al snel wilde Gachard zijn vorige baan echter terug. Ondertussen was op 24 februari 1831 het Voorlopig Bewind ontbonden en brak het vijf maanden durende regentschap van Surlet de Chokier aan.<sup>7</sup> De Regent promoveerde hem op 27 februari 1831 tot afdelingshoofd op het ministerie van Financiën, hoewel Gachard niets liever wilde dan zijn veeleer bescheiden functie van adjunct-archivaris met een loon van 1600 florijnen opnieuw opnemen.<sup>8</sup> Bovendien benijdde hij zijn vroegere ondergeschikte François-Joseph Marchal omdat deze intussen niet alleen conservator was geworden van de Bourgondische Bibliotheek, maar sinds kort - net als Gachard vroeger - ook bevoegd was om de Belgische archieven te onderzoeken. Vastbesloten om opnieuw aan de slag te gaan bij het Rijksarchief en aldus weer gevolg te geven aan zijn ware roeping, begon hij de bevoegde autoriteiten met sollicitatiebrieven te bestoken, ook al vond hij de rol van rekestrant gezien zijn talloze archiefverdiensten beneden zijn waardigheid.<sup>9</sup>

Gachard sprak Tielemans aan en herinnerde de administrateur-generaal er in een uitgebreide brief aan dat hij er als adjunct-archivaris met goed gevolg geregeld op uit was gestuurd om de provinciale archieven te onderzoeken en hun organisatie te verbeteren. Hij voegde hieraan toe dat hij nog steeds nauwe contacten met de plaatselijke archivariissen onderhield. Voorts somde hij chronologisch alle rapporten op die hij over 's lands archieven in binnen- en buitenland had geschreven. Wat verbitterd merkte hij op:

---

<sup>5</sup> J.C. RAMAER, Gobbelschroy (Pierre Louis Joseph Servais van), in: P.C. MOLHUYSEN en F.K.H. KOSSMANN ed., *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek. Negende deel*, Leiden, 1933, 291 - 292.

<sup>6</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437, fo. 31.

<sup>7</sup> T. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België van 1789 tot 1944*, 5de uitg. door M. PLATEL, Antwerpen, 1985, 58.

<sup>8</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437, fo. 32.

<sup>9</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 439 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Etienne de Sauvage) op 17 april 1831.

*‘Après tant de travaux, d’études et de recherches, devais je m’attendre à me voir enlever des attributions que j’ ai remplies non sans honneurs sans avantage pour le pays?’*

Hiermee doelde hij op concurrent Marchal die met minder anciënniteit en verdiensten bij het Rijksarchief dan hijzelf promotie had gemaakt en die hij de functie van archiefinspecteur niet gunde. Nijdig wierp Gachard op dat Marchal zijn twee banen onmogelijk kon combineren. Als controleur van de archieven moest hij immers dikwijls op reis naar de provincies en zodoende zou de Bourgondische Bibliotheek te vaak gesloten zijn. Had Charles van Hulthem in 1827 juist geen ontslag genomen als conservator van voornoemde bibliotheek omdat hij niet vaak genoeg in Brussel aanwezig kon zijn? Gachard vond tenslotte dat Marchal vooral niet te klagen had, want diens aanstelling tot beheerder van de bibliotheek had een salarisverhoging ingehouden, terwijl hijzelf sinds 1829 tevergeefs om een salarisverhoging had gevraagd. Bovendien had hij in feite het beheer van de Bourgondische bibliotheek van Sylvain van de Weyer, opvolger van Van Hulthem, moeten overnemen. In 1826 had hij immers een aanzienlijk deel van de handschriften gecatalogiseerd.<sup>10</sup>

Gachard zond Tielemans, vanaf 26 februari 1831 Minister van Binnenlandse Zaken, afleveringen van zijn *Analectes Beligiques* waarin hij onuitgegeven documenten, nota's, feitelijke gegevens en anekdoten omtrent de nationale geschiedenis bundelde<sup>11</sup> en aldus de minister van zijn opzoekingen in het archief op de hoogte hield. Hij hoopte ongedurig dat hij alvast op 16 maart zijn vroegere functies van adjunct-archivaris en archiefinspecteur terug kon opnemen, functies waar hij naar eigen zeggen nooit afstand van had gedaan en waarvoor hij ontslag wilde nemen als afdelingshoofd op het ministerie van Financiën. Tielemans, klaarblijkelijk moeilijker te vermurwen dan Van Gobbelschroy eertijds, antwoordde dat hij allereerst over de nodige documenten diende te beschikken met de precieze taakomschrijving van zijn vroegere betrekking bij het Rijksarchief en zijn huidige post op het ministerie van Financiën. Vol ongeduld hoopte Gachard niettemin op 1 april terug als archivaris aan de slag te kunnen.<sup>12</sup>

<sup>10</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 439 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan de administrateur-generaal op 26 februari 1831 en Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 439 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Etienne de Sauvage) op 17 april 1831.

<sup>11</sup> L.P. GACHARD, *Documens concernant l’histoire de la Belgique. Tome premier*, Brussel, 1833, 10.

<sup>12</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 439 (niet gefolieerd), brieven van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Jean-François Tielemans) op 4, 12 en 23 maart 1831 en brief van de Minister van Binnenlandse Zaken (Jean-François Tielemans) aan Gachard op 22 maart 1831.

Begin april was Gachard echter nog steeds niet werkzaam in het Brusselse archiefdepot. Door een regeringswissel was de Luikse magistraat Etienne de Sauvage vanaf 23 maart 1831 Minister van Binnenlandse Zaken geworden.<sup>13</sup> Gachard bracht deze man vanzelfsprekend ook op de hoogte van zijn streven zijn vroegere ambt te herwinnen en vleide hem eveneens met afleveringen van zijn *Analectes Beliques*. Op 16 april richtte deze minister tenslotte een officieel verzoek aan Gachard om hem de nodige documenten over te maken betreffende zijn functies, titels en salaris op het Rijksarchief vóór de revolutie. Meteen de dag erna zond Gachard de hem gevraagde stukken op. Daarbij garandeerde hij de minister dat hij door zijn opzoekingen over exclusieve documenten en notities inzake de Belgische archieven beschikte. Hij wist meer bepaald van het bestaan af van erg kostbare Belgische archieffondsen in Oostenrijk en hij kon de regering met gemak meedelen welke documenten van de Parijse archieven en bibliotheken konden worden teruggevorderd. Bovendien bezat Gachard gedetailleerde nota's over de manuscripten van kardinaal Granvelle, die in Besançon werden bewaard en die hij van groot belang achtte voor de kennis van de opstand in de Nederlanden in de zestiende eeuw.<sup>14</sup> Op 24 april 1831 besliste de Regent tenslotte dat Gachard zijn oude functie van adjunct-archivaris met een loon van 1600 florijnen opnieuw mocht opnemen.<sup>15</sup>

Gachards ambities reikten toen al verder. Hij liet de minister immers niet alleen weten dat hij op 28 of 29 april weer aan de slag ging in het Rijksarchief, maar hij polste eveneens of hij voor de goede gang van zaken in het archiefdepot de functie van L'Ortye niet ad interim mocht overnemen.<sup>16</sup> De hoogbejaarde L'Ortye had namelijk geweigerd de eed af te leggen aan het nieuwe bewind en was op 24 april ontslagen.<sup>17</sup> Op 30 april werd Gachard inderdaad als interimaris aangesteld. Nog waren zijn aspiraties niet vervuld. Hij

<sup>13</sup> De Luikse magistraat Etienne de Sauvage was de formateur van de tweede - homogeen liberale - regering van de Regent (23 maart - 21 juli 1831). Zie: T. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België. Van 1789 tot heden*, 2de uitg., Amsterdam en Brussel, 1969, 58.

<sup>14</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 439 (niet gefolieerd), brieven van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Etienne de Sauvage) op 1 en 17 april 1831 en brief van de Minister van Binnenlandse Zaken (Etienne de Sauvage) aan Gachard op 16 april 1831.

<sup>15</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437, fos. 16 - 17.

<sup>16</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 439 (niet gefolieerd), brieven van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Etienne de Sauvage) op 24 en 27 april 1831.

<sup>17</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437, fos. 18 r<sup>o</sup>-v<sup>o</sup> en nr. 439 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Etienne de Sauvage) op 24 april 1831 en J. STEUR, *Archivisten in dienst van het Vereenigd Koninkrijk. II. De L'Ortye*, in: *Nederlandsch Archiefblad*, 42 (1934 - 1935), 117.

wilde maar wat graag de post van L'Ortye definitief verwerven. Als adjunct-archivaris, zo beargumenteerde hij, was hij steeds voorbestemd geweest om zijn overste, die toch al op leeftijd was, op te volgen. '*Je crois avoir plus de titres que personne à l'y remplacer*', voegde hij er nog aan toe.<sup>18</sup> Aanvankelijk wilde De Sauvage daar niet van weten.<sup>19</sup>

Gelukkig kon Gachard rekenen op de hulp van een oude bekende. Charles Le Hon, de schepen met wie hij in Doornik op goede voet stond, bemiddelde en slaagde er uiteindelijk in om de minister op andere gedachten te brengen. Le Hon had intussen een verdienstelijke politieke carrière gemaakt: nadat hij tot burgemeester van Doornik en afgevaardigde van het Nationaal Congres was verkozen, had de Regent hem aangesteld tot gevolmachtigd minister in Parijs. In deze functie had hij de Franse regering helpen overtuigen de kandidatuur van Leopold van Saksen-Coburg-Gotha als eerste Belgische vorst te aanvaarden.<sup>20</sup> Als invloedrijk functionaris richtte Le Hon zich voor zijn protégé Gachard op 14 juli rechtstreeks tot Surllet de Chokier. Hij bracht de Regent op de hoogte dat De Sauvage daags nadien Gachard zou voordragen voor de vacante post van rijksarchivaris. Le Hon prees Gachards ijver in de Doornikse gemeentearchieven en het Rijksarchief. Bovendien verzekerde hij de Regent dat hij het land grote diensten zou kunnen bewijzen inzake besprekingen omtrent teruggave van Belgische archieven. Tenslotte merkte hij op dat Gachard als adjunct-archivaris een salaris ontving van 1600 florijnen, ook al zorgde hij voor alles, terwijl L'Ortye 3500 florijnen had verdiend met - aldus Le Hon - alleen maar handtekeningen te zetten. Bij zijn benoeming tot 's lands archivaris had Gachard beslist recht op 3000 florijnen.<sup>21</sup> Hoewel het veel brieven en de tussenkomst van de hooggeplaatste Le Hon had gekost, zou Gachard er uiteindelijk in slagen om opnieuw bij het Rijksarchief te worden tewerkgesteld. Op 20 juli 1831 benoemde Surllet de Chokier hem definitief tot rijksarchivaris tegen een salaris van

---

<sup>18</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 439 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Etienne de Sauvage) op 24 april 1831.

<sup>19</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 439 (niet gefolieerd), brief van de Minister van Binnenlandse Zaken (Etienne de Sauvage) aan Gachard op 12 mei 1831.

<sup>20</sup> Le Hon (1792 - 1868) zou overigens als diplomaat in Parijs mee onderhandelen over de Franse huwelijkskandidate voor Leopold I. Hij slaagde hierin en kreeg van de koning de adellijke titel van graaf. Zie: T. JUSTE, Lehon (Charles-Amé-Joseph), in: *Biographie nationale publiée par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Tome onzième*, Brussel, 1890, 715 - 717.

<sup>21</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 439 (niet gefolieerd), brief van Le Hon aan Surllet de Chokier op 14 juli 1831.

weliswaar 2000 florijnen. Vanaf 1 januari 1832 werd zijn loon met 500 florijnen verhoogd.<sup>22</sup>

### Werkzaamheden

Zolang Gachard aan het hoofd stond van het Rijksarchief, bleven de archieven gehuisvest in het Justitiepaleis.<sup>23</sup> Gezien de slechte staat van het gebouw waarin het archief zich bevond, liet Gachard niet na te ijveren voor een nieuwe lokatie. Net als L'Ortye vroeger, kreeg ook hij te kampen met de gebrekkige infrastructuur in het gerechtsgebouw: een lekkend dak, schoorstenen die op instorten stonden, plaatsgebrek, brandgevaar, versleten raamkozijnen en openwaaiende ramen. Ook hij schreef de bevoegde instanties hierover aan en ondervond evenzeer dat de administratie slechts langzaam - de beloofde reparaties die zouden volgen na een inspectie van de bediende van de dienst 'Bruggen en Wegen' lieten bijvoorbeeld lang op zich wachten - en halfslachtige maatregelen trof. Zo werd de gevel van de Hoven van Beroep en Cassatie, die uitzag op de Grote Zavel en de Strostraat, hersteld en herschilderd, maar het deel van dezelfde gevel dat aan het archief toebehoorde, werd overgeslagen, wat volgens Gachard een hoogst onesthetisch zicht opleverde.<sup>24</sup>

De geplande overdracht van uitgekozen archieffondsen naar de Hallepoort was inmiddels door een tekort aan financiële middelen gestaakt.<sup>25</sup> Of zat er meer achter? Gachard wuifde het voorstel van de Minister van Binnenlandse Zaken om het plaatsgebrek in het Justitiepaleis op te lossen met een bijkomend filiaal én de inrichting van de Hallepoort namelijk stellig weg. Hij meende dat zo'n scheiding van de archieven het toezicht slechts bemoeilijkte en nadelig was voor de classificatie van de archieven. Met de droom van zijn voorganger, die alles in het werk had gesteld om de Hallepoort gebruiksklaar te maken als archiefbewaarplaats, was Gachard het dus niet eens. Er moest

<sup>22</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437, fos. 19 - 20.

<sup>23</sup> Pas in 1890 - 1891 verhuisde het Rijksarchief onder leiding van archivaris Charles Piot van de gebouwen van het oude Justitiepaleis naar het gebouw van het vroegere Hof. Zie: R. WELLENS, Het Algemeen Rijksarchief te Brussel, in: COPPENS, H. en LAURENT, R. ed., *Het Rijksarchief in België 1796 -1996. Geschiedenis van de instelling en bio-bibliografisch repertorium van de archivariissen* (Miscellanea Archivistica Studia 86), Brussel, 1996, 70.

<sup>24</sup> Brussel, ARA, *Departement Hoger Onderwijs. Oud Fonds*, nr. 412/1 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (B. de Theux) op 15 september 1834 en brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (B. de Theux) op 18 september 1837.

<sup>25</sup> L.P. Gachard, *Notice sur le dépôt des archives du Royaume de Belgique*, Brussel, 1831, 26 - 27.

wat anders worden gevonden op het infrastructurele probleem. De eerstvolgende jaren onderzochten de autoriteiten allerlei gebouwen als mogelijke archiefopslagplaats, waaronder de Augustijnenkerk en het voormalige gebouw van de provinciale administratie aan de Wolstraat. Als rijksarchivaris doorkruiste Gachard de stad op zoek naar een geschikt pand. Hij inspecteerde onder meer een huis in de Zwartzustersstraat van tabaksfabrikant Verheyden - dat hem op zich geschikt leek, ware het niet dat de wijk errond vooral door arbeiders werd bewoond - en het gebouw van 'Hôtel de Paris' in de Hoogstraat, dat echter met 120 kleine kamers en mansarden niet erg ideaal was voor een archiefbewaarpplaats. Hij verstrekke zodoende de opeenvolgende ministers van Binnenlandse Zaken inlichtingen over de prijs en de grootte van de beschikbare lokalen en beoordeelde de gebouwen die hem werden voorgesteld.<sup>26</sup>

Niet alleen de infrastructuur van de archiefbewaarpplaats behoorde tot Gachards verantwoordelijkheid, maar vanzelfsprekend ook de inhoudelijke zorg voor de archieven. Aan het eind van zijn publicatie over het Belgische archief in oktober 1831 citeerde Gachard trouwens een uitgebreide en volgens hem correcte definitie van een archivaris uit de *Dictionnaire universel de Droit français*. 'La profession d'Archiviste exige des connaissances variées et une instruction solide et étendue', zo meende de autodidact.<sup>27</sup> Voorts benadrukte hij dat zijn *Notice sur le dépôt des archives du Royaume de Belgique* slechts een aantekening was, en geen inventaris, waarmee hij de historici van dienst wilde zijn en de aandacht van de overheid wilde vestigen op het belang van het archiefwezen. In deze nota gaf hij een korte beschrijving van de archieven die zich in de Brusselse archiefbewaarpplaats bevonden en schetste hij uitgebreid de geschiedenis van het Belgische archief vanaf de Middeleeuwen. Hij stelde vast dat er tijdens de opeenvolgende bezettingen veel archief was weggevoerd, waardoor er nog steeds archieffondsen in Frankrijk en Oostenrijk te vinden waren. Met een enigszins romantisch-patriotistische retoriek die aansloot bij soortgelijk gevoelens in de pas opgerichte Belgische staat,<sup>28</sup>

---

<sup>26</sup> Brussel, ARA, *Département Hoger Onderwijs. Oud Fonds*, nr. 412/1 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (B. de Theux) op 14 februari 1838 en brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (C. Liedts) op 25 augustus 1840.

<sup>27</sup> L.P. GACHARD, *Notice sur le dépôt des archives du Royaume de Belgique*, Brussel, 1831, 27 - 28.

<sup>28</sup> T. VERSCHAFFEL en J. TOLLEBEEK, De grote momenten. Een romantisch verhaal, in: R. HOOZEE, J. TOLLEBEEK en T. VERSCHAFFEL ed., *Mise-en-scène. Keizer Karel en de verbeelding van de*

schreef hij: *‘Nous voyons (les archives) à toutes les époques malheureuses de nos annales, en proie à l’étranger, comme le sol même; nous voyons chaque invasion nous coûter quelque partie de nos richesses en ce genre.’*<sup>29</sup> Aangekomen bij het einde van de achttiende eeuw hernam hij grotendeels zijn Parijse rapport aan Van Gobbelschroy uit 1828, weliswaar met meer historische details. Hij voegde hieraan toe dat hij eveneens in 1828 een memorie had opgesteld voor de Oostenrijkse regering betreffende de achtergebleven Belgische archieven, die was opgestuurd naar de Nederlandse ambassadeur in Wenen.

Of hij ooit antwoord hierop had gekregen, wist Gachard ten gevolge van de scheiding van het Verenigd Koninkrijk niet. Hij benadrukte hoe dan ook ten stelligste dat zodra de Belgische regering diplomatieke relaties had aangeknoopt met het Weense hof, deze archiefkwestie moest worden aangekaart. Net als in zijn rapport onder Nederlands bewind bekleemtoonde Gachard dat de in Oostenrijk achtergebleven archieffondsen - en hiermee bedoelde hij de Audiëntiearchieven en de archieven van ‘Secretarie en Oorlog’, waarbij hij de archieven van het Gulden Vlies buiten beschouwing liet - van onschatbare waarde waren voor de geschiedenis van het land.<sup>30</sup> Over deze Oostenrijkse ‘archiefschuld’ publiceerde Gachard in 1831 trouwens ook in het blad *L’émancipation*.<sup>31</sup> Gachard merkte in zijn nota op dat tijdens de Franse overheersing de archieven waren verwaarloosd, terwijl het Brusselse archiefdepot tijdens het Nederlandse bewind was uitgebouwd tot één van de centrale archieven van het rijk. Bovendien was het sinds 1814 flink aangevuld met onder meer oorkonden van verscheidene abdijen, de archieven van de Staten van Brabant en Namen en niet te vergeten de documenten die Frankrijk had teruggeschonken. Dat vond Gachard echter nog niet voldoende: hij verwachtte nog achtergebleven archiefbescheiden uit Oostenrijk, Frankrijk en... Nederland.<sup>32</sup>

Le Hon had niet overdreven toen hij de Regent had verzekerd dat Gachard de uitgelezen persoon was voor onderhandelingen betreffende teruggave van Belgisch archief. Voor het opsporen en terugvorderen van vaderlandse archieven uit het buitenland

---

*negentiende eeuw*, Gent, 1999, 35.

<sup>29</sup> L.P. GACHARD, *Notice sur le dépôt sur les archives du Royaume de Belgique*, Brussel, 1831, 1.

<sup>30</sup> *Ibidem*, 16 - 21.

<sup>31</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 35 (niet gefolieerd), brief van Joseph Bals aan Gachard op 15 oktober 1831.

<sup>32</sup> L.P. GACHARD, *o.c.*, 21 - 28.

zou Gachard zich tijdens zijn carrière immers met volle overgave inzetten en het zou de aanzet vormen van zijn latere archiefmissies en zijn veelvuldige, persoonlijke contacten met diplomaten. Meteen na het uiteenvallen van het Verenigd Koninkrijk boog hij zich reeds als archivaris ad interim over de teruggave van Belgische archieven uit Nederland, waarbij hij een archiefruil voorstelde: Nederland zou de Belgische documenten kunnen inwisselen tegen oorkonden uit het archief van Bergen.<sup>33</sup> In 1831 vermengden historische en politieke belangen zich duidelijk. Net zoals hij eertijds door Van Gobbelschroy werd verzocht de kerkelijke politiek van het Nederlandse bewind te documenteren, vroeg de Minister van Binnenlandse Zaken, De Sauvage, Gachard in juni 1831 - gezien het nakende vredesverdrag met Nederland druk werd bediscussieerd in het Nationaal Congres<sup>34</sup> - hoe het zat met de historiek van de Belgische grenzen en enclaves. Vervolgens informeerde Gachard de minister over het vredesverdrag van Fontainebleau, dat in 1785 was afgesloten tussen de Republiek der Verenigde Provinciën en de Zuidelijke Nederlanden en een einde had gemaakt aan de heersende grensgeschillen tussen beide landen.

Bovendien deelde Gachard aan De Sauvage mee dat in het Verdrag van de Achttien Artikelen, het eerste vredesverdrag tussen België en Nederland dat Willem I al snel verwierp, een artikel betreffende archiefteruggave ontbrak. Hij stelde er zelf één voor: *‘Les archives, cartes, plans et documens quelconques appartenans à la Belgique, ou concernant son administration, seront fidèlement rendus par le gouvernement hollandais dans l’espace de trois mois (ou six mois) à dater de l’échange des ratifications.*<sup>35</sup> Zo’n paragraaf die ordonneerde dat alle Belgische archiefbescheiden door de Nederlandse autoriteiten moesten worden teruggegeven, werd in het latere Verdrag der Vierentwintig Artikelen, opgesteld na de Tiendaagse Veldtocht van Willem I, bijgevolg wèl opgenomen. Met een grondige kennis van de geschiedenis van het Belgische archief, wist Gachard immers maar al te goed dat er bij vroegere vredesverdragen geregeld

<sup>33</sup> Brussel, ARA, *Departement Hoger Onderwijs. Oud Fonds*, nr. 411 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Etienne de Sauvage) op 30 juni 1831.

<sup>34</sup> Op 9 juli 1831 werd het Traktaat der Achttien Artikelen door het Nationaal Congres met 126 tegen 70 stemmen aangenomen. Zie: T. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België van 1789 tot heden*, 5de uitg. door M. PLATEL, Antwerpen, 1985, 60.

<sup>35</sup> Brussel, ARA, *Departement Hoger Onderwijs. Oud Fonds*, nr. 411 (niet gefolieerd), twee brieven van Gachard aan de Minister van Binnenlandse zaken (Etienne de Sauvage) op 30 juni 1831 en brief van de Minister van Binnenlandse Zaken (Etienne de Sauvage) aan de Minister van Buitenlandse Zaken (J. Lebeau) op 1 juli 1831.

archiefbescheiden waren achtergehouden: ‘*En 1815, comme en 1803, par l’ignorance ou la négligence de ceux qui étaient à la tête des archives, l’Autriche a pu retenir la majeure partie des titres et documents qui revenaient à la Belgique.*’ En met een definitieve overeenkomst met Willem I in het vooruitzicht, wilde hij zich daar als rijksarchivaris absoluut voor behoeden.<sup>36</sup>

Met een grote bezieling begon Gachard het Belgische archiefwezen te organiseren. Zijn voornaamste doelstellingen bestonden erin de collecties te vermeerderen, te inventariseren en de administratie te regelen van het centrale archiefdepot in Brussel en de archieven in de provinciën. Bij Koninklijk Besluit van 24 mei 1832 werd de structuur van het Rijksarchief in Brussel bepaald. Voortaan zouden er een archivaris en twee afdelingshoofden worden tewerkgesteld plus het aantal bedienden dat de archiefoverste nodig achtte, wat Gachard bijzonder veel vrijheid liet. In 1835 werd dit besluit dan ook aangepast: er werd een adjunct-archivaris aangesteld die Gachard zou kunnen bijstaan en in geval van afwezigheid vervangen én Gachards verantwoordelijkheid werd ingeperkt ten voordele van de Minister van Binnenlandse Zaken.<sup>37</sup>

Als algemeen rijksarchivaris kreeg Gachard in augustus 1832 bovendien de opdracht van de Minister van Binnenlandse Zaken, Barthélémy-Théodore de Theux, om de belangrijkste onuitgegeven documenten inzake de nationale geschiedenis uit te geven.<sup>38</sup> Tussen 1833 en 1835 publiceerde hij bijgevolg drie volumes van *Collection des documens inédits*, weliswaar zonder duidelijk planmatig opzet. Als algemeen vertrekpunt voor deze bronneditie koos Gachard de eenmaking van de Nederlanden onder het Huis van Bourgondië, een periode die hij minder saai achtte dan de Middeleeuwen en dus meer lezers zou opleveren. Vervolgens nam hij zich voor documenten van louter lokaal belang, charters van kloosters en vredes- en handelsverdragen met buurlanden niet op te nemen, hoewel een uitzondering steeds kon worden gemaakt. Gachard wilde zich - vaag

---

<sup>36</sup> Brussel, ARA, *Département Hoger Onderwijs. Oud Fonds*, nr. 411 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (B. de Theux) op 23 februari 1839.

<sup>37</sup> R. WELLENS, a.c., in: H. COPPENS en R. LAURENT ed., *Het Rijksarchief in België 1796 - 1996. Geschiedenis van de instelling en bio-bibliografisch repertorium van de archivariissen* (Miscellanea Archivistica Studia 86), Brussel, 1996, 64 - 65.

<sup>38</sup> J. TOLLEBEEK, De machinerie van de geschiedenis. De uitbouw van een historische infrastructuur in Nederland en België, in: IDEM, *De ijkmeesters. Opstellen over de geschiedschrijving in Nederland en België*, Amsterdam, 1994, 29.

genoeg - vooral concentreren op toespraken, missiven van heersers en andere personen en gebeurtenissen die historici onjuist of onvolledig hadden beschreven.<sup>39</sup>

Na het derde deel werd deze opdracht, die onmogelijk eenmanswerk was, stopgezet. Deze drie boekdelen, waarin hij eveneens verslagen opnam van zijn archiefbezoeken in het land, geven alleszins weer dat Gachard het toezicht op de provinciale en stedelijke archieven uitgebreid ter harte nam. Het was hem immers niet ontgaan dat de lokale archieven rijk waren aan kostbare documenten die ontbraken in het Brusselse Rijksarchief. Bovendien wisten historici vaak niet af van het bestaan van zulke waardevolle archiefbescheiden. Plaatselijke archieven waren volgens Gachard ‘*sources vierges*’. Hij benadrukte bijgevolg dat de nationale geschiedenis bij de ontsluiting van deze archieven wel zou varen. Provinciale en stedelijke archieven droegen immers bij tot de studie van het politieke en gerechtelijke leven in de Middeleeuwen en de zestiende eeuw in België. Klooster- en kathedraalarchieven met oude oorkonden van vóór de dertiende eeuw vervulde op hun beurt de kennis van de middeleeuwse geografie en de toenmalige politieke rechten van de plattelandbewoners. Ondanks de verliezen in 1794 was er nog een massa archief overgebleven en Gachard was minister De Theux dan ook erkentelijk voor diens opdracht om bronnen uit te geven.<sup>40</sup> Zoals hij in 1828 onder Nederlands bewind reeds de archieven van Henegouwen, Namen en Luik had geïnspecteerd, controleerde Gachard ook in het onafhankelijke België 's lands archiefbewaarplaatsen. Hij onderzocht en taxeerde de collecties, rapporteerde aan de bevoegde minister en trof de nodige maatregelen voor een degelijke bewaring. In 1832 bezocht hij de provincies Henegouwen, Limburg en West-Vlaanderen en op 2 juni 1833 kwam hij in Antwerpen aan, waar hij onder meer de stads- en kathedraalarchieven onderzocht en ondanks een griepaanval bleef verderwerken op zijn hotelkamer.<sup>41</sup> Op 19 juni 1833 vertrok hij naar Mechelen, en hij deed ook de stadsarchieven van Leuven en Brugge aan. Hij bracht hierover verslag uit in de *Collection de documens inédits*.<sup>42</sup>

<sup>39</sup> L.P. GACHARD, *Documens concernant l'histoire de la Belgique. Tome premier*, Brussel, 1833, XI - XII (préface).

<sup>40</sup> L.P. GACHARD, *Documens concernant l'histoire de la Belgique. Tome premier*, Brussel, 1833, I - XVI (préface).

<sup>41</sup> I. SCHOUPS, De belangstelling van L.P. Gachard voor het stadsarchief Antwerpen, in: G. MARECHAL, *Een kompas met vele streken. Studies over Antwerpse scheepvaart en archivalieken aangeboden aan dr. Gustaaf Asaert ter gelegenheid van zijn 65ste verjaardag*, Antwerpen, 1994, 163 - 164.

<sup>42</sup> Over de stadsarchieven van Brugge en Doornik, zie: L.P. GACHARD, *Documens concernant l'histoire de la Belgique. Tome premier*, Brussel, 1833, 1 - 36 en 37 - 46 en over de stadsarchieven van Antwerpen en

Verwondert het dat Gachard deze ambitieuze, maar weinig beredeneerde bronnenuitgave startte met een aantekening over de archieven van Doornik? Niet alleen bleef hij gedurende zijn lange carrière in Brussel interesse hebben voor de stad waar zijn loopbaan was begonnen,<sup>43</sup> het sprak vanzelf dat hij deze stadsarchieven het beste kende. Nadat hij in 1828 onder het Nederlandse bewind ook al de archieven van Bergen had bezocht, stond het Koninklijk Besluit van 26 januari 1832 Gachard toe om de archieven van Bergen en Doornik opnieuw te controleren. Het was zijn eerste archiefreis in het onafhankelijke België en in februari 1832 vertrok hij. De problemen in het archief van Bergen bleken grotendeels dezelfde als vier jaar eerder. Het archiefgebouw voldeed niet en Gachard vond de kwaliteiten van de archivaris Adrien-François Dumont nog steeds ondermaats. Gachard stuurde op diens ontslag aan, omdat deze beambte niets afwist van Latijn en diplomatiek en slechts weinig ijver betoonde om de archieven te ordenen. Gachard deed in Bergen evenwel een enorme ontdekking. In de hanenbalken van de Sint-Waltrudiskerk trof hij de oorkondenverzameling aan van het kapittel van Sint-Waltrudis, waarvan algemeen was aangenomen dat zij tijdens de Franse invasie van 1794 was vernield. De bibliothecaris van de stad, Henri-Florent Delmotte, had hem hierover getipt. Deze oorkondenverzameling bestond uit tweeduizend documenten in het Latijn en Gachard vatte het plan op om deze talrijke akten in acht à tien dagen te klasseren. Aangezien de kerk maar open was van negen tot één 's middags, verzocht hij om voldoende stukken van het kapittelarchief naar zijn hotelkamer te laten overbrengen, zodat hij kon doorwerken.

Vastbesloten naar Bergen terug te komen en het ontdekte kapittelarchief verder te klasseren, had Gachard zich vervolgens naar Doornik begeven.<sup>44</sup> Hij was ervan overtuigd dat van alle stadsarchieven die van Doornik de meeste documenten bevatten: vanaf de regering van Karel V alleen al werden er tenminste twaalfhonderd oorkonden bewaard.

---

Mechelen, zie: *Ibidem. Tome second*, Brussel, 1834, 1 - 30 en 31 - 58 en over het stadsarchief van Leuven, zie: L.P. GACHARD, *Collection de documens inédits concernant l'histoire de la Belgique. Tome troisième*, Brussel, 1835, 177 - 197.

<sup>43</sup> Bij Gachards vijftigjarige jubileum in het Rijkarchief dankte de Doornikse gemeenteraad hem voor zijn blijvende interesse in de stad. Zie: Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 389, brief van de burgemeester en schepenen van Doornik op 23 juni 1876.

<sup>44</sup> Brieven van Gachard vanuit Bergen aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken op 2 februari 1832, 8 februari 1832, 18 februari 1832 en 24 februari 1832, gepubliceerd in: R. WELLENS, La mission d'inspection de Gachard aux archives de Mons et de Tournai en 1832, in: *Miscellanea Archivistica*, 35 (1982), 5 - 17.

Bovendien onderscheidde de Doornikse stedelijke archieven zich van alle andere door de talloze charters van de Franse koningen, omdat de stad tot in 1521 tot de Franse kroon had behoord. Gachard liet niet na zijn eigen verdiensten te vermelden. Hij deelde immers mee dat hij als archivaris in Doornik zevenhonderd oorkonden had geïnventariseerd. Opmerkelijk genoeg prees hij in zijn nota over Doornik in zijn *Collection de documens inédits* voormalig schepen Le Hon, die zich volgens Gachard steeds had geïnteresseerd in de bewaring van historische documenten en in 1828 aan het stadsbestuur had voorgesteld om de archieven volledig te klasseren. Gachard voegde hier een uitvoerige voetnoot aan toe met een beschrijving van de carrière van deze functionaris, aan wie hij zijn definitieve aanstelling op het Rijksarchief te danken had en met wie hij reeds een goede verstandhouding onderhield toen hij nog stadsbediende was in Doornik.<sup>45</sup>

Net als vroeger in Doornik vulde Gachard zijn archiefactiviteiten in Brussel trouwens aan met prestigieuze administratieve taken. Zoals hij in 1824 in Doornik was aangeduid tot secretaris van de jury van de ‘Exposition des produits de l’industrie et des arts’, werd hij in 1834 in Brussel aangesteld tot ‘rapporteur-général’ van de jury die de meest verdienstelijke standhouders op de ‘Exposition des produits de l’industrie nationale’ in 1835 moest beoordelen. Deze jury bestond uit vijfentwintig leden, waaronder de Luikse fabrikant John Cockerill, architect Tilman-François Suys en ook Léopold Lefèbvre, de Doornikse industrieel voor wie Gachard als jonge knaap nog had gedicht. Baron Goswin-Joseph de Stassart, senaatsvoorzitter en op dat moment ook provinciegouverneur van Brabant, zat de jury voor. Op 15 september 1835 ging de tentoonstelling in Brussel van start en gedurende een maand kon het publiek zich vergapen aan een bonte verzameling van producten als zeep, petroleumlampen, gereedschap, porselein, wapens, zijden linten, machines, muziekinstrumenten, korsetten, opgezette dieren, kunstbloemen en juwelen. Gachard inviteerde de Franse Minister van Binnenlandse Zaken én geschiedkundige Louis Adolphe Thiers om deze tentoonstelling te bezoeken. De minister ging op deze uitnodiging in, kwam op 12 oktober in Brussel aan en bezocht daags nadien de tentoonstelling.<sup>46</sup> Op 29 november 1835 reikte de jury tenslotte de medailles uit op een plechtigheid waar ook diplomaten, leden van Kamer en

---

<sup>45</sup> L.P. GACHARD, *Documens concernant l’histoire de la Belgique. Tome premier, Brussel, 1833, 5.*

<sup>46</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, brief van markies de Bassano aan Gachard op 12 oktober 1835.

Senaat en de nodige ministers aanwezig waren. Net als toen in Doornik las Gachard als secretaris op deze statige bijeenkomst het juryrapport voor.<sup>47</sup>

### **Koninklijke Commissie voor Geschiedenis**

Het was stellig een vaderlandslievende prijsuitreiking geweest, waarbij de buste van Leopold I zorgvuldig met de Belgische driekleur was gedrapeerd en waarbij voorzitter De Stassart koning en vaderland uitbundig had geroemd.<sup>48</sup> De jonge Belgische staat, nog steeds in haar bestaan bedreigd, wilde zichzelf maar wat graag profileren én legitimeren. Voor het eerste bracht een grootse tentoonstelling zoals die in Brussel uitkomst, voor het tweede bleek de geschiedenis het geschikte hulpinstrument. Meer nog dan Willem I die eertijds de studie van het verleden had gestimuleerd om zijn Verenigd Koninkrijk te kunnen staven, voerde de overheid in het pas onafhankelijke België een bewuste cultuurpolitiek om de noodzaak van het bestaan van de nieuwe staat te bewijzen.<sup>49</sup> De enigszins onverwachte Belgische revolutie stemde tot historische reflectie en bevorderde de aandacht voor het nationale verleden. Hoewel vaderlandse geschiedenissen ook al vóór de Belgische onafhankelijkheid waren geschreven, werden tussen 1839 en 1850 opmerkelijk veel nationale geschiedenissen geproduceerd, waarin België met een enthousiast patriottisme een lange voorgeschiedenis werd bezorgd. Zo publiceerden Henri Moke en Théodore Juste beiden hun *Histoire de la Belgique*. Hendrik Conscience schreef zijn succesvolle *Geschiedenis van België* in opdracht van de Minister van Binnenlandse Zaken. De overheid steunde bovendien niet alleen individuele geschiedenissen, maar zorgde ook voor de nodige infrastructuur ter ondersteuning van de nationale geschiedbeoefening en ter bewaring van het historische patrimonium van het land. Naast een Koninklijke Commissie voor Monumenten werd in 1834 bijgevolg een Koninklijke Commissie voor Geschiedenis opgericht.<sup>50</sup>

<sup>47</sup> L.P. GACHARD, *Rapport du juri sur les produits de l'industrie belge exposés à Bruxelles dans les mois de septembre et d'octobre 1835 présenté à M. le Ministre de l'Intérieur*, Brussel, 1836, 377 - 381 en 406 - 408.

<sup>48</sup> *Ibidem*, 377 - 378.

<sup>49</sup> L. DORSMAN, De nieuwe eruditie. Het ontstaan van een historisch bedrijf, in: J. TOLLEBEEK, T. VERSCHAFFEL en L.H.M. WESSELS ed., *De palimpsest. Geschiedschrijving in de Nederlanden 1500 - 2000*, Hilversum, 2002, 162 - 164.

<sup>50</sup> J. TOLLEBEEK, Enthousiasme en evidentie. De negentiende-eeuwse Belgisch-nationale geschiedschrijving, in: IDEM, *De ijkmeesters. Opstellen over de geschiedschrijving in Nederland en België*, Amsterdam, 1994, 58 - 66 en J. TOLLEBEEK en T. VERSCHAFFEL, Natie, geschiedenis en legitimatie, in: R. HOOZEE, J. TOLLEBEEK en T. VERSCHAFFEL ed., *Mise-en-scène. Keizer Karel en*

Reeds in 1833 had baron Frédéric-Auguste de Reiffenberg de Minister van Binnenlandse Zaken, Charles Rogier, verzocht de commissie van 1827 opnieuw te installeren. Hij had al een lijst klaar met geschikte leden: eerwaarde Pierre-François de Ram, Jan-Frans Willems, Louis Dewez, Jules van Praet, Gachard en hemzelf.<sup>51</sup> Vervolgens sprak Rogier Gachard hierover aan, die de minister op 30 januari 1834 een erg uitgebreid verslag zond. Gachard stelde vast dat het onmogelijk was de commissie opnieuw op te richten met dezelfde leden als in 1827. Charles van Hulthem was immers reeds overleden, Ch. Bernhardi woonde inmiddels in Duitsland en Van de Weyer was als koninklijk gezant aangesteld in Londen. Van de leden van de oude commissie droeg Gachard baron de Reiffenberg en Willems voor. Voorts kandideerde hij Etienne-Constantin de Gerlache, voorzitter van het Hof van Cassatie, Léopold-Auguste Warnkönig, hoogleraar aan de Gentse universiteit, eerwaarde De Ram, archivaris van het aartsbisdom Mechelen en professor aan het aartsbisschoppelijk seminarie en tenslotte Jules van Praet, secretaris van het kabinet van de koning, als deze tenminste voldoende tijd had. Gachard kende Van Praet al langer, omdat deze in diens gewezen functie als stadsarchivaris van Brugge Gachard wel eens om inlichtingen en opzoekingen in het Rijksarchief had verzocht.<sup>52</sup> Quasi bescheiden stelde Gachard zichzelf ook kandidaat, als de minister dat nodig achtte voor de uitgave van kronieken uit de vijftiende en zestiende eeuw.<sup>53</sup>

Maar moeilijker dan het aanduiden van de leden, vond Gachard de organisatie van de bronnenpublicaties zelf. Hij bleek het niet eens met baron de Reiffenberg, die de edities wilde beperken tot de in 1827 geselecteerde bronnen. Gachard pleitte ervoor geen uitgaven op voorhand vast te leggen, zodat de nieuwe commissie hierover in alle vrijheid kon beraadslagen. Vanzelfsprekend zouden alle projecten ter goedkeuring aan de minister worden voorgelegd. Eén maatregel drong zich echter op: de drie universiteitsbibliotheken, de Bourgondische Bibliotheek en de stadsbibliotheken van

---

*de verbeelding van de negentiende eeuw*, Gent, 1999, 18 - 19.

<sup>51</sup> Memorie van baron Frédéric de Reiffenberg aan Charles Rogier op 1 augustus 1833, gepubliceerd in: J. CUVELIER, *Nouveaux documents concernant les origines de la Commission Royale d'Histoire*, in: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, 100 (1936), 113 - 116.

<sup>52</sup> Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nr. 210, brief nr.119 van Gachard aan administrateur Jacob van Ewijck op 10 augustus 1830.

<sup>53</sup> Rapport van Gachard aan Charles Rogier op 30 januari 1834, gepubliceerd in: J. CUVELIER, a.c., in: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, 100 (1936), 124 - 125.

Antwerpen, Brugge, Bergen, Doornik en Namen zouden weldra een lijst met al hun kronieken en handschriften aan de commissie moeten doorgeven. Na de selectie van de kronieken moesten de commissieleden vervolgens beslissen of de uitweidingen van de kroniekschrijvers integraal moesten worden afgedrukt en of de Vlaamse kronieken moesten worden voorzien van een Franse vertaling. Bovendien moest een geschikte uitgeverij voor de voltooide bronnedities worden gezocht en ook een boekhandel. Gachard had er niets op tegen dat de publicaties van de Commissie in het Rijksarchief zouden worden verkocht. In tegenstelling tot De Reiffenberg was hij er trouwens allerminst van overtuigd dat de verkoop van de publicaties de kosten van de commissie zou dekken. Hij was daarom voorstander van een jaarlijkse overheidssubsidie van vijfduizend frank.<sup>54</sup>

Op 24 juni 1834 droeg de minister Gachard op om een rapport op te stellen voor de koning. Gachard voltooide zijn opdracht op 12 juli. Twee dagen later gaf de minister zijn goedkeuring.<sup>55</sup> Nadat de Minister van Binnenlandse Zaken op 17 juli de opdracht had gegeven om inventarissen te publiceren,<sup>56</sup> ondertekende Leopold I op 22 juli 1834 tenslotte het Koninklijk Besluit dat instemde met de oprichting van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis. De taak van het nieuwe historiografisch instituut was welomschreven, namelijk de Belgische kronieken opsporen en uitgeven. Volgens genoemd Koninklijk Besluit was het doel zowel de wetenschap als de vaderlandsliefde te stimuleren.<sup>57</sup> De commissie zou uiteindelijk bestaan uit de leden die Gachard had voorgesteld, behalve Van Praet, die het te druk had, en mét Louis Dewez, volgens Rogier omwille van diens grote literaire verdiensten. Er werd - zoals Gachard had gevraagd - een jaarlijkse toelage voorzien van vijfduizend frank. Onafgezien het toezicht op de benoemingen en de financiën en de bepaling dat Vlaamse kronieken moesten worden voorzien van een Franse vertaling, liet de overheid de commissie een grote vrijheid.<sup>58</sup>

---

<sup>54</sup> Rapport van Gachard aan Charles Rogier op 30 januari 1834, gepubliceerd in: J. CUVELIER, a.c., in: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, 100 (1936), 125 - 129.

<sup>55</sup> Brieven van Charles Rogier aan Gachard op 24 juni en 14 juli 1834 en brief van Gachard aan Charles Rogier op 12 juli 1834, gepubliceerd in: *Ibidem*, 130 - 132.

<sup>56</sup> H. PIRENNE, *La Commission Royale d'Histoire depuis sa fondation (1834 - 1934)*, in: *La Commission Royale d'Histoire 1834 - 1934. Livre jubilaire composé à l'occasion du centième anniversaire de sa fondation par les membres de la Commission*, Brussel, 1934, 12.

<sup>57</sup> *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Tome premier (4 août 1834 - 5 août 1837). Deuxième édition*, Brussel, 1844, VII.

<sup>58</sup> H. PIRENNE, a.c., in: *La Commission Royale d'Histoire 1834 - 1934. Livre jubilaire composé à l'occasion du centième anniversaire de sa fondation par les membres de la Commission*, Brussel, 1934, 14

De Belgische opvolgster van de Nederlandse commissie van 1827 was dus een feit en ditmaal maakte Gachard er wél deel van uit. Op de eerste zitting van 4 augustus 1834 werd De Gerlache tot voorzitter aangeduid. De Reiffenberg werd secretaris en Gachard penningmeester.<sup>59</sup> De zeven leden van deze commissie waren hoofdzakelijk niet-academisch gevormde autodidacten, die naast de geschiedschrijving soms nog een voltijdse job als magistraat (zoals De Gerlache), als inspecteur van colleges en athenea (zoals Dewez) of als gemeentebeambte (zoals Willems) uitoefenden.<sup>60</sup> In oktober 1834 overleed Dewez. Hij werd in de commissie vervangen door Joseph de Smet, die tijdens de vergadering van 3 april 1835 officieel als nieuw lid werd opgenomen.<sup>61</sup> De commissieleden gingen weinig planmatig te werk: van zodra een uitgave was voltooid, werd deze gepubliceerd.<sup>62</sup> Vanaf 1837 gaf de Commissie een *Bulletin* uit, waarin mededelingen en kleinere uitgaven verschenen. De overheid bleef trouwens een actieve cultuurpolitiek voeren: in hetzelfde jaar werd in juni de Koninklijke Bibliotheek opgericht.<sup>63</sup> Hoewel Gachard net als de andere commissieleden vlijtig handschriften uit binnen- en buitenlandse bibliotheken uitgaf, stelde hij tijdens de zitting van 7 mei 1837 voor om ook niet-literaire bronnen uit te geven, hoewel dat niet in de oprichtingstekst was bepaald.<sup>64</sup> Op 15 december 1837 besloot de Minister van Binnenlandse Zaken De Theux tot het aanleggen van een lijst met alle oorkonden en akten betreffende de

---

en J. CUVELIER, a.c., in: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, 100 (1936), 130 - 131.

<sup>59</sup> *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Tome premier (4 août 1834 - 5 août 1837). Deuxième édition. Premier bulletin. Séance du 4 août 1834*, Brussel, 1844, 1.

<sup>60</sup> J. TOLLEBEEK, De machinerie van de geschiedenis. De uitbouw van een historische infrastructuur in Nederland en België, in: IDEM, *De ijkmeesters. Opstellen over de geschiedschrijving in Nederland en België*, Amsterdam, 1994, 33.

<sup>61</sup> *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Tome premier (4 août 1834 - 5 août 1837). Deuxième édition. Sixième bulletin. Séance du 3 avril 1835*, Brussel, 1844, 60.

<sup>62</sup> E. AERTS en L. DE MECHELEER, 'Le César des Archives': archivistiek en historiografie in de eeuw van Gachard, in: *Bibliotheek- en archiefgids*, 79 (2003), 28.

<sup>63</sup> K. VAN SWEEVELT, *Een geschiedenis over de geschiedenis van België. De vijfjaarlijkse prijs voor vaderlandse geschiedenis uitgereikt door de Koninklijke Academie van België (1845 - 1965)*, Leuven, 1991 (Katholieke Universiteit Leuven. Faculteit Letteren en Wijsbegeerte. Departement geschiedenis, onuitgegeven licentiaatsverhandeling o.l.v. J. TOLLEBEEK), 4.

<sup>64</sup> *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Tome premier (4 août 1834 - 5 août 1837). Deuxième édition. Douzième bulletin. Séance du 7 mai 1837*, Brussel, 1844, 235 en W. PREVENIER, De mislukte lente van de eruditie in België na 1830 in: J. TOLLEBEEK, G. VERBEECK en T. VERSCHAFFEL ed., *De lectuur van het verleden. Opstellen over de geschiedenis van de geschiedschrijving aan geboden aan Reginald de Schryver*, Leuven, 1998, 269.

ationale geschiedenis. De commissieleden De Gerlache, De Reiffenberg en Gachard werden met deze opdracht belast.<sup>65</sup>

Gachard zou in de Koninklijke Commissie overigens een sleutelrol spelen<sup>66</sup> en onderhield met leden als De Reiffenberg, De Ram en voorzitter De Gerlache een uitvoerige correspondentie.<sup>67</sup> De rijksarchivaris zou in zijn latere bronnenuitgaven en -besprekingen, veelal gepubliceerd in het *Bulletin* van de Commissie, een voorliefde ontwikkelen voor de zestiende eeuw met veeleer romantische figuren als Karel V, Filips II, Margareta van Parma, Alva en Peter Paul Rubens, die een belangrijke rol hadden gespeeld in de Belgische geschiedenis.<sup>68</sup> Wat de geschiedbeoefening betrof, zou hij evenwel erg op Frankrijk gericht blijven, het land dat er in 1831 heimelijk van droomde de nieuwe Belgische staat te annexeren, maar dat vóór alles zijn eigenlijke vaderland bleef.

Het was geen toeval dat de oprichtingstekst van de Belgische commissie soms letterlijk citeerde uit het rapport dat aan de basis lag van het gelijkaardige Franse Comité des Travaux historiques et scientifiques, dat was geïnstalleerd enkele dagen voordat de Belgische Commissie werd opgericht. De bezieler van dit Franse project was François Guizot, Minister van Openbaar Onderwijs, én historicus.<sup>69</sup> Toen Gachard begin 1834 een tijdje in Parijs verbleef, was hij namelijk door Guizot ontvangen en vernam hij aldus diens maatregelen voor de geschiedbeoefening. Als onderwijsminister met grote historische interesse regelde Guizot onder meer de heroprichting van de ‘Académie des sciences morales et politiques’<sup>70</sup> en hij stelde een commissie aan om het archief van

---

<sup>65</sup> *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Tome II (4 novembre 1837 - 3 novembre 1838). Deuxième Bulletin. Séance du 10 février 1838*, Brussel, 1838, 44.

<sup>66</sup> F. VERCAUTEREN, *Cent ans d'histoire nationale en Belgique. Tome I*, Brussel, 1959, 70.

<sup>67</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nrs. 171, 323 en 326.

<sup>68</sup> T. VERSCHAFFEL en J. TOLLEBEEK, De grote momenten. Een romantisch verhaal, in: R. HOOZEE, J. TOLLEBEEK en T. VERSCHAFFEL ed., *Mise-en-scène. Keizer Karel en de verbeelding van de negentiende eeuw*, Gent, 1999, 38 - 42.

<sup>69</sup> H. PIRENNE, a.c., in: *La Commission Royale d'Histoire 1834 - 1934. Livre jubilaire composé à l'occasion du centième anniversaire de sa fondation par les membres de la Commission*, Brussel, 1934, 12 - 13 en W. PREVENIER, a.c., in: J. TOLLEBEEK, G. VERBEECK en T. VERSCHAFFEL ed., *De lectuur van het verleden. Opstellen over de geschiedenis van de geschiedschrijving aangeboden aan Reginald de Schryver*, Leuven, 1998, 266.

<sup>70</sup> François Guizot (1787 - 1874) was van 1832 tot 1836 onderwijsminister. Zie: M. RICHARD, Guizot (François), in: M. PREVOST, R. D'AMAT en H. TRIBOUT DE MOREMBERT ed., *Dictionnaire de Biographie française. Tome dix-septième*, Parijs, 1989, 350 - 356.

kardinaal Granvelle in Besançon te onderzoeken.<sup>71</sup> Gachard zond hem zijn nota over het Belgische Rijksarchief van 1831 en zijn bronnenuitgaven betreffende de Belgische geschiedenis, meer bepaald de eerste twee volumes van zijn *Collection de documents inédits concernant l'histoire de la Belgique* en zijn *Documens politiques et diplomatiques sur la Révolution belge de 1790*. Hij hoopte dat deze edities, resultaat van enkele jaren werk, op de goedkeuring van Zijne Excellentie konden rekenen. Guizot bedankte hem hiervoor.<sup>72</sup> Bovendien sprak Gachard met de onderwijsminister over documenten op het Belgische Rijksarchief die de correspondentie bevatten van keizerin Maria-Theresia met prins Karel van Lotharingen over de onderhandelingen voor het verdrag van 1756, waarvan de precieze toedracht totnogtoe niet helemaal was opgehelderd. Gachard gaf strategisch te kennen dat hij zo'n bronnenuitgave bij voorkeur door een Franse drukkerij wilde laten uitbrengen.<sup>73</sup>

Tenslotte bood Gachard zijn hulp aan voor Guizots project om alle vaderlandse archiefbescheiden te verzamelen en uit te geven. Zoals in Duitsland de grootschalige vaderlandse bronnenreeks *Monumenta Germaniae Historica* was opgestart, zo wijdde de Franse onderwijsminister zich aan de publicatie van een *Collection de documents inédits sur l'histoire de France*. Gachard merkte op dat ook de Franse documenten in het buitenland in deze uitgave niet konden ontbreken. Gezien de gemeenschappelijke geschiedenis van België en Frankrijk kon het immers niet anders of de Belgische archieven bewaarden een heleboel interessante documenten voor deze bronnenreeks. Gachard stelde bijgevolg voor om in de Belgische archieven alle Franse documenten op te sporen, een lijst van nuttige archiefbescheiden op te stellen en afschriften te maken voor het Franse Rijksarchief. Zelfverzekerd meende Gachard daar hoogstpersoonlijk voor te kunnen zorgen: '*Aux archives du Royaume ces travaux seraient faits sous mes yeux. Dans les dépôts des provinces et des villes ils le seraient par les archivistes locaux d'après instructions que je leur donnerais.*'<sup>74</sup>

---

<sup>71</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 1 (niet gefolieerd), besluit van de Minister van Openbaar Onderwijs François Guizot op 12 september 1834.

<sup>72</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 1 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan François Guizot op 17 mei 1834 en brief van Guizot aan Gachard op 27 mei 1834.

<sup>73</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 1 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Jean-Antoine Génie op 27 mei 1834.

<sup>74</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 1 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan François Guizot op 29 mei 1834.

Op 1 juni 1834 was Gachard naar Brussel teruggekeerd. Hij bleef evenwel druk corresponderen met de Franse onderwijsminister en diens kabinetschef Jean-Antoine Génie,<sup>75</sup> die beiden de studie van het verleden genegen waren. Zo gaf Gachard aan Le Hon, wiens functie als gevolmachtigd minister in Parijs intussen door Leopold I bevestigd was, bij diens vertrek naar de Franse hoofdstad zijn bronnenuitgaven mee voor Génie, die hij bovendien toezegde opzoeken te doen over de Franse oorlogen in de zestiende eeuw.<sup>76</sup> Ook Guizot beloofde hij op de hoogte te houden van zijn opzoeken in de Belgische archieven met betrekking tot de Franse geschiedenis. Het eerstvolgende jaar bleef Gachard hem eigen publicaties sturen, zoals zijn *Précis du régime municipal de la Belgique avant 1794*, *Les Bollandistes et leurs travaux* en het derde deel van zijn *Documents inédits concernant l'histoire de la Belgique*.<sup>77</sup> Gachard informeerde bovendien over oude Franse oorkonden die waren bewaard in de Belgische provinciearchieven. Guizot was erg opgetogen met deze ontdekte charters, die teruggingen tot de eerste helft van de dertiende eeuw en die ongetwijfeld een mooie bron waren voor de evolutie van de Franse taal. Vervolgens verzocht hij Gachard om een index en hij stemde in met een vergoeding voor het kopiëren van deze documenten. De minister begreep immers dat Gachard zijn personeel niet zomaar om afschriften kon vragen.<sup>78</sup> Bleek Gachards eerdere belofte toch wat te overmoedig?

Zoals Guizot Gachards bevindingen steeds voorlegde aan het Franse Comité des Travaux historiques, zo hield Gachard de Franse minister op de hoogte van de werkzaamheden van de Belgische Commissie voor Geschiedenis. Zo deelde de archivaris Guizot in juli 1835 trots mee dat het eerste deel van zijn catalogus van 's rijksarchieven weldra zou verschijnen. Deze editie die alle registers bevatte van de Oude Rekenkamers, had hij voorzien van een korte historiek over deze instelling, '*matière qui n'avait été traitée jusqu'ici par aucun de nos écrivains*'.<sup>79</sup> In werkelijkheid werd deze inventaris pas

---

<sup>75</sup> Jean-Antoine Génie werd op 11 oktober 1832 tot kabinetschef van Guizot benoemd. Zie: H. BLEMONT, Génie (Jean-Antoine-Auguste), in: M. PREVOST, R. D'AMAT en H. TRIBOUT DE MOREMBERT, *Dictionnaire de Biographie française. Tome quinzisième*, Parijs, 1982, 1033.

<sup>76</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 1 (niet gefolieerd), brieven van Gachard aan Jean-Antoine Génie op 31 mei 1834 en 6 juni 1834.

<sup>77</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 1 (niet gefolieerd), brieven van François Guizot aan Gachard op 23 januari 1835, 17 april 1835 en 22 augustus 1835.

<sup>78</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 1 (niet gefolieerd), brief van François Guizot aan Gachard op 21 juli 1835.

<sup>79</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 1 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan François Guizot op 29 juli 1835.

twee jaar later gepubliceerd en op de zitting van 4 november 1837 zouden de Belgische commissieleden exemplaren ontvangen van Gachards *Inventaire des archives des chambres des comptes précédé d'une notice historique sur ces anciennes institutions*.<sup>80</sup> De Franse koning had Gachard op voordracht van Guizot intussen benoemd tot 'chevalier de la légion d'honneur'.<sup>81</sup> Op 29 juli 1835 deelde Gachard kabinetschef Génie mee dat hij net terug was van een archiefreis in Duitsland. Hij had er niet alleen documenten gezocht voor de kennis van het Belgische verleden, maar ook inlichtingen gewonnen voor de Franse geschiedenis. Gachard hoopte zijn bevindingen zo gauw mogelijk over te maken aan Guizot.<sup>82</sup>

### Niet onomstreden

Gachards contacten met Guizot waren niet geheim. Warnkönig, lid van de Belgische Commissie voor Geschiedenis, wist er althans van en alludeerde er in een enkele brief vrijelijk op. Vanuit zijn vakantieoord Reims liet deze Duitse hoogleraar Gachard op 29 augustus 1835 immers weten verscheidene Franse bibliotheken te hebben bezocht en documenten te hebben ontdekt die zijn collega beslist zouden interesseren, in het bijzonder een mooi handschrift over de reizen van Karel V door Jehan Vandenesse. Dit document, met nummer 870, werd in de bibliotheek van Reims bewaard en Warnkönig spoorde Gachard aan om een kopie te vragen aan de Franse onderwijsminister.<sup>83</sup> Tijdens de vergadering van de Koninklijke Commissie van 2 maart 1836 zou Warnkönig zijn *Rapport sur des manuscrits relatifs à l'histoire de Belgique, d'Arras, de Douai, de Cambrai et de Reims* trouwens voorlezen en ditmaal alle commissieleden de bijzonderheden van het ontdekte handschrift (zeer duidelijk geschrift en 226 folio's) meedelen.<sup>84</sup>

---

<sup>80</sup> *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Tome II (4 novembre 1837 - 3 novembre 1838). Premier bulletin. Séance du 4 novembre 1837*, Brussel, 1838, 2.

<sup>81</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 1 (niet gefolieerd), brief van François Guizot aan Gachard op 23 januari 1835.

<sup>82</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 1 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Jean-Antoine Génie op 29 juli 1835.

<sup>83</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 416 (niet gefolieerd), brief van Léopold-Auguste Warnkönig aan Gachard op 29 augustus 1835.

<sup>84</sup> *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Tome premier (4 août 1834 - 5 août 1837). Deuxième édition. Huitième bulletin*, Brussel, 1844, 129 - 137.

Warnkönig was tijdens het Nederlandse bewind aan de Luikse universiteit benoemd om Romeins recht en natuurrecht te onderwijzen. Als toegewijd orangist had hij aan deze Luikse rechtsfaculteit, broeihaard van oppositie tegen Willem I, met studentenprotest te kampen gehad, waardoor hij op 8 juli 1827 was overgestapt naar de Leuvense universiteit. Het Voorlopig Bewind had hem op 1 januari 1831 aan de Gentse universiteit aangesteld. Na verloop van tijd was deze rechtsgeleerde zich ook in de rechtsgeschiedenis beginnen verdiepen en bestudeerde hij de instellingen van de Middeleeuwen, vooral die van Vlaanderen.<sup>85</sup> Geheel in de Duitse traditie stelde Warnkönig hoge eisen aan tekstedities. Sinds 1810 was in Duitsland immers de verwetenschappelijking van de geschiedenis ingezet en waren universitair geschoolde geleerden begonnen met de bronnenreeks *Monumenta Germaniae Historica*.<sup>86</sup> Warnkönig wees er in de Commissie bijgevolg op om de historisch-kritische uitgavetechniek van geleerden als Georg-Heinrich Pertz, Lappenberg en Stenzel na te volgen.<sup>87</sup> Nog vóór de oprichting van de Belgische Commissie voor Geschiedenis had de Duitse hoogleraar in de *Messenger des Sciences historiques* de eerste twee delen van Gachards *Collection de documents inédits concernant l'histoire de Belgique* trouwens uitermate bekritiseerd. Gachard vermeldde in zijn inleiding van de *Documens inédits* weliswaar dat hij nauwgezet de spelling van de originele bescheiden had gevolgd - zo had hij steeds de letter v door een 'u' vervangen - waarbij hij de nodige interpunctie en accentuatie had gevoegd om de oude teksten verstaanbaar te maken,<sup>88</sup> maar de Duitse rechtsgeleerde

<sup>85</sup> F. VERCAUTEREN, *Cent ans d'histoire nationale en Belgique. Tome I*, Brussel, 1959, 16 - 17 en H. VANDER LINDEN, Léopold-Auguste Warnkönig 1794 - 1866, in: *La Commission Royale d'Histoire 1834 - 1934. Livre jubilaire composé à l'occasion du centième anniversaire de sa fondation par les membres de la Commission*, Brussel, 1934, 134 - 139.

<sup>86</sup> J. TOLLEBEEK, De machinerie van de geschiedenis. De uitbouw van een historische infrastructuur in Nederland en België, in: IDEM, *De ijkmeesters. Opstellen over de geschiedschrijving in Nederland en België*, Amsterdam, 1994, 6 en uitvoerig in: H. FUHRMANN, m.m.v. M. WESCHE, 'Sind eben alles Menschen gewesen.' *Gelehrtenleben im 19. und 20. Jahrhundert. Dargestellt am Beispiel der Monumenta Germaniae Historica und ihrer Mitarbeiter*, München, 1996.

<sup>87</sup> 'Les savants allemands Pertz, Lappenberg, Stenzel et autres, donnent des renseignements sur les sources où ont puisé les chroniqueurs, et sur la méthode à suivre pour mettre au jour des éditions qui ne laissent rien à désirer. Nous désirons vivement que cette méthode soit suivie chez nous.' Zie: *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Tome premier (4 août 1834 - 5 août 1837)*. Deuxième édition, Brussel, 1844, 85.

<sup>88</sup> L.P. GACHARD, *Documens concernant l'histoire de la Belgique. Tome premier*, Brussel, 1833, XV (préface).

achtte dit ruim onvoldoende. Hij verweet Gachard fouten bij het kopiëren en een gebrek aan voetnoten, die Duitse geleerden wél hanteerden.<sup>89</sup>

Net als Gachard wijdde ook Warnkönig zich in de jaren dertig aan oorkonden. Hij verzamelde ze voor het eerste deel van zijn *Flandrische Staats-und Rechtsgeschiede*, een studie beïnvloed door de Duitse wetenschappelijke bronnenkritiek. De gefundeerde werkwijze van de Duitse rechtsgeleerde stak af tegen Gachards eerder geïmproviseerde aanpak.<sup>90</sup> In januari 1833 richtte Warnkönig aan de bevoegde minister het verzoek voor een volledige uitgave van alle oorkonden van het graafschap Vlaanderen in een *Corpus chronicorum Flandriae*. In tegenstelling tot Gachards weinig planmatige *Collection de documens inédits* beoogde de hoogleraar een integrale editie van alle oorkonden van vóór 1200. De oorkonden van de periode 1200 tot 1500 wilde hij beredeneerd selecteren. Vervolgens besprak de minister dit voorstel met Gachard. Mogelijk gekrenkt deed hij Warnkönigs plan af als te ambitieus en te duur. In juli 1834 werd Warnkönig niettemin een krediet toegezegd, maar met zoveel door Gachard geïnspireerde beperkingen dat er van de voorgestelde bronnenuitgave weinig in huis kwam.<sup>91</sup> Op 11 april 1836 nam Warnkönig in Gent ontslag om een leerstoel aan de universiteit van Freiburg op te nemen. Reden hiervoor waren salarisperikelen.<sup>92</sup> Na het vertrek van de Duitse rechtsgeleerde uit België zou Gachard - ondanks hun spanningen op professioneel gebied - niettemin een vriendschappelijke band blijven onderhouden met Warnkönig.<sup>93</sup> Ze schreven elkaar regelmatig hartelijke brieven.<sup>94</sup> Zo begon Warnkönig zijn brief van 6

<sup>89</sup> F. VERCAUTEREN, *o.c.*, 77 - 78 en J. TOLLEBEEK, *Geschiedenis en oudheidkunde in de negentiende eeuw. De 'Messenger des sciences historiques' 1823 - 1896*, in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 113 (1998), 34.

<sup>90</sup> E. AERTS en L. DE MECHELEER, 'Le César des Archives': archivistiek en historiografie in de eeuw van Gachard, in: *Bibliotheek- en Archiefgids*, 79 (2003), 28 - 29.

<sup>91</sup> W. PREVENIER, De mislukte lente van de eruditie in België na 1830, in: J. TOLLEBEEK, G. VERBEECK en T. VERSCHAFFEL ed., *De lectuur van het verleden. Opstellen over de geschiedenis van de geschiedschrijving aangeboden aan Reginald de Schryver*, Leuven, 1998, 270 - 271.

<sup>92</sup> H. VANDER LINDEN, a.c., in: *La Commission Royale d'Histoire 1834 - 1934. Livre jubilaire composé à l'occasion du centième anniversaire de sa fondation par les membres de la Commission*, Brussel, 1934, 137.

<sup>93</sup> Wellicht stelt Walter Prevenier het wat ongenueanceerd als hij Gachard en Warnkönig betitelt als 'kemphanen met een onverzoenlijk temperament', want hun briefwisseling spreekt de these van een onherstelbare vete althans tegen. Zie: W. PREVENIER, a.c., in: J. TOLLEBEEK, G. VERBEECK en T. VERSCHAFFEL ed., *De lectuur van het verleden. Opstellen over de geschiedenis van de geschiedschrijving aangeboden aan Reginald de Schryver*, Leuven, 1998, 270 - 271.

<sup>94</sup> Zoals in de inleiding bij de nadelen van het gehanteerde bronnenmateriaal reeds werd aangehaald, is de correspondentie die wordt bewaard in het archief van Gachard vermoedelijk niet volledig en bijgevolg niet steeds representatief. Het archief van Gachard bevat slechts drie brieven van Warnkönig aan Gachard, maar de conclusie dat beiden een weinig intens contact zouden hebben gehad, is veeleer voorbarig. Het archief

oktober 1838 met ‘*Mon cher ami et ancien collègue!*’, waarna hij Gachard bedankte voor de opgestuurde brochures en hem complimenteerde met zijn buitenlandse archiefopzoeken. De Duitse hoogleraar wenste Gachard alle succes toe en besloot met: ‘*Ce sera pour moi une fête de vous revoir.*’<sup>95</sup> Pas bij Koninklijk Besluit van 28 augustus 1838 werd Warnkönig in de Belgische Commissie vervangen door Barthélemy Dumortier.<sup>96</sup> Nadat hij in 1844 aan de universiteit van Tübingen was aangesteld om er kerkrecht te onderwijzen, werd Warnkönig in 1846 ‘membre associé’ van de Belgische Academie. In 1856 ging hij op emeritaat. Al die tijd zou hij echter interesse blijven tonen voor de werkzaamheden van de Belgische commissie<sup>97</sup> en zond Gachard hem getrouw exemplaren van zijn nieuwe bronnenuitgaven.<sup>98</sup>

Wanneer Warnkönig, astmatisch en enigszins verward,<sup>99</sup> op 19 augustus 1866 zou overlijden, vond Gachard dit een groot verlies voor België omdat de rechtsgeleerde zijn vaderland steevast had laten kennismaken met boeken en geschriften van Belgische auteurs.<sup>100</sup> Maar dat was pas voor later. Vast staat dat Gachard na Warnkönigs vertrek in 1836 zijn archiefwerkzaamheden kon verderzetten, niet gestoord door een kritische Duitser die was vertrouwd met geavanceerde bronnentechnieken, en veeleer gericht op de Franse geschiedbeoefening. Hij ging voort met rapporten op te stellen over het Rijksarchief<sup>101</sup> en woonde naarstig de zittingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis bij. Bovendien droomde hij van nieuwe archiefreizen.

---

van de Duitse hoogleraar bewaart immers 34 brieven van Gachard. Zie: L. HALKIN, *Quelques notes sur Warnkönig et sa correspondance*, Luik, 1934, 21.

<sup>95</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 416 (niet gefolieerd), brief van Léopold-Auguste Warnkönig aan Gachard op 6 oktober 1838.

<sup>96</sup> *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d’Histoire ou Recueil de ses bulletins. Tome III (15 décembre 1838 - 7 mars 1840). Deuxième bulletin. Séance du 3 août 1839*, Brussel, 1840, 6.

<sup>97</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 416 (niet gefolieerd), brief van Léopold-Auguste Warnkönig aan Gachard op 20 januari 1866.

<sup>98</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 454 (niet gefolieerd), Liste de personnes auxquelles Gachard a fait hommage de ses oeuvres 1862 - 1874.

<sup>99</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 61 (niet gefolieerd), brief van Emile de Borchgrave aan Gachard op 11 november 1866.

<sup>100</sup> Brussel, ARA, *Archief E. de Borchgrave*, nr. 36 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Emile de Borchgrave op 16 september 1866.

<sup>101</sup> *Rapport à M. le Ministre de l’Intérieur et des Affaires étrangères sur les archives générales du Royaume*, in: *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d’Histoire ou recueil de ses bulletins. Tome II (4 novembre 1837 - 3 novembre 1838). Troisième bulletin. Séance du 7 avril 1838*, Brussel, 1838, 140.



## Hoofdstuk 4

### Archiefreizen

1838 - 1856

Gachard was erg ijverig in de Commissie. Hij maakte verslagen op en gaf bronnenuitgaven uit, zoals de *Documens inédits concernant les troubles de la Belgique sous le règne de Charles VI* in 1838. Bovendien deelde hij de commissieleden terzelfdertijd mee dat hij volop werkte aan een bronnenpublicatie over de troebelen in Gent in de jaren 1539 - 1540. Hij had de opdracht gegeven dat in de Gentse stadsarchieven alle belangrijke bescheiden werden gekopieerd. Deze documenten beloofden alvast een nieuw licht te werpen op het zwaarste incident in België tijdens het bewind van Karel V. Voor deze uitgave had Gachard overigens een studiereis naar Rijsel ondernomen om enkele handschriften in de bibliotheek te onderzoeken.<sup>1</sup> Op de vergadering van 7 mei 1838 kondigde Gachard aan dat hij op last van de regering een archiefreis zou ondernemen naar Dijon, Besançon en Parijs. De Commissie gaf haar goedkeuring voor deze studiereis, die onderzoek voor het nationale verleden tot doel had. Gachard werd met aandrang verzocht alle noodzakelijke opzoekingen te doen die voor zijn collega's nuttig konden zijn.<sup>2</sup>

### Parijs en Dijon

In Parijs onderzocht Gachard de archieven van Buitenlandse Zaken, de Rijksarchieven en de Koninklijke Bibliotheek. Om zijn opzoekingen te bespoedigen, onderzocht hij deze instellingen tegelijk, ook al omdat ze op andere tijdstippen toegankelijk waren. Op het Rijksarchief nam Gachard geboeid de Spaanse documenten door, die afkomstig waren uit de koninklijke archieven van Simancas. Deze bescheiden bevatten voornamelijk de briefwisseling van het hof van Madrid met zijn ambassadeurs in Frankrijk in de zestiende en de zeventiende eeuw. Vooral voor de godsdienstoorlogen in Frankrijk waren deze documenten erg kostbaar. Dat was althans het oordeel van François-Auguste Mignet, de eminente Franse historicus die zich wijdde aan zijn *Histoire de la Réforme*, een publicatie

<sup>1</sup> *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Tome II (4 novembre 1837 - 3 novembre 1838). Deuxième bulletin. Séance du 10 février*, Brussel, 1838, 56 - 69.

<sup>2</sup> *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Tome II (4 novembre 1837 - 3 novembre 1838). Quatrième bulletin. Séance du 7 mai 1838*, Brussel, 1838, 142.

waar volgens Gachard reikhalzend naar werd uitgekeken. Voor deze studie had de Franse geschiedkundige niet alleen de Belgische archieven onderzocht, maar ook die van Stuttgart, Weimar, Dresden én die van het Vaticaan, die doorgaans niet raadpleegbaar waren. Zou Gachard Mignet als voorbeeld nemen in zijn onvermoeibare exploratie van buitenlandse archieven, waarvan zijn huidige trip naar Parijs slechts een aanzet was?<sup>3</sup>

De rijksarchivaris gaf evenwel toe dat de archieven van Simancas voor de Belgische geschiedenis van minder belang waren dan voor Frankrijk het geval was. Nochtans achtte hij het noodzakelijk om deze archieven te onderzoeken, alleen al om de band die tussen België en Frankrijk in de zestiende en zeventiende eeuw bestond. De vele documenten van Simancas waren bovendien slechts gedeeltelijk geïnventariseerd. Gachard nam zich voor eerst de geïnventariseerde bescheiden te bestuderen en nadien de rest. Hij zou zich echter concentreren op de akten van de jaren 1559 tot 1585, een belangrijke periode die begon met het vertrek van Filips II naar Spanje en eindigde met de inname van Antwerpen door de prins van Parma die de vrede bewerkstelligde in de zuidelijke provincies, voortaan gescheiden van de Noordelijke Nederlanden. Naast de archivalia uit Simancas bevonden zich op het Franse rijksarchief eveneens belangrijke oorkonden voor de geschiedenis van Vlaanderen en Henegouwen. Gachard beloofde de Commissie zo spoedig mogelijk een volledige lijst op te sturen.<sup>4</sup>

Op het Ministerie van Buitenlandse Zaken doorzocht Gachard de briefwisseling van de Franse diplomaten in Brussel vanaf de zeventiende eeuw, en enkele handschriften en oorkonden. In Frankrijk scheen diplomatiek archief pas gevormd onder Lodewijk XIV, waarbij Gachard opmerkte dat in onze gewesten de publieke administratie veel meer was geordend. Vanaf Karel V werd de correspondentie van de ambassadeurs immers met zorg in Brussel bewaard onder toezicht van een gerechtsbode. Gachard liet de commissievoorzitter weten dat hij onvoldoende tijd had om het gehele archief van Buitenlandse Zaken door te nemen, maar dat hij dat van de Koninklijke Bibliotheek des te grondiger zou onderzoeken. Hier bevond zich immers de diplomatieke correspondentie van de vijftiende en de zestiende eeuw, volgens Gachard het meest markante tijdvak van

---

<sup>3</sup> *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Tome II (4 novembre 1837 - 3 novembre 1838). Cinquième bulletin. Séance du 7 juillet 1838*, Brussel, 1838, 181 - 185.

<sup>4</sup> *Ibidem*, 185 - 186.

de Belgische geschiedenis. De Franse bibliotheek bewaarde een rijk archief met honderdduizend handschriften. Het doornemen van de inventarissen alleen al was een zwaar karwei. Gachard wilde methodisch te werk gaan. Hij nam zich voor in de inventarissen alle documenten op te zoeken die van belang waren voor België, waarna hij de bescheiden zelf wilde controleren, zodat Gachard de voorzitter van de Commissie en de Minister van Binnenlandse Zaken niet zomaar een lijst met opgegeven titels meegaf, maar vergezeld van de nodige kritische nota's en oordeel over de documenten zelf.<sup>5</sup>

In de Franse Koninklijke Bibliotheek was bovendien een apart steekkaartensysteem ingevoerd. Alle verschillende delen van de manuscripten werden volop onderzocht en beschreven, die in de inventarissen doorgaans slechts met de datum of onderwerp van het eerste deel waren aangeduid. Voorlopig waren er al zo'n 170000 steekkaarten. Hoewel deze steekkaarten nog niet voor het publiek toegankelijk waren omdat het onderzoek nog niet was afgerond, stond bibliothecaris Aimé-Louis Champollion-Figeac<sup>6</sup> Gachard de inzage toch toe. Gachard had nog niet alle inventarissen doorgenomen. Soms keek hij de bescheiden zelf na, zoals documenten van Filips de Goede en Karel de Stoute. Bovendien had Gachard 43 autografen van Peter-Paul Rubens ontdekt. Deze brieven gericht aan Pierre du Puy waren hoofdzakelijk in het Italiaans en ze behandelden de toenmalige politieke gebeurtenissen. Gachard ging alvast op zoek naar een geschikt kopiïst. Tenslotte had hij in de Koninklijke Bibliotheek ook de nodige aandacht besteed aan kronieken, het oorspronkelijke onderzoeksobject van de Belgische Commissie.<sup>7</sup> Gachard was de Franse historici en archivariissen bijzonder erkentelijk voor hun lovenswaardige hulp. Op het archief van Buitenlandse Zaken was hij immers bijgestaan door Mignet, Jules Michelet had hem op het Rijksarchief voortgeholpen en in de Koninklijke Bibliotheek had Champollion-Figeac hem gesteund. Hij was trots dat de werkzaamheden van de Belgische Commissie voor Geschiedenis door deze Franse geleerden werden gewaardeerd en hij vermeldde nauwgezet alle nieuwe Franse

---

<sup>5</sup> *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Tome II (4 novembre 1837 - 3 novembre 1838). Cinquième bulletin. Séance du 7 juillet 1838*, Brussel, 1838, 182 - 184 en 186 - 188.

<sup>6</sup> Voor identificatie van de bibliothecaris, zie: P. HAMON, Champollion-Figeac (Aimé-Louis), in: M. PREVOST en R. D'AMAT, *Dictionnaire de Biographie Française. Tome huitième*, Parijs, 1959, 351.

<sup>7</sup> *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Tome II (4 novembre 1837 - 3 novembre 1838). Cinquième bulletin. Séance du 7 juillet 1838*, Brussel, 1838, 188 - 205

publicaties zoals het *Recueil des monumens inédits sur l'histoire du tiers-état* van Augustin Thierry.<sup>8</sup>

Op 29 oktober 1838 schreef Gachard vanuit Dijon een brief naar de voorzitter van de Commissie, waarin hij hem onder meer onderhield over de nagelaten documenten en de historische perceptie van kardinaal Granvelle. Voorts deelde de rijksarchivaris mee welke bescheiden hij had aangetroffen in het archief ginds en vertelde hij over dat ene belangrijke document in de plaatselijke bibliotheek, met name een kroniek van de abdij van Villers. Gachard hoopte echter spoedig weer naar Parijs te kunnen vertrekken om daar zijn opzoeken te hervatten.<sup>9</sup>

### Simancas

Eind 1840 werd Gachard door de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers verzocht archiefstukken betreffende de vergaderingen van de Staten-Generaal die in België hadden plaatsgevonden, te bestuderen. Gachard deed hiervoor onderzoek in Belgische archieven en op het Algemeen Rijksarchief van Den Haag. Kamerlid Bernard Du Bus bewonderde de ijver van de rijksarchivaris en vroeg hem begin 1843 of hij bereid was dit onderzoek in de bibliotheken van Madrid en de koninklijke archieven van Simancas verder te zetten.<sup>10</sup> Gachard stond aanvankelijk weigerachtig tegenover dit voorstel wegens de vermoeden die zo'n reis naar Spanje met zich meebracht. Bovendien voelde hij zich er net niet bekwaam genoeg voor. De voorbije expeditie van Jules de Saint-Genois deed hem echter van mening veranderen. Deze bibliothecaris was de voorbije zomer op last van de Kamer naar Wenen gezonden. Ondanks zijn gerenommeerde reputatie en een verblijf van twee maanden temidden van kostbare en zeldzame documenten, had hij bij zijn terugkeer slechts een middelmatig rapport gepresenteerd.<sup>11</sup>

---

<sup>8</sup> *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Tome II (4 novembre 1837 - 3 novembre 1838). Cinquième bulletin. Séance du 7 juillet 1838*, Brussel, 1838, 206 - 207.

<sup>9</sup> *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Tome II (4 novembre 1837 - 3 novembre 1838). Sixième Bulletin. Séance du 3 novembre 1838*, Brussel, 1838, 306 - 324.

<sup>10</sup> G. JANSSENS, L.P. Gachard en de ontsluiting van het Archivo General de Simancas, in: *Liber amicorum dr. J. Scheerder. Tijdingen uit Leuven over de Spaanse Nederlanden, de Leuvense universiteit en historiografie*, Leuven, 1987, 315.

<sup>11</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 3, brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Jean-Baptiste Nothomb) op 12 januari 1843.

Op 12 januari 1843 hakte Gachard bijgevolg de knoop door. Hij wilde naar Spanje reizen en hij verzocht de Minister van Binnenlandse Zaken, Jean-Baptiste Nothomb, hiervoor toestemming te geven. De archivaris wilde bijzonder graag toegang verkrijgen tot de beroemde archieven van Simancas, die totnogtoe ontoegankelijk waren gebleven voor buitenlandse onderzoekers. Hij overtuigde de minister dat deze Spaanse archiefbewaarplaats van groot belang was voor de Belgische geschiedenis, meer bepaald voor de heersers van onze gewesten van de zestiende en de zeventiende eeuw. Gachard hoopte er stellig documenten van Karel V en Filips II te ontdekken, soevereinen die in de annalen van de Belgische geschiedenis beslist een buitengewone plaats innamen. Slechts de archieven van Simancas konden de moord op Egmont en Hoorne ophelderen, geheimen van het bewind van Filips II onthullen en de beruchte en kwalijke reputatie van de hertog van Alva toelichten. Ook de drie bibliotheken van Madrid, de Nationale Bibliotheek, de bibliotheek van de Koninklijke Academie voor Geschiedenis en het Escorial, achtte Gachard belangrijk. Van een Deense collega, die de twee eerste bibliotheken in oktober had bezocht, had Gachard vernomen dat er een grote hoeveelheid brieven van Karel V en Filips II over België werden bewaard.<sup>12</sup>

Gachard betreurde evenwel dat als hij naar Spanje ging op last van de Kamer, zijn opzoekingen beperkt zouden blijven tot de Staten-Generaal. Hij polste daarom bij de minister of hij zijn archiefonderzoek mocht verruimen naar de gehele nationale geschiedenis. Etienne de Gerlache, voorzitter van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, was het hier alvast mee eens. Het zou zonde zijn de archieven van Simancas en de bibliotheken van Madrid niet gedetailleerder te onderzoeken. Zo'n archiefreis werd tenslotte vast niet herhaald. Gachard, die erop gebrand was als eerste buitenlander toegelaten te worden in de archieven van Simancas, verzekerde de minister dat zo'n onderzoek eervol was en bevorderlijk voor de intellectuele reputatie van België in Europa.<sup>13</sup>

De rijksarchivaris veronderstelde dat twee à drie maanden moesten volstaan om de Spaanse archieven te exploreren. Hij voegde er fijntjes aan toe dat hij als corresponderend lid van de Koninklijke Academie van Madrid vast exclusieve faciliteiten

<sup>12</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 3, brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Jean-Baptiste Nothomb) op 12 januari 1843.

<sup>13</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 3, brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Jean-Baptiste Nothomb) op 12 januari 1843.

verkreeg. De Madrileense academie hield immers toezicht op de Spaanse archiefdepots en de bibliotheek van de Academie, die een groot aantal kostbare documenten bewaarde, was sowieso toegankelijk voor academieleden. Gachard spoorde de minister aan hem zo gauw mogelijk zijn beslissing mee te delen. Reeds in maart zou hij naar Spanje willen afreizen om het land zodoende te kunnen verlaten voor de grote hitte begon, die naar verluidt moeilijk te verdragen was. Bovendien diende hij vele voorbereidselen te treffen. Hij zou Spaans moeten leren. Voorts diende hij te bestuderen welke bescheiden in de respectievelijke archieven en bibliotheken werden bewaard en hij zou precies moeten nagaan van welke belanghebbende documenten het Rijksarchief een kopie miste. Dit alles kostte tijd. Tijdens zijn afwezigheid zou François-Sebastien Wouters, zijn ervaren adjunct, toezicht houden op de archiefbedienden die de inventaris van de domaniale archieven onderwijl moesten voltooien.<sup>14</sup>

Op 21 januari 1843 bracht minister Nothomb Gachard op de hoogte dat de Kamer had beslist hem naar Spanje te laten vertrekken. De minister stemde er mee in dat de rijksarchivaris zijn archiefopdracht verruimde naar alle belanghebbende documenten voor de nationale geschiedenis. De kosten van deze reis zouden gedeeltelijk door het departement van Binnenlandse Zaken worden betaald. Om de financiën definitief te regelen, vroeg Nothomb aan Gachard een schatting op te maken van de verblijfs- en vervoerskosten. Tenslotte moest de archivaris een bekwame schrijver uitkiezen om hem te vergezellen.<sup>15</sup> Gachard antwoordde een week later. Hij liet Nothomb weten dat de opdracht van de Kamer minder omvangrijk uitviel dan het ministeriële verzoek om alle archiefbescheiden betreffende de nationale geschiedenis van de zestiende en de zeventiende eeuw te onderzoeken. De archivaris achtte zijn onderzoek naar de Staten-Generaal trouwens zo goed als voltooid.<sup>16</sup>

De duur van de archiefreis naar Spanje schatte hij op twee à drie maanden, als de depots tenminste elke dag zes uur raadpleegbaar waren. Wat de kopiist betrof, verkoos Gachard Victor Hanssens, die verscheidene jaren in het Rijksarchief had gewerkt.

---

<sup>14</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 3, brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Jean-Baptiste Nothomb) op 12 januari 1843.

<sup>15</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 3, brief van de Minister van Binnenlandse Zaken (Jean-Baptiste Nothomb) aan Gachard op 21 januari 1843.

<sup>16</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 3, brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Jean-Baptiste Nothomb) op 28 januari 1843.

Momenteel was hij eerste bediende op het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Hanssens kende Spaans en was bedreven in de paleografie. Kamerlid Dubus had alvast ingestemd met Gachards keuze. Volgens graaf Charles de Marnix, Belgisch diplomaat in Spanje, werkten in de bibliotheken van Madrid en de archieven van Simancas ervaren kopiïsten, die tevreden waren met een middelmatig loon. Het uitbesteden van het kopiëren was volgens Gachard niet alleen tijdsbesparend, het maakte eveneens mogelijk om de afschriften te vergelijken met diegene die hij zelf zou maken tijdens zijn verblijf. Na zijn vertrek zou Hanssens slechts de Spaanse kopiïsten en de precisie van hun afschriften moeten controleren. Wat de vervoers- en verblijfskosten betrof, vroeg Gachard voor zijn reisgezel een vergoeding van 18 tot 20 frank per dag. Vergeleken met reizen van bedienden van andere ministeries was dat niets te veel.<sup>17</sup> Bovendien had Gachard Jules Michelet, hoofd van het Franse rijksarchief, verzocht om tijdens zijn doortocht in Parijs de inventarissen van Simancas in te kijken. Michelet antwoordde positief: *Les catalogues sont à votre disposition. Nous serons heureux d'aider à vos travaux en cela et en tout.*<sup>18</sup>

Op 9 maart 1843 haastte Gachard zich om alle voorbereidselen voor zijn archieftocht in orde te brengen. Hij had kamerlid Dubus verzocht om een voorschot van tweeduizend frank en voor zijn reisgezel Hanssens had hij duizend frank gevraagd. Daarbovenop vroeg hij de Minister van Binnenlandse Zaken nog eens 1500 frank.<sup>19</sup> Gachard kon echter niet meteen naar Spanje vertrekken. Hij moest aanwezig zijn bij archiefbesprekingen met Nederland.<sup>20</sup> Op 22 april liet minister Nothomb Gachard tenslotte weten dat hij volgende maand kon afreizen. Bij Koninklijk Besluit van 25 april 1843 werd bepaald dat Gachard dertig frank per dag en Hanssens twintig frank per dag zou ontvangen. Ze kregen een voorschot mee van 2000 frank. De duur van de expeditie werd vastgelegd op drie maanden en de reiskosten zouden worden betaald door de Kamer en het Ministerie van Binnenlandse Zaken.<sup>21</sup> Begin mei bracht Gachard de minister op de hoogte dat hij het vastgelegde vertrek op 9 mei net iets te vroeg vond. Hij wilde immers

<sup>17</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 3, brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Jean-Baptiste Nothomb) op 28 januari 1843.

<sup>18</sup> *Ibidem* en Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 3, brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken op 29 mei 1843.

<sup>19</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 3, brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Jean-Baptiste Nothomb) op 9 maart 1843.

<sup>20</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 3, brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Jean-Baptiste Nothomb) op 22 maart 1843.

<sup>21</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 3, Koninklijk Besluit van 25 april 1843.

erg graag zijn rapport over de archieven van Dijon voltooien. Bovendien had hij in de Bourgondische Bibliotheek drie handschriften ontdekt met brieven van kardinaal Granvelle, die hij nog vóór zijn vertrek wilde doornemen. Voorts lichtte hij de minister in dat het Koninklijk Besluit slechts de Spaanse archieven vermeldde en niet over onderzoek in Spaanse bibliotheken repte.<sup>22</sup> Nothomb gaf Gachard toestemming om ook de Spaanse bibliotheken te bestuderen.<sup>23</sup>

Op 16 mei 1843 betrokken Gachard en Hanssens.<sup>24</sup> Eerste halte was Parijs, waar Gachard in de archieven de handschriften van kardinaal Granvelle doorzocht.<sup>25</sup> Op 11 juni verliet het tweetal de Franse hoofdstad en reisde verder naar Madrid. In Bordeaux kreeg Gachard echter een hevige koortsaanval, die hem verscheidene dagen te bed hield. Bij de tussenstop in Bayonne was hij naar eigen zeggen nog niet goed uit het rijtuig gestapt, of de koorts benam hem opnieuw. Noodgedwongen moest hij een aantal dagen rusten. Terzelfdertijd was ook graaf de Marnix in Bayonne gearriveerd, die hem meedeelde dat de Spaanse autoriteiten nog steeds geen toestemming hadden verleend om de archieven van Simancas binnen te mogen. Ook de aanvraag van de Fransman Tiran was afgewezen. De diplomaat benadrukte dat de politieke toestand in Spanje bijzonder troebel was. Gachard weigerde op te geven en volhardde. Als hij geen officiële toestemming ontving om de beroemde koninklijke archieven van Simancas te mogen betreden, zou hij alles in het werk stellen om officieus toegang te verkrijgen.<sup>26</sup>

Op 29 juni 1843 arriveerden Gachard en zijn reisgezel Hanssens in Madrid. De reis naar deze Spaanse stad was vlot verlopen. Hij maakte de nodige geloofsbrieven over aan de bibliothecaris van het Escorial, die overigens nog een tijdje in België had gewoond, en de voorzitter van de Spaanse Academie voor Geschiedenis.<sup>27</sup> In Madrid zou

---

<sup>22</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 3, brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Jean-Baptiste Nothomb) op 5 mei 1843.

<sup>23</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 3, brief van de Minister van Binnenlandse Zaken aan Gachard op 9 mei 1843.

<sup>24</sup> G. JANSSENS, L.P. Gachard en de ontsluiting van het Archivo General de Simancas, in: *Liber amicorum dr. J. Scheerder. Tijdingen uit Leuven over de Spaanse Nederlanden, de Leuvense universiteit en historiografie*, Leuven, 1987, 312-341.

<sup>25</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 3, brieven van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Jean-Baptiste Nothomb) op 4 en 10 juni 1843.

<sup>26</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 3, brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Jean-Baptiste Nothomb) op 22 juni 1843.

<sup>27</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 3, brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Jean-Baptiste Nothomb) op 30 juni 1843.

hij de Nationale Bibliotheek, de bibliotheek van de Academie voor Geschiedenis en de bibliotheek van het Escorial onderzoeken. De privé-bibliotheek van de koningin had Gachard ook graag bestudeerd, maar dat zat er niet in. De Nationale Bibliotheek bewaarde een zeer rijke collectie handschriften met belangrijke documenten over Karel V en Filips II. Wat Gachard evenwel bijzonder frustreerde, was de beperkte raadpleegbaarheid van de bibliotheken. De bibliotheken waren gemiddeld toegankelijk van tien uur 's ochtends tot half drie 's middags of van elf tot twee. Er waren heel wat vakantiedagen. Bovendien sloten de bibliotheken geregeld wegens politieke woelingen. Zover het mogelijk was, werkten de rijksarchivaris en zijn schrijver voort. Hun samenwerking verliep trouwens erg vlot.<sup>28</sup> Gachard onderhield de minister nauwgezet over de ontdekte documenten van de zestiende eeuw en over zijn opzoekingen.<sup>29</sup>

Ondertussen stelde de Belgische Minister van Buitenlandse Zaken en de Belgische diplomaat de Marnix alles in het werk om toestemming te krijgen voor de archieven van Simancas. In tussentijd liet deze diplomaat niet na Gachard te steunen en stelde hij hem zijn woning in Madrid ter beschikking.<sup>30</sup> Gachard wachtte af en zette zijn opzoekingen in de bibliotheken gedurig voort.<sup>31</sup> De duur van de reis werd verlengd.<sup>32</sup>

Op 3 augustus 1843 vernamen de rijksarchivaris en zijn schrijver dat de Spaanse Minister van Binnenlandse Zaken de conservator van Simancas reeds op 6 juli zou hebben opgedragen Gachard toegang te verlenen. Het document in kwestie was niet op de bestemming aangekomen en kort nadien was een politieke crisis uitgebroken. Op 31 augustus kreeg het tweetal het bericht dat de Spaanse autoriteiten op 23 augustus hun goedkeuring hadden gegeven voor archiefonderzoek in Simancas. Pedro José Pidal die in 1843 aan het hoofd stond van het Spaanse departement van Binnenlandse Zaken en meende dat kostbare archiefbescheiden niet langer louter toebehoorden aan de staat, en

---

<sup>28</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 3, brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Jean-Baptiste Nothomb) op 29 juli 1843.

<sup>29</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 3, brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Jean-Baptiste Nothomb) op 14 en 21 juli 1843.

<sup>30</sup> L.P. GACHARD, *Correspondance de Philippe II sur les affaires des Pays-Bas. Tome premier*, Brussel, 1848, CCIX.

<sup>31</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 3, brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Jean-Baptiste Nothomb) op 7 juli 1843.

<sup>32</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 3, brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Jean-Baptiste Nothomb) op 2 augustus 1843.

don Antonio Gil de Zarate, toenmalig afdelingshoofd op hetzelfde ministerie, hadden in deze goedkeuring een belangrijke rol gespeeld.<sup>33</sup>

Gachard en Hanssens verlieten Madrid op 9 september en gingen op weg naar de archieven in Simancas, een klein stadje ten zuidwesten van Valladolid. In de zestiende eeuw had keizer Karel V de burcht uitgekozen om het kroonarchief van Castilië te bewaren.<sup>34</sup> Op maandag 11 september 1843 werd Gachard als eerste buitenlandse onderzoeker in deze beroemde archiefburcht binnengelaten. Het had nochtans weinig gescheeld, want nog tijdens zijn verblijf in Simancas kreeg ook de Franse cavaleriekapitein Melchior Tiran toelating tot de archiefburcht. Gedreven door een koortsachtige ambitie was Gachard er vooralsnog in geslaagd deze aanzienlijke eer op te strijken.<sup>35</sup>

De conservator Hilarion de Ayala ontving hen hartelijk. Gachard mocht onmiddellijk met zijn onderzoek beginnen, hoewel hij geen persoonsbewijs kon voorleggen. Een week later al zond hij een eerste verslag aan de Minister van Binnenlandse Zaken. De rijksarchivaris was tevreden in Parijs de inventaris van 1630 te hebben gekopieerd, want dit register bleek in Simancas zelf niet aanwezig. Er waren slechts lijsten voorhanden met nummers van de liassen. Het archiefreglement verbood trouwens dat onderzoekers zelf afschriften maakten. Gachard was bijgevolg aangewezen op drie Spaanse archiefbedienden. Bovendien dienden vorsers hun aantekeningen ook nog eens te kopiëren. Gachards verzoek om aantekeningen niet in tweevoud te hoeven noteren, werd na verloop van tijd toegestaan. Hanssens zocht aanvankelijk naar bronnen van de Staten-Generaal en Gachard bestudeerde alles wat voor de algemene geschiedenis van belang kon zijn. Nadien betrok Gachard zijn schrijver in zijn onderzoek naar bronnen voor de nationale historie en nam hij het onderzoek naar de Staten-Generaal over.<sup>36</sup>

---

<sup>33</sup> L.P. GACHARD, *Correspondance de Philippe II sur les affaires des Pays-Bas. Tome premier*, Brussel, 1848, CCIX - CCX.

<sup>34</sup> J.P.S. LEMMINK, 'Simacas open u!' Belgisch-Nederlandse bemoeienissen bij de ontsluiting van de Archivo General de Simancas, in: *Nederlandsch Archievenblad*, 91 (1987), 10.

<sup>35</sup> G. JANSSENS, a.c., in: *Liber amicorum dr. J. Scheerder. Tijdingen uit Leuven over de Spaanse Nederlanden, de Leuvense universiteit en historiografie*, Leuven, 1987, 320 – 321 en J. TOLLEBEEK, Grafdelvers en ontdekkingsreizigers, in: IDEM, *De ziel in de fabriek. Over de arbeid van de historicus*, Amsterdam, 1998, 28 - 29.

<sup>36</sup> L.P. GACHARD, *Correspondance de Philippe II sur les affaires des Pays-bas. Tome premier*, Brussel, 1848, X en G. JANSSENS, a.c., in: *Liber amicorum dr. J. Scheerder. Tijdingen uit Leuven over de Spaanse Nederlanden, de Leuvense universiteit en historiografie*, Leuven, 1987, 321 - 323

Nothomb kreeg midden oktober 1843 het bericht dat Gachard en Hanssens uit Simancas zouden vertrekken. Het werd in het archief en op de gehuurde kamer echt te koud. Gezien het grote historische belang van de koninklijke archieven van Simancas, gaf Gachard opdracht voor het maken van kopieën na zijn vertrek om het werk te laten voortgaan. Hoewel aanvankelijk was vooropgesteld dat Gachard eerst zou vertrekken en dat Hanssens een poosje in Simancas zou achterblijven, draaide het anders uit. In werkelijkheid keerde Hanssens op 7 november via Bayonne naar Brussel terug om er zijn werkzaamheden bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken weer op te nemen. Gachard zelf verliet Simancas op 18 november. Hij overwinterde in Madrid en verrichtte er tot midden maart in de bibliotheken onderzoek. Vooral archivalia betreffende de zestiende-eeuwse politieke geschiedenis bestudeerde hij. Sommigen vertrouwden de archivaris niet en meenden dat hij door zijn onderzoek de Spaanse monarchie schade wilde berokkenen. Op 14 maart 1844 ging de archivaris niettemin opnieuw naar Simancas. In de ban van de koninklijke archieven en koppig als hij was, bleef Gachard langer weg dan gepland. Pas in december 1844 keerde hij naar huis terug.<sup>37</sup>

### Contacten

Vanaf januari 1844 verwachtte het archiefpersoneel de rijksarchivaris dagelijks terug. Zo schreef de Nederlandse historicus Reinier Cornelis Bakhuizen van den Brink op 27 februari 1844 aan John Bake, hoogleraar Grieks en Latijn in Leiden, dat hij nog enkele dagen opzoekingen wenste te verrichten in het archief van Brussel. Door Gachards afwezigheid had hij bij zijn vorige archiefbezoek immers niet alle gewenste bescheiden kunnen inzien, want de rijksarchivaris had ‘*bij wijze van monopolie enkele stukken in zijn cabinet weggesloten*’.<sup>38</sup> De Nederlandse historicus hoopte bijgevolg weldra de gewenste documenten te kunnen raadplegen.

Wegens financiële problemen zag Bakhuizen van den Brink zich genoodzaakt zijn geboorteland te verlaten en enkele jaren in het buitenland te verblijven. Om in zijn

---

<sup>37</sup> G. JANSSENS, a.c., in: *Liber amicorum dr. J. Scheerder. Tijdingen uit Leuven over de Spaanse Nederlanden, de Leuvense universiteit en historiografie*, Leuven, 1987, 325 - 331.

<sup>38</sup> S. MULLER, *Briefwisseling van Bakhuizen van den Brink met zijne vrienden gedurende zijne ballingschap (1844 - 1851)*, Haarlem, 1906, 13, nr. 2, brief van R. C. Bakhuizen van den Brink aan J. Bake op 27 februari 1844.

bestaan te kunnen voorzien, reisde hij doorheen Europa om in verscheidene bibliotheken en archieven documenten te kopiëren. In de archieven van Wenen had hij de officiële briefwisseling tussen Margaretha van Parma en Filips II bestudeerd, die politiek getint was en berichtte over alle gouvernementele handelingen. Supplementair aan zijn Weense vondst had Gachard in Spanje de geheime correspondentie tussen de soeverein en de landvoogdes ontdekt, die veeleer hun motieven en drijfveren onthulde. Gachard was vanzelfsprekend bijzonder geïnteresseerd in de bevindingen van Bakhuizen van den Brink, die zijn onderzoek in Spanje aanvulden. De Nederlander wantrouwde de al te flatteuze rijksarchivaris: *‘Zijne aandacht is door mij eenmaal op het Weener archief gevestigd, en welligt zou hem niets liever zijn, dan aan zijne gouvernement te beduiden, hem nog eens à 50 francs per dag een reisje naar Wenen te laten maken, zoals hij het naar Spanje heeft gedaan. Dan ware mijne arbeid onderschept en mijne moeite voor niets!’*<sup>39</sup>

Tijdens zijn jaren in Belgische ballingschap kwijnde Bakhuizen van den Brink weg van heimwee naar zijn vaderland én de Nederlandse geschiedbeoefening. De manier waarop de historie in België werd beoefend, achtte hij immers ondermaats. Na een vergadering van de Academie te hebben bijgewoond met lezingen van De Gerlache, baron Goswin-Joseph de Stassart, Frédéric de Reiffenberg en Adolphe Quetelet verzuchtte hij: *‘Alles was zoo oppervlakkig, zoo arm aan zaken, dat den hoorder niets overig bleef dan zich te verbazen over de schaamteloosheid waarmede men het voordroeg.’*<sup>40</sup> De Nederlandse historicus nam duidelijk geen blad voor de mond, maar was een goed observator. Hij noemde Gachard een ijdele intrigant en vond hem geen denderend historicus. Als archivaris daarentegen waren zijn nijvere verdiensten erg belangrijk en leverde hij alvast beter werk dan de Nederlandse rijksarchivaris Johannes Cornelis de Jonge. Gachard had de Brusselse archiefbewaarpplaats immers omgevormd tot een instituut met Europees renommee met dagelijks drie of vier bezoekers.<sup>41</sup> *‘Voor*

<sup>39</sup> S. MULLER, *Briefwisseling van Bakhuizen van den Brink met zijne vrienden gedurende zijne ballingschap (1844 - 1851)*, Haarlem, 1906, 209 - 211, nr. 29, brief van R. C. Bakhuizen van den Brink aan J. Bake op 29 juni 1846.

<sup>40</sup> S. MULLER, *Briefwisseling van Bakhuizen van den Brink met zijne vrienden gedurende zijne ballingschap (1844 - 1851)*, Haarlem, 1906, 260 - 261, nr. 29, brief van R. C. Bakhuizen van den Brink aan J. Bake op 29 juni 1846.

<sup>41</sup> S. MULLER, *Briefwisseling van Bakhuizen van den Brink met zijne vrienden gedurende zijne ballingschap (1844 - 1851)*, Haarlem, 1906, 330, nr. 44, brief van R. C. Bakhuizen van den Brink aan J. Bake op 21 februari 1851.

*iemand die geen wetenschappelijke opleiding genoot maar als letterzetter zijn loopbaan begon, is hetgeen hij tot stand gebragt heeft, bewonderenswaardig,'* voegde hij er monkelend aan toe. Bakhuizen van den Brink meende dat de rijksarchivaris zich wellicht gekrenkt wist door zijn kritiek: *'Ik betuig op mijne eer niet te weten, dat ik immer jegens hem anders dan voorkomend geweest ben: maar dat ik hem, wanneer hij mij raadpleegde, zooals dikwijls gebeurt, te regt wees, wanneer hij eene Latijnsche phrase niet begreep of doorslaande blijken van onkunde in de geschiedenis van Duitschland gaf, dat was mijn pligt.'*<sup>42</sup> Dit alles nam niet weg dat hij na zijn terugkeer naar zijn geliefde vaderland Gachard in oktober 1860 vanuit Den Haag een vleierende brief zond, waarin hij vermeldde dat hij met plezier terugdacht aan diens voorbije verblijf in Nederland.<sup>43</sup>

Ook barones Laure-Françoise de Whettnall-Travers verheugde zich op Gachards terugkomst uit Spanje, die steeds maar weer scheen uitgesteld. In tegenstelling tot de Nederlandse historicus die Gachard opwachtte omwille van professionele doeleinden, keek de barones uit naar de komst van de rijksarchivaris omwille van persoonlijke affiniteit. Gachard was namelijk een goede vriend van haar echtgenoot, Charles de Whettnall, en eigenlijk van de hele familie.<sup>44</sup> Hij kwam namelijk geregeld dineren bij hen thuis in Luik of hij werd 's zomers uitgenodigd op hun buitenverblijf, het kasteel van Nieuwenhoven.<sup>45</sup> Op 8 juni 1844 schreef de barones hem een brief waarin ze zijn nauwgezette en koppige archiefonderzoek prees. Niettemin hoopte de barones dat Gachard ginds in het afgelegen Simancas voldoende verstrooiing en vermaak genoot. Had hij misschien al een landelijk bal georganiseerd voor de plaatselijke schoonheden met hun zwarte ogen en hun kleine voetjes?<sup>46</sup>

---

<sup>42</sup> S. MULLER, *Briefwisseling van Bakhuizen van den Brink met zijne vrienden gedurende zijne ballingschap (1844 - 1851)*, Haarlem, 1906, 260 - 261, nr. 29, brief van R. C. Bakhuizen van den Brink aan J. Bake op 29 juni 1846.

<sup>43</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 33, brief van Bakhuizen van den Brink aan Gachard in oktober 1860.

<sup>44</sup> Charles de Whettnall werd geboren in Londen op 28 november 1811. Hij huwde in Luik op 20 juni 1833 de oudste dochter van generaal baron Etienne-Jacques Travers, Laure-Françoise-Antoinette Travers. Op 16 juli 1851 kreeg hij de titel van baron. Het echtpaar kreeg vier kinderen: Marguerite-Constance (1837), Edouard (16 juli 1839), Edmond (1 november 1843) en Marie (14 augustus 1849). Zie: I. DE STEIN D'ALTENSTEIN, *Annuaire de la noblesse de Belgique. 1864. Dix-huitième année*, Bruxelles, 1864, 270 - 271.

<sup>45</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 422 (niet gefolieerd), brieven van Charles de Whettnall aan Gachard op 23 augustus 1842 en 3 september 1842 en nr. 390 (niet gefolieerd), brief van barones Laure-Françoise de Whettnall - Travers aan Gachard op 6 mei 1842.

<sup>46</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 390 (niet gefolieerd), brief van barones Laure-Françoise de Whettnall - Travers aan Gachard op 8 juni 1844.

Van 13 september 1846 tot 15 december 1846 ondernam Gachard een tweede archieftocht naar Simancas. Hij stond op goede voet met don Manuel Garcia Gonzalez, sinds 1844 conservator. Omdat Gachard in Simancas kopieën had besteld, bleef hij ook na zijn terugkeer in contact met deze archivaris ginds. Ze voerden een uitgebreide en vertrouwelijke briefwisseling, waarin naast historische en archivalische vraagstukken ook gesprekken over het weer en hun gezondheid aan bod kwamen. Zijn leven lang bleef de rijksarchivaris zich interesseren voor Spanje. Over de twee studiereizen naar Spanje publiceerde hij de *Correspondance de Philippe II sur les affaires des Pays-Bas* die van 1848 tot in 1879 zou verschijnen. Overigens heeft men in Simancas twintig jaar archiefbescheiden voor Gachard gekopieerd.<sup>47</sup>

### Historische activiteiten

In het *Bulletin* van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis publiceerde Gachard verslagen en rapporten over zijn archiefreizen. Na het overlijden van de Reiffenberg op 7 mei 1850 werd Gachard trouwens secretaris van de Commissie, terwijl hij eveneens penningmeester bleef. Gachard zorgde ervoor dat de Commissie aandacht schonk aan de zestiende eeuw. Bovendien kwamen er nieuwe leden bij: Jean-Henri Bormans en Adolphe Borgnet.<sup>48</sup> Gachard onderhield een briefwisseling met deze hoogleraar in Luik. Zo stuurde de rijksarchivaris hem de dertig eerste rekeningen van de baljuw van Namen. Bovendien deelde Gachard mee dat het ernaar uitzag dat Namen en Bergen slechts een klein aandeel hadden in de opstand van de zestiende eeuw: '*Ces peuples wallons étaient bien moins remuants que les peuples flamands.*' Net als vandaag, voegde hij daar nog flijntjes aan toe. Alludeerde hij op de Vlaamse Beweging?<sup>49</sup>

In 1845 werd de Commissie bij de Academie gevoegd. De Academie werd zelf trouwens gereorganiseerd. Op de vergadering van 8 september 1832 werd de invoering

---

<sup>47</sup> G. JANSSENS, De briefwisseling tussen L.P. Gachard en Manuel Garcia Gonzalez, archivaris van het Archivo General de Simancas 1844 - 1854, in: *Handelingen der Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, 54 (1990),

<sup>48</sup> H. PIRENNE, La Commission Royale d'Histoire depuis sa fondation (1834 - 1934), in: *La Commission Royale d'Histoire 1834 - 1934. Livre jubilaire, composé à l'occasion du centième anniversaire de sa fondation par les membres de la Commission*, Brussel, 1934, 30.

<sup>49</sup> Brussel, Koninklijke Bibliotheek, *Handschriften*, mss. III 23 b, brief van Gachard aan Adolphe Borgnet op 26 december 1851.

van een derde Klasse van Schone Kunsten unaniem goedgekeurd. Bij het Koninklijk Besluit van 1 december 1845 werd de Academie omgedoopt tot ‘*Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique*’ en verkreeg ze haar tot op heden bewaarde structuur. Elke klasse telde dertig gewone leden plus vijftig buitenlandse geassocieerde leden en tien correspondenten. Jaarlijks koos elke klasse zijn directeur en uit de drie directeurs werd de jaarlijkse voorzitter benoemd door de koning.<sup>50</sup> Sinds november 1837 was Gachard correspondent van de Academie en sinds mei ‘*membre ordinaire ou titulaire*’. In 1860 en 1864 zou hij worden aangesteld tot directeur van de Klasse der Letteren en in 1860 zou hij zelfs de functie van president van de Academie uitoefenen.<sup>51</sup> In 1845 werd de Vijfjaarlijkse Prijs voor Geschiedenis ingesteld: Gachard zou in de jury zetelen.<sup>52</sup> Toen in 1846 de ‘*Commission Royale pour la publication des anciennes lois et ordonnances de Belgique*’ werd opgericht, werd Gachard secretaris.<sup>53</sup>

Naast deze taken wijdde Gachard zich verder aan de organisatie van het Rijksarchief en de provinciale archieven. Zo bleef de rijksarchivaris in contact met Frédéric Hennebert, archivaris van Doornik. Ze voerden een veeleer zakelijke briefwisseling. Hennebert liet Gachard bijvoorbeeld weten dat hij een aantal afleveringen van de *Revue belge* niet had aangekregen. Door de verhuizing van de Doornikse archieven had hij de vier rekeningen, waar Gachard om had gevraagd, trouwens niet volledig kunnen kopiëren. Zou één van de scribenten van Gachard dat karwei misschien kunnen voltooien? Tenslotte maakte de Doornikse archivaris Gachard de groeten over van Mathieu Lambert Polain.<sup>54</sup>

---

<sup>50</sup> K. VAN SWEEVELT, *Een geschiedenis over de geschiedenis van België. De vijfjaarlijkse prijs voor vaderlandse geschiedenis uitgereikt door de Koninklijke Academie van België (1845 - 1965)*, Leuven, 1991 (Katholieke Universiteit Leuven. Faculteit Letteren en Wijsbegeerte. Departement Geschiedenis, onuitgegeven licentiaatsverhandeling o.l.v. J. TOLLEBEEK), 10 - 11.

<sup>51</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 850 en E. AERTS en L. DE MECHELEER, ‘Le César des Archives’: archivaliek en historiografie in de eeuw van Gachard, in: *Bibliotheek- en Archiefgids*, 79 (2003), 27.

<sup>52</sup> K. VAN SWEEVELT, *o.c.*, 44 - 45.

<sup>53</sup> J. TOLLEBEEK, De machinerie van de geschiedenis. De uitbouw van een historische infrastructuur in Nederland en België, in: IDEM, *De ijkmeesters. Opstellen over de geschiedschrijving in Nederland en België*, Amsterdam, 1994, 29.

<sup>54</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 204 (niet gefolieerd), brieven van Frédéric Hennebert aan Gachard van 1838, 24 juli 1849, 16 maart 1854, 21 april 1851, 12 mei 1851 en 25 juli 1856.

## Hoofdstuk 5

### Bedrijvigheid 1857 - 1871

In 1843 wees Mathieu Lambert Polain Minister van Binnenlandse Zaken Jean Baptiste Nothomb erop dat België geen instituut als de Franse Ecole des Chartes had, waar diplomatiek en oorkondenleer werd onderwezen. Het belang van de hulpwetenschappen in acht genomen, was dit een gemis. Hij riep de minister bijgevolg op aan elke rijksuniversiteit een leerstoel oorkondenleer en paleografie in te richten.<sup>1</sup>

#### Paleografisch Bureau

Bij Koninklijk Besluit van 30 januari 1847 werd aan de Koninklijke Commissie tenslotte een Paleografisch Bureau gehecht, vergelijkbaar met de Ecole des Chartes in Frankrijk. Dit bureau had tot opdracht voor publieke instanties en particulieren transcripties te maken, tekstanalyses en vertalingen. Hoofdzakelijk diende het zich echter te wijden aan uitgaven van de Commissie voor Geschiedenis. Op het einde van elk trimester moest het bureau bovendien verslag uitbrengen aan de Commissie. Het personeel bestond uit een chef en twee bedienden. De overste werd betaald, maar de twee bedienden kregen geen salaris. Emile Gachet werd aan het hoofd van het bureau geplaatst.<sup>2</sup> Hij was afkomstig uit Rijsel en had zich in 1835 in België gevestigd. Hij had toen van baron Méchin, de eerste magistraat van het département du Nord, een aanbevelingsbrief voor Gachard meegekregen, waarin zijn studies stonden vermeld en de ruime belangstelling die hij had voor historisch onderzoek. Op aanraden van de rijksarchivaris nam de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis hem bijgevolg aan. Gachet betoonde zichzelf al snel als een uitermate goede medewerker.<sup>3</sup> Hij kopieerde teksten, verzamelde manuscripten en las drukproeven na. Als hoofd van het Paleografisch Bureau leidde hij jongelingen op en

---

<sup>1</sup> J. TOLLEBEEK, De machinerie van de geschiedenis. De uitbouw van een historische infrastructuur in Nederland en België, in: *De ijkmeesters. Opstellen over de geschiedschrijving in Nederland en België*, Amsterdam, 1994, 27.

<sup>2</sup> L.P. GACHARD, Rapport sur les travaux de la Commission Royale d'Histoire depuis son établissement en 1834 jusqu' en 1872. III Bureau paléographique, in *Académie Royale de Belgique. Centième anniversaire de fondation (1772 - 1872). Tome premier*, Brussel, 1872, 55 - 64.

<sup>3</sup> Discours aux funérailles d'Emile Gachet, in: *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Deuxième série. Tome neuvième. Troisième bulletin*, Brussel, 1857, 382 - 383.

onderwees hen in de paleografie. Welbeschouwd werd Gachards vroegere voorstel van 1825 aan het Nederlandse bewind voor de oprichting van een archiefschool nu pas uitgevoerd.<sup>4</sup> Ondanks de ijver van Gachet zou het Paleografisch Bureau evenwel nooit het niveau van de Parijse Ecole des Chartes halen. Voorts hield Gachet zich bezig met de *Table chronologique des Chartes* voor Belgische oorkonden. Hij stelde aan de Commissie analyses voor van manuscripten en notities over kronieken en kroniekschrijvers. Hij was een gewaardeerd medewerker van de Commissie. Gachet ondernam archiefreizen naar het buitenland, onder meer naar de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag en archieven in Noord- en Oost-Frankrijk en hij schreef rapporten voor de Bulletins. Op vraag van de Commissie stelde hij een glossarium op voor de teksten van *Godefroid de Bouillon* en *Chevalier au Cygne* en wijdde zich terzelfdertijd aan een kalender van de Middeleeuwen.<sup>5</sup> Hij werd de favoriete medewerker van Gachard.<sup>6</sup> Ze voerden een amicale correspondentie, waarbij bedenkingen over manuscripten aan bod kwamen en waarin Gachet klaagde dat de Koninklijke Bibliotheek zoveel belangrijke werken miste. Bovendien complimenteerde hij Gachard voor diens archiefonderzoek.<sup>7</sup> In 1848 werd Gachet echter ziek en op 23 februari 1857 overleed hij.<sup>8</sup>

In naam van de Commissie, waarbij Gachet 22 jaar had gewerkt, sprak Gachard een grafrede uit. De rijksarchivaris sprak overigens niet alleen als collega, maar ook als vriend. Gachard moet zich stellig in de negen jaar jongere Gachet hebben herkend, want hun levens liepen nagenoeg parallel. Net als Gachard was Gachet immers ook een Fransman en afkomstig uit een familie van handelaren. Net als bij Gachard ging Gachets interesse eerder uit naar geschiedenis en literatuur en stapte hij niet in de commercie.

---

<sup>4</sup> J. STEUR, *Archivisten in dienst van het Vereenigde Koninkrijk*. III. Gachard, in: *Nederlandsch Archievenblad*, 43 (1935 - 1936), 142 - 146.

<sup>5</sup> L.P. GACHARD, *Rapport sur les travaux de la Commission Royale d'Histoire depuis son établissement en 1834 jusqu' en 1872*. III Bureau paléographique, in *Académie Royale de Belgique. Centième anniversaire de fondation (1772 - 1872). Tome premier*, Brussel, 1872, 58 - 59.

<sup>6</sup> H. PIRENNE, *La Commission Royale d'Histoire 1834 - 1934. Livre jubilaire composé à l'occasion du centième anniversaire de sa fondation par les membres de la Commission*, Brussel, 1934, 26 - 27

<sup>7</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 158, brief van Emile Gachet aan Gachard op 10 juni 1856.

<sup>8</sup> L.P. GACHARD, a.c., in: *Académie Royale de Belgique. Centième anniversaire de fondation (1772 - 1872). Tome premier*, Brussel, 1872, 59.

Bovendien had Gachet - net als Gachard - poëzie geschreven, die onder meer in de *Revue du Nord* was verschenen.<sup>9</sup>

Postuum loofde Gachard Gachets uitgebreide kennis van de oorkondenleer en paleografie. Ieder had steeds op zijn solide oordeel vertrouwd. Voorts roemde de rijksarchivaris Gachets *Recueil de lettres inédites de Rubens* met een inleiding die volgens Gachard één van de beste historische publicaties was van de laatste twintig jaar. ‘*Ces lettres de Rubens firent sensation*’, verzekerde de rijksarchivaris. Volgens Gachard waren vele van Gachets leerlingen nu verbonden aan de nationale archieven. Gachard bracht tenslotte hulde aan Gachets bescheiden karakter. Deze had nooit met zijn grote kennis gepocht en zijn kritieken had hij steevast voorkomend en toegeeflijk geformuleerd. Gachet had zich niet laten naturaliseren. Aimabel als hij was, had echter niemand hem ooit zijn vreemde afkomst verweten. Gachet had moedig gevochten tegen zijn ziekte en had zijn laatste werk, een glossarium over Godfried van Bouillon, nog graag voltooid. Het lot had er anders over beslist. Emotioneel nam Gachard afscheid: ‘*Adieu, Emile Gachet! Adieu! Puisses-tu trouver, dans le sein d’un Dieu juste et miséricordieux, la rémunération de tes longues souffrances endurées si patiemment, et le prix de tes vertus! Puisses-tu jouir là-haut de la félicité des justes!... En quittant cette terre pour un monde meilleur, tu y laisses des traces qui ne s’effaceront pas de longtemps. Les travaux par lesquels tu y as marqué ton passage te survivront. Ta mémoire sera impérissable dans nos coeurs.*’<sup>10</sup> Gachard stond de weduwe van Gachet overigens bij. Hij verstrekke haar inlichtingen over het taxeren van het oeuvre van haar echtgenoot.<sup>11</sup>

Met het overlijden van Gachet was de betrekking van overste van het Paleografisch Bureau vanzelfsprekend vacant. Het Ministerie van Binnenlandse Zaken wachtte op voorstellen van de Commissie voor een geschikte opvolger. In persoonlijke naam echter polste Eugène Vander Beelen, functionaris van het Ministerie van

---

<sup>9</sup> J. DECOSTER, Gachet (Emile - Léonard - Jean - Baptiste), in: PREVOST, M., D’AMAT, R. en TRIBOUT DE MOREMBERT, H. ed., *Dictionnaire de Biographie française. Tome quatorzième*, Parijs, 1979, 1525.

<sup>10</sup> Discours aux funérailles d’Emile Gachet, in: *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d’Histoire ou Recueil de ses bulletins. Deuxième série. Tome neuvième. Troisième bulletin*, Brussel, 1857, 382 - 387.

<sup>11</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 159, brief van de weduwe van Emile Gachet aan Gachard in 1865.

Binnenlandse Zaken, bij Gachard of het niet mogelijk was om Ernest van Bruyssel aan te nemen. Van Bruyssel was één van de vroegere bedienden van het Paleografisch Bureau. Bovendien was hij verre familie van Vander Beelen. Deze benadrukte dat Van Bruyssel hem niets had gevraagd, omdat zijn verwant al te goed besepte dat de andere sollicitant, Philippe Gigot, bediende bij het Rijksarchief,<sup>12</sup> meer aanspraken maakte om Gachet op te volgen. Vander Beelen was er echter van overtuigd dat de minister wat graag een jongeman met goede verdiensten zou aanwerven. Hij verzocht Gachard: ‘*Mais Gigot placé n’y aurait-il pas quelque case où l’on pourrait nicher mon jeune parent?*’<sup>13</sup>

Aanvankelijk wilde de Commissie het Paleografisch Bureau niet terug oprichten, maar de Minister van Binnenlandse Zaken drong aan. Bij Koninklijk Besluit van 28 december 1860 werd het Paleografisch Bureau bijgevolg terug opgestart. Van Bruyssel, die in 1858 op vraag van de overheid archieven en bibliotheken in Engeland had onderzocht, werd inderdaad benoemd tot overste. Verder bleef alles zoals voorheen, alleen kregen de bedienden nu wél een loon uitbetaald. In 1867 ondernam Van Bruyssel een nieuwe archiefmissie naar Engeland en hij kopieerde in Londen documenten van het Record Office en State Paper Office.<sup>14</sup> In augustus 1868 stelde de regering Van Bruyssel aan tot Belgisch Consul in de Verenigde Staten. Aangezien er geen bekwaame opvolger was, werd het Bureau in 1868 door de commissieleden unaniem opgeheven.<sup>15</sup>

### **Don Carlos en Filips II**

Na bronnenuitgaven als *Correspondance de Philippe II sur les affaires des Pays-Bas*, *Actes des Etats généraux de 1600*, *Correspondance de Guillaume de Taciturne, prince d’Orange* en *Lettres sur la retraite de Charles V au monastère de Yuste*, waaruit overduidelijk een voorliefde bleek voor de zestiende eeuw, rondde Gachard in 1863 de editie *Don Carlos et Philippe II* af, over de arrestatie en dood van Don Carlos, de zoon van Filips II. De archivaris had lang getwijfeld aan de manier waarop hij deze editie

<sup>12</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 173.

<sup>13</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 44, brief van Eugène vander Beelen aan Gachard op 11 maart 1857.

<sup>14</sup> F. VERCAUTEREN, *Cent ans d’Histoire nationale en Belgique. Tome I*, Brussel, 1959, 71 - 72.

<sup>15</sup> L.P. GACHARD, Rapport sur les travaux de la Commission Royale d’Histoire depuis son établissement en 1834 jusqu’ en 1872. III Bureau paléographique, in *Académie Royale de Belgique. Centième anniversaire de fondation (1772 - 1872). Tome premier*, Brussel, 1872, 63 - 64.

moest uitbrengen. Verkoos hij een uitgave met summier bijgevoegde noten of zou hij er een ‘historische compositie’ van maken? Op aanraden van zijn vrienden koos hij voor het tweede.<sup>16</sup> Bovendien had Gachard tijdens zittingen van de Academie van 11 januari, 1 maart en 11 oktober 1858 en 7 maart en 6 mei 1859 en tijdens de bijeenkomst van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis van 1862 reeds fragmenten voorgelezen.<sup>17</sup>

In zijn inleiding beklemtoonde Gachard het mysterie van het overlijden van Don Carlos, door historici onnodig gedramatiseerd en allerminst objectief benaderd. Hij ontvouwde welke motieven hem precies dreven voor deze uitgave. Hij gaf mee dat de Belgische regering hem twintig jaar geleden had opgedragen om in de archieven en bibliotheken van het Iberisch schiereiland onderzoek te doen naar de Spaanse overheersing van de Nederlanden. Zijn opzoekingen hieromtrent was hij gestart in de Nationale Bibliotheek van Madrid, die een prachtige collectie manuscripten bewaarde, waaronder heel wat documenten van belang voor de Belgische geschiedenis. Twee liassen hadden zijn aandacht getrokken. De eerste bundel bevatte brieven over de arrestatie van zijn zoon die Filips II op 22 januari 1568 had gezonden aan de bisschoppen, de paters provinciaal van de religieuze orden en de steden van Castilië. In de tweede bundel zaten brieven van 27 juli 1528 waarmee de vorst - weliswaar drie dagen van te voren - de prelaten, hooggeplaatste personen en de steden op de hoogte had gebracht van de dood van de prins. Deze brieven onthulden nieuwe details wat er voorafging en precies gebeurde tijdens don Carlos’ gevangenschap en de omstandigheden van zijn dood.<sup>18</sup>

In het depot van Simancas nam Gachard de ‘negociados’ door van Castilië, Portugal, Rome, Duitsland en Engeland. Gachard betreurde evenwel dat de correspondentie van Filips II met de koningin-weduwe Catharina van Oostenrijk ontbrak. Ongetwijfeld bevatten deze brieven particuliere gegevens over het karakter, gewoonten en gedrag van de vorst. Gachard vermoedde dat Filips II deze persoonlijke correspondentie had verbrand toen hij zijn einde voelde naderen. Tenslotte was Gachard uit Spanje teruggekomen met heel wat documenten over het leven en dood van don Carlos die historici nog niet kenden. Gachard zocht verder. In de nationale archieven van Parijs

---

<sup>16</sup> L.P. GACHARD, *Don Carlos et Philippe II. Tome premier*, Brussel, 1863, X.

<sup>17</sup> *Ibidem*, XXI.

<sup>18</sup> *Ibidem*, III - VI.

ontdekte Gachard de brieven van de Spaanse ambassadeur in Frankrijk over de mening van het Franse hof over de gevangenneming en de dood van de prins. Voorts ploos de rijksarchivaris één na één de brieven van de Franse ambassadeurs aan het Madrileense hof van 1561 tot 1568 na.<sup>19</sup>

Tenslotte bedankte Gachard heel wat mensen die hem ter hulp waren geschoten bij deze ‘historische compositie’. Hij noemde professor Alberi en Van Bruyssel, die in Londen documenten had onderzocht en gekopieerd over Don Carlos. Na Leopold von Ranke en François Auguste Mignet te hebben geroemd, deelde Gachard bescheiden mee aan hun kwaliteitsvolle oeuvre niet te kunnen tippen. Zijn doelstelling hield slechts in de feiten helder voor te stellen, waarheidsgetrouw en onpartijdig. Tenslotte voegde hij er aan toe: ‘*J’ose espérer que l’intérêt saisissant du drame fera excuser la faiblesse de la composition.*’<sup>20</sup>

Bij het verschijnen van zijn bronneditie zond Gachard op 10 juni zijn eerste exemplaren naar zijn goede vrienden baron Charles de Whettnall en Désiré Nisard, alsook naar professor Albéri in Firenze. De dagen nadien zond hij onder meer exemplaren naar Edouard Fournier, redacteur van de krant *La Patrie*, Jules van Praet, Charles-Augustin Sainte Beuve, Alphonse Vandenpeereboom, markies Pedro José Pidal, Mignet, Johann Rudolf Thorbecke, Reinier Cornelis Bakhuizen van den Brink en Léopold-Auguste Warnkönig in Stuttgart. Ook de koningin van Spanje stuurde hij een exemplaar, net als het vorstenpaar van Nederland.<sup>21</sup> Gachard ging trouwens prat op zijn relaties in de hoogste kringen. In oktober 1866 reisde hij per koets naar Den Haag voor een tiental dagen archiefonderzoek. Nadien schreef hij aan diplomaat-historicus Emile de Borchgrave dat hij er meteen ook een bezoek had gebracht aan de koning en koningin die hem hadden ontvangen ‘*avec leur bienveillance habituelle*’. In dezelfde brief verzuchtte hij dat hij bij zijn terugkomst in het Brusselse archiefdepot heel wat administratieve zaken had af te handelen.<sup>22</sup>

---

<sup>19</sup> L.P. GACHARD, *Don Carlos et Philippe II. Tome premier*, Brussel, 1863, VIII.

<sup>20</sup> *Ibidem*, XIV - XVI.

<sup>21</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 454 (niet gefolieerd), Liste de personnes auxquelles Gachard a fait hommage de ses oeuvres 1862 - 1874.

<sup>22</sup> Brussel, ARA, *Archief E. de Borchgrave*, nr. 36, brief van Gachard aan Emile de Borchgrave op 17 maart 1867.

## Minister van Binnenlandse Zaken

Bij Koninklijk Besluit van 21 maart 1859 was de Brusselse archiefdienst geherstructureerd. Het personeel bestond voortaan uit een Algemeen Archivaris, een adjunct-archivaris, afdelingshoofden, een hoofd van de leeszaal en het aantal bedienden dat de Minister van Binnenlandse Zaken nodig achtte.<sup>23</sup> In 1859 had Gachard op voordracht van de Minister van Binnenlandse Zaken Charles Rogier bij hetzelfde besluit opslag gekregen. Voortaan bedroeg zijn salaris 6500 frank.<sup>24</sup> Gachard kon het overigens best vinden met deze liberale minister. Hij stuurde Rogier regelmatig historische notities op en exemplaren van zijn bronnenuitgaven, zoals de *Correspondance du duc d'Albe sur l'invasion du Comte Louis de Nassau en Frise en 1568 et la bataille de Heyligerlee et de Gemmingen* (1850) of de *Correspondance de Philippe II sur les affaires des Pays-Bas* (1851). Rogier prees Gachard voor de ijver, toewijding en intelligentie waarmee hij zijn archiefopdrachten en publicaties uitvoerde.<sup>25</sup>

Op 26 oktober 1861 werd Rogier in de regering vervangen door Alphonse Vandenpeereboom.<sup>26</sup> Op voordracht van deze minister werd Gachard vanaf 1 januari 1864 een loon toegekend van 7000 frank.<sup>27</sup> Ook met deze Minister van Binnenlandse Zaken had Gachard een goede band. De archivaris stuurde hem eveneens zijn publicaties op, zoals zijn *Analectes historiques* (1862, 1863 en 1867), *Don Carlos et Philippe II* (1863), *Trois années de l'Histoire de Charles-Quint (1543-1546) d'après les dépêches de l'ambassadeur Vénitien Bernardo Navagero* (1865) of een biografische aantekening over prins Charles Joseph de Ligne (1862).<sup>28</sup> Hij zond de minister op 25 juni 1862 een rapport betreffende de archiefruïl met Oostenrijk. De archivaris ijverde namelijk nog steeds voor de teruggave van de Belgische archieven die in 1794 door de Oostenrijkers waren

<sup>23</sup> R. WELLENS, Het Algemeen Rijksarchief te Brussel, in: H. COPPENS en R. LAURENT ed., *Het Rijksarchief in België 1796 – 1996. geschiedenis van d e instelling en bio-bibliografisch repertorium van de archivarissen* (Miscellanea Archivistica Studia 86), Brussel, 1996, 65.

<sup>24</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437, fos. 21 - 22.

<sup>25</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 339 (niet gefolieerd), brieven van Charles Rogier aan Gachard op 14 juli 1848, 24 augustus 1849, 6 september 1850, 13 maart 1851, 20 december 1878, 29 juli 1859, 29 oktober 1859, 3 mei 1861 en 22 oktober 1866.

<sup>26</sup> T. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België van 1789 tot 1944*, 5de uitg. door M. PLATEL, Antwerpen, 1985, 933.

<sup>27</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437, fo. 23.

<sup>28</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 396 (niet gefolieerd), brieven van Alphonse Vandenpeereboom aan Gachard op 16 juni 1862, 23 juli 1863, 23 december 1863, 4 april 1863, 17 juni 1863, 11 mei 1865 en 29 april 1867.

weggevoerd. Vandenpeereboom loofde Gachard omwille van zijn volgehouden ijver en hij beloofde op kosten van zijn ministerie Gachard naar Wenen te sturen om deze archiefkwestie in orde te brengen.<sup>29</sup> Na zijn archiefbezoek aan Wenen overhandigde Gachard in januari 1864 de minister zijn *Notice des manuscrits concernant l'histoire de la Belgique, qui existent à la Bibliothèque impériale à Vienne* en Vandenpeereboom feliciteerde Gachard voor zijn geslaagde buitenlandse archiefonderzoek.<sup>30</sup> Op 14 april 1864 maakte Gachard zijn publicatie over zijn archiefbezoek aan München over aan de minister, genaamd *Une visite aux Archives et à la bibliothèque royale de Munich*.<sup>31</sup> Op de openbare zitting van de Klasse der Letteren van de Academie van 11 mei 1864 gaf Gachard een toespraak over keizerin Maria-Theresia en ook deze rede stuurde hij naar Vandenpeereboom.<sup>32</sup>

Op 24 juli 1866 zond Gachard zijn rapport over het Rijksarchief aan de minister op. In dit verslag schetste hij gedetailleerd de toestand in 1830 en de huidige stand van zaken. Hij deelde mee welke giften en aanwinsten het archief had ontvangen. Bovendien benadrukte de archivaris dat het Belgische Rijksarchief in 1831 in het buitenland nauwelijks bekend was, maar dat het tegenwoordig Europese faam genoot. Geleerden uit Duitsland, Hongarije, Polen, Denemarken, Nederland, Engeland, Frankrijk én Amerika hadden in het Rijksarchief reeds opzoekingen verricht. De meeste Belgische historische publicaties van de voorbije dertig jaar waren eveneens gebaseerd op onderzoek in het Rijksarchief. Het archief bewaarde onder meer 322762 liassen, 33911 oorkonden (waarvan één uit de achtste eeuw, drie uit de tiende eeuw en twaalf uit de elfde eeuw), 3199 perkamentrollen en 3071 kaarten en plannen. Tenslotte dankte Gachard aan het eind van zijn rapport de overheid voor de nodige steun, maar hij sprak niettemin de hoop uit op een geschikt archiefgebouw bestand tegen brand.<sup>33</sup> Vandenpeereboom prees Gachard voor zijn uitgebreide rapport, want nauwgezet, gestructureerd en helder had de archivaris

---

<sup>29</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437, fos. 24 - 25.

<sup>30</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 396 (niet gefolieerd), brief van Alphonse Vandenpeereboom aan Gachard op 27 januari 1864.

<sup>31</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 396 (niet gefolieerd), brief van Alphonse Vandenpeereboom aan Gachard op 18 april 1864.

<sup>32</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 396 (niet gefolieerd), brief van Alphonse Vandenpeereboom aan Gachard op 7 juni 1864.

<sup>33</sup> L.P. GACHARD, *Rapport à M. Alph. Vandenpeereboom, Ministre de l'Intérieur sur l'administration des Archives Générales du Royaume depuis 1831 et sur la situation de cet établissement*, Brussel, 1866, 122 - 124.

de feiten uiteengezet. De Minister van Binnenlandse Zaken voegde er nog aan toe dat het Rijksarchief door Gachards leiding en tomeloze inzet was uitgebouwd tot een gerenommeerd instituut. Bovendien beloofde Vandenpeereboom in te gaan op Gachards verzoek om zijn rapport in een oplage te drukken van 500 à 600 exemplaren gefinancierd door het Ministerie van Binnenlandse Zaken.<sup>34</sup> Dit rapport stuurde Gachard eveneens naar de Minister van Justitie, Jules Bara, die hem daarvoor bedankte<sup>35</sup>

Gachard bleef Vandenpeereboom uitgaven opsturen zoals twee delen van de *Actes des Etats généraux des Pays-Bas de 1576 à 1585* (1866), de tweede uitgave van *Don Carlos et Philippe II* (1867) en het eerste deel van de *Correspondance de Marguerite d'Autriche avec Philippe II* (1867).<sup>36</sup> De Minister van Binnenlandse Zaken was met Gachards uitgaven erg opgetogen: ze verrijkten zijn bibliotheek.<sup>37</sup> Gaandeweg werd hun verhouding informeler en vriendschappelijk. Ook na de ambtstermijn van Vandenpeereboom als Minister van Binnenlandse Zaken hielden ze contact met elkaar. In latere brieven noemde Vandenpeereboom Gachard 'Mon cher Monsieur' en hij kleefde Gachards foto in zijn vriendenalbum.<sup>38</sup>

### **Mondaine figuur**

Op voorstel van Vandenpeereboom werd Gachard in 1862 benoemd tot commandeur in de Leopoldsorde. In een hartelijke brief feliciteerde Vandenpeereboom Gachard met zijn nieuwe titel. De minister waardeerde de archivaris omwille van zijn mooie bronnenpublicaties en de diensten die hij het land had bewezen. Volgens

---

<sup>34</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437, fo. 28.

<sup>35</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 36 (niet gefolieerd), brief van Jules Bara aan Gachard op 25 oktober 1866.

<sup>36</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 396 (niet gefolieerd), brieven van Alphonse Vandenpeereboom aan Gachard op 20 september 1866, 7 maart 1867 en 1 oktober 1867.

<sup>37</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 396 (niet gefolieerd), brief van Alphonse Vandenpeereboom aan Gachard op 29 april 1867.

<sup>38</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 396 (niet gefolieerd), brief van Alphonse Vandenpeereboom aan Gachard op 22 september 1868.

Vandenpeereboom had Gachard de nationale geschiedenis gerehabiliteerd.<sup>39</sup> Eerder was de rijksarchivaris al benoemd tot ridder (1838) en officier (1856) in de Leopoldsorde.<sup>40</sup>

In november 1857 was Gachard op zevenenvijftigjarige leeftijd in het huwelijk getreden met de vierentwintigjarige Mathilde Henriette Verrassel. Ze woonde in Luik aan de Rue Louvres en was de oudste dochter van Henri Joseph Verrassel, die in 1840 reeds was overleden, en van Jeanne Catherine Nissen, rentenierster. Dat de rijksarchivaris zijn bruid uitgerekend in Luik had ontmoet, was niet zo vreemd. Gachard bezocht er regelmatig de familie de Whettnall. Bovendien nodigde Auguste-Alexis Baron hem geregeld uit om de winter in Luik door te brengen. Baron was net als Gachard een geboren Parijzenaar die zich had laten naturaliseren. Aanvankelijk doceerde hij Franse literatuur aan de Université Libre de Bruxelles, nadien was hij overgestapt naar de Luikse universiteit.<sup>41</sup>

Het huwelijk van Gachard werd in Brussel aangekondigd op 18 en 25 oktober.<sup>42</sup> Daags nadien stuurde Siraut, een naar eigen zeggen oude vriend van Gachard, de toekomstige bruidegom zijn felicitaties. Hij was tevreden dat Gachard zijn leven als vrijgezel eindelijk zou opgeven. Fortuin bezitten was goed, maar een vrouw hebben beslist ook. Gachard bezat trouwens fortuin voor twee.<sup>43</sup> Op 30 oktober 1857 had het toekomstige echtpaar bij notaris Biar een huwelijkscontract ondertekend. Op 3 november verwelkomde burgemeester Emile Louis Ansiaux hen op de burgerlijke plechtigheid. Getuigen waren baron Charles de Whettnall, eigenaar en goede vriend van Gachard, Louis Alexandre Saint Paul de Dincay, directeur-generaal van de Société de la vieille

---

<sup>39</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437, fo. 26.

<sup>40</sup> Gachard werd op 14 december 1838 tot ridder in de Leopoldsorde benoemd, op 26 mei 1856 tot officier en op 15 december 1862 tot commandeur. Zie: L. HOCHSTEYN, *L'Ordre de Léopold. Liste de tous les dignitaires depuis la fondation de l'Ordre jusqu'au 31 décembre 1886*, Brussel, 1887, 29.

<sup>41</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 37, brief van Auguste-Alexis Baron aan Gachard op 24 november 1852 en voor een portret van Baron, zie: G. CHARLIER, Baron (Auguste-Alexis-Floréal), in: *Biographie Nationale publiée par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des beaux-Arts de Belgique. Tome vingt-neuvième. Supplément. Tome premier*, Brussel, 1957, 204 - 212.

<sup>42</sup> Antwerpen, SAA, *Verzamelingen, aankondigingen van geboorte, huwelijk of overlijden, en bidprentjes. Doos 52* (ongenummerd).

<sup>43</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 370, brief van Siraut aan Gachard op 26 oktober 1857. Siraut ondertekende deze brief slechts met zijn familienaam, zonder ook maar een initiaal van zijn voornaam of een eventuele titel. Mogelijk gaat het om baron Louis-Adolphe-Emmanuel Siraut. Zijn vader, overleden in 1849, was advocaat, senator, burgemeester van Bergen en lid en voorzitter van de provinciale raad van Henegouwen. Louis Siraut zelf huwde in mei 1850 Laure Siraut, zijn nicht. Zie: *Annuaire de la noblesse de Belgique. 1854. Huitième année*, Brussel, 1854, 253 en *La noblesse belge. Annuaire de 1897. Première partie*, Brussel, 1897, 2181 - 2182.

Montagne en ridder in de Leopoldsorde, woonachtig in Angleur, Chrétien Damien Louis Frédéricx kolonel en officier in de Leopoldsorde en Laurent Guillaume de Koninck, arts en gewoon hoogleraar aan de Luikse universiteit en lid van de Koninklijke Academie van Brussel. De huwelijksakte werd ondertekend door het kersverse echtpaar, de vier getuigen en weduwe Verrassel.<sup>44</sup> Na de bruiloft nam Mathilde haar intrek in de archiefwoning aan de Strostraat 14 in Brussel. Ook het archiefpersoneel bracht een toast uit op het huwelijk.<sup>45</sup>

Mathilde was een toegewijde echtgenote. Ze organiseerde diners voor de kennissen van haar man, onder meer voor De Borchgrave en diens vrouw. Dit echtpaar complimenteerde Gachard trouwens uitvoerig met zijn voorkomende en aangename echtgenote, die charmant was als een Parisienne en voor een schitterende avond had gezorgd.<sup>46</sup> Bovendien hield Mathilde contact met de zus van Gachard, Louise. In tegenstelling tot zijn omstandige en stipte briefwisseling met archivariissen, professoren, ministers, uitgevers, diplomaten en edellieden met ronkende titels, schreef de rijksarchivaris zelden naar zijn zus, die in Parijs woonde.<sup>47</sup> Ook Louise Gachard was opgetogen dat haar broer gehuwd was. Met zo'n lieve beschermengel als Mathilde hoefde ze zich tenminste geen zorgen meer te maken.<sup>48</sup> Op 30 oktober 1864 had Louise haar broer in Parijs gezien en hij had vele complimenten over haar gemaakt en haar kwaliteiten geroemd. Ze bedankte Mathilde voor een foto van Gachard en vertelde honderduit over haar kennissen in Parijs, haar toegewijde dienstbode, haar gezondheid en haar eetlust. Ze informeerde eveneens naar Moumouffe, Mathildes schoothondje.<sup>49</sup> Ze vertelde dat ze met Pinksteren naar de mis was geweest en besloot haar brieven met 'ma

---

<sup>44</sup> Brussel, Rijksarchief Anderlecht, *Archives de la ville de Liège.. Etat civil. Mariages. Tables. Item 3. 1851 - 1860*, microfilm nr. 1226479 en *Archives de la ville de Liège. Etat civil. Mariages. Item 2. 1857*, akte nr. 654.

<sup>45</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 901, Discours adressé à Madame Gachard.

<sup>46</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 61 (niet gefolieerd), brief van Emile de Borchgrave aan Gachard op 16 augustus 1866.

<sup>47</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 157 (niet gefolieerd), brief van Louise Gachard aan Mathilde Verrassel op 21 juni 1870.

<sup>48</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 157 (niet gefolieerd), brief van Louise Gachard aan Mathilde Verrassel op 12 maart 1863.

<sup>49</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 157 (niet gefolieerd), brief van Louise Gachard aan Mathilde Verrassel op 12 maart 1865.

*chère soeur ayez la bonté d'embrasser pour moi notre cher Louis je vous embrasse tout deux de tout coeur*'.<sup>50</sup> Louise Gachard overleed in augustus 1870.

Vanzelfsprekend vergezelde Mathilde haar echtgenoot op bals en soirees. Gachard vond het jammer dat in de winter van 1867 zo weinig te beleven viel. Aangezien het hof in rouw was, gaf de koning maar twee bals. Van het diplomatiek korps gaf slechts de Amerikaanse vertegenwoordiging enig teken van leven. Er was het prachtige bal van het echtpaar Sanford ter inhuldiging van hun nieuwe woning aan de Boulevard de Waterloo. Mevrouw Sanford gaf ook kleine soirees en ze hield elke zaterdag salon. Gachard had echter last van een hardnekkige verkoudheid.<sup>51</sup>

Aanvankelijk had Gachard gepland in mei 1867 naar de archieven van Turijn te vertrekken, maar zijn gezondheid was wankel. Op aanraden van de dokters reisde het echtpaar in juni 1867 naar het mondaine kuuroord Ems. De archiefreis naar Turijn werd bijgevolg tot september uitgesteld.<sup>52</sup> Op 9 juli schreef Gachard vanuit Ems De Borchgrave een uitgebreid en monter reisverslag. De rijksarchivaris was naar eigen zeggen weer voldoende opgeknapt en zijn eetlust was opnieuw uitstekend. Ook Mathilde genoot van het baden. Het was nu al het achtste seizoen in vijftien jaar tijd dat hij in Ems kwam uitrusten en het beviel hem daar uitstekend. Het was er druk. Er logeerden Duitsers, Engelsen, Russen, Fransen, Hollanders en Belgen. Het echtpaar waagde zich aan uitstapjes te voet, per koets of op een ezel. Een operettegezelschap gaf meerdere opvoeringen per week en ook zangers en komieken traden op. In de grote zaal van het kursaal werd een verkleed bal georganiseerd. Bovendien zou 's avonds de première plaatsvinden van een opera van Offenbach '*La permission de dix heures*', waarbij het orkest door de componist zelf werd gedirigeerd.<sup>53</sup>

Zoals de kranten reeds hadden aangekondigd, was de koning van Pruisen de voorbije zaterdag gearriveerd. Deze vorst was stijlvol ontvangen met een toespraak aan het station, waarbij jonge meisjes hem ruikers aanboden en omstaanders hem toejuichten.

---

<sup>50</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 157 (niet gefolieerd), brief van Louise Gachard aan Mathilde Verrassel op 8 juni 1870.

<sup>51</sup> Brussel, ARA, *Archief E. de Borchgrave*, nr. 36 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Emile de Borchgrave op 17 maart 1867.

<sup>52</sup> Brussel, ARA, *Archief E. de Borchgrave*, nr. 36 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Emile de Borchgrave op 2 juni 1867.

<sup>53</sup> Brussel, ARA, *Archief E. de Borchgrave*, nr. 36 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Emile de Borchgrave op 9 juli 1867.

In het kuuroord waren op verschillende plaatsen triomfbogen opgesteld. 's Anderendaags ontstond er natuurlijk een toeloop van nieuwsgierigen die hoopten een glimp op te vangen van de koning. Gachard genoot. Zondagavond was prinses Frederik van Nederland vervolgens aangekomen, vergezeld van haar dochter. Ze kwam haar broer, de koning van Nederland, opzoeken. De Nederlandse vorst en de beide prinsessen hadden temidden van het volk gewandeld en de juweliërs van het kuuroord bezocht waarbij de koning zijn zus en nichtje geschenken deed. 's Anderendaags vertrokken de koninklijke dames weer. Gachard voegde hier aan toe dat hij niet wist vanwaar ze kwamen en wat hun volgende bestemming was. Op 10 juli vertrokken Gachard en zijn echtgenote 's ochtends weer naar huis.<sup>54</sup>

In september plande Gachard met zijn echtgenote naar de archieven van Turijn te vertrekken, waar hij de correspondentie van hertog Emmanuel-Philibert met Filips II wenste te onderzoeken, ten tijde dat hij gouverneur was van de Nederlanden (1555 - 1559) en ook brieven van kardinaal Granvelle.<sup>55</sup> Reeds op 4 april 1853 had Pierre-François de Ram, commissielid en rector aan de Leuvense universiteit, aan de Minister van Binnenlandse Zaken voorgesteld om Gachard naar Italië te sturen om er de archieven en de bibliotheken inzake Belgische documenten te ontsluiten zoals hij tien jaar voordien in Spanje had gedaan. Wegens gebrek aan subsidie was deze archiefreis toen niet doorgegaan, hoewel het hof van Parma reeds toestemming had gegeven. De archieven van het Vaticaan waren echter verboden op straffe van excommunicatie.<sup>56</sup>

Even was er geen sprake meer van een reis naar Italië. Pas in de zomer van 1867 waren de omstandigheden geschikt om zo'n exploratie te ondernemen. Alle Italiaanse archieven waren namelijk openbaar geworden. Bovendien onderhield Gachard uitstekende relaties met de directeurs van de respectievelijke archieven. Tenslotte slaagde hij erin van het Belgische parlement een krediet los te krijgen. De archivaris wilde niet alleen de documenten in Italië inventariseren die voor de Belgische geschiedenis van belang waren, maar hij wenste ook kennis te nemen van de algemene organisatie van de

---

<sup>54</sup> Brussel, ARA, *Archief E. de Borchgrave*, nr. 36 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Emile de Borchgrave op 9 juli 1867.

<sup>55</sup> Brussel, ARA, *Archief E. de Borchgrave*, nr. 36, brief van Gachard aan Emile de Borchgrave van 9 juli 1867.

<sup>56</sup> H. NELIS, La mission littéraire de Gachard en Italie, au point de vue de l'histoire de Belgique (1867 - 1868), in: *Hommage à Dom Ursmer Berlière*, Brussel, 1931, 177 - 182.

archieven en bibliotheken in Italië. Hij wilde de historiek en de samenstelling van alle depots nagaan, controleren of er inventarissen beschikbaar waren en de reglementen onderzoeken. Kortom, hij beoogde dat zijn rapport een archiefgids zou worden voor binnen- en buitenlandse geleerden.<sup>57</sup>

Samen met zijn echtgenote vertrok Gachard op 22 september 1867 vanuit Brussel. In Napels werd de archivaris bijgestaan door hertog d'Aoste en zijn echtgenote. Met een geoeffend oog voor vrouwelijk schoon, beschreef hij voor de Borchgrave de hertogin. Van dichtbij, zo vertelde hij, had ze regelmatige trekken, prachtige ogen, mooie tanden en charmante oortjes, maar van op een afstand was ze veeleer bleek en minder knap. Hij betreurde het enigszins dat carnaval niet zo uitbundig werd gevierd als onder de Bourbons. Niettemin trokken Gachard en zijn echtgenote naar een groot bal georganiseerd door 'Casino de l'Unione'. Pas om half zeven 's ochtends, wanneer het terug licht werd, was het feest afgelopen. Door zijn archiefwerkzaamheden en niet al te beste gezondheid had Gachard totnogtoe weinig van de omgeving gezien, maar hij hoopte voor zijn vertrek toch nog het belangrijkste te hebben bezichtigd.<sup>58</sup>

Gachard keerde pas terug op 31 mei 1868. Op 6 juli deed hij verslag over zijn reis aan de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis. Door de nodige steun van de consulaten en legaties en door hoffelijke relaties met de directeurs van historiografische instituten was de archivaris in zijn opzet geslaagd. Hij had de archieven van Turijn, Milaan, Napels Firenze en de bibliotheken van Turijn, Milaan, en Napels onderzocht. Bovendien was hij erin geslaagd de Vaticaanse archieven te raadplegen. Gachard had de Franse historicus François-Auguste Mignet bijgevolg geëvenaard.<sup>59</sup>

---

<sup>57</sup> H. NELIS, La mission littéraire de Gachard en Italie, au point de vue de l'histoire de Belgique (1867 - 1868), in: *Hommage à Dom Ursmer Berlière*, Brussel, 1931, 177 - 182.

<sup>58</sup> Brussel, ARA, *Archief E. de Borchgrave*, nr. 36 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Emile de Borchgrave op 29 februari 1868.

<sup>59</sup> H. NELIS, La mission littéraire de Gachard en Italie, au point de vue de l'histoire de Belgique (1867 - 1868), in: *Hommage à Dom Ursmer Berlière*, Brussel, 1931, 180 - 182.

## **Deel 3**

De laatste twee hoofdstukken behandelen de jaren 1871 - 1885. Gachard ondernam nagenoeg geen verre archieftochten meer. Hij kreeg last van allerhande kwalen en ook de ouderdom eiste zijn tol. Van achter zijn schrijftafel bleef Gachard echter druk corresponderen, publiceren en dirigeren. Hij was een gereputeerd archivaris en werd door zijn collega's geroemd. Maar de tijden veranderden. Een nieuwe generatie historici was intussen opgestaan, die zich veel meer richtte naar de Duitse kritische methoden. De geschiedbeoefening evolueerde vanaf de jaren zeventig steeds meer naar een academische discipline. De algemene belangstelling voor de historie scheen er echter op achteruit te gaan.

## Hoofdstuk 6

### Jubeljaren 1871 - 1881

Vanaf 1870 werden ook de Belgische en Nederlandse historici steeds meer beïnvloed door de Duitse geschiedbeoefening met geavanceerde heuristische methoden en historische seminaries. De geschiedschrijving werd bijgevolg professioneler en wetenschappelijker. Belgische professoren reisden naar Duitse universiteiten. In de zomermaanden van 1874 bezocht de Luikse hoogleraar Godefroid Kurth de universiteiten van Berlijn, Leipzig en Bonn. Zeven jaar later zou Paul Frédéricq dit voorbeeld volgen. Henri Pirenne studeerde in 1884 - 1885 af aan de universiteiten van Leipzig en Berlijn. Bovendien voerden Kurth en Frédéricq naar het Duitse voorbeeld aan de Luikse universiteit historische ateliers in, waarbij een concreet onderzoeksthema werd uitgewerkt aan de hand van origineel bronnenmateriaal. Het historische onderzoek verhuisde stilaan naar de universiteiten en professoren vervingen de niet-geschoolde archivarissen.<sup>1</sup>

### Vergane glorie

Terwijl de geschiedenis almaar meer een academische discipline werd, bleef de bejaarde Gachard het Rijksarchief leiden als representant van een vorige generatie bezielde autodidacten. De tijd van talloze archiefexpedities was bijna voorbij en zijn jubeljaren braken aan. Gachards reputatie bleek gebeiteld en collega's vierden hem. Nochtans kende de algemene interesse voor de geschiedenis een terugval. Uitgeverijen klaagden dat geschiedkundige publicaties slecht verkochten en de geestdrift voor de vaderlandse historie nam af. In 1870 merkte de Academie mistroostig op dat het vaderlandslievend gevoel bij de jongelui van tegenwoordig onvoldoende was ontwikkeld: *'Ils aiment leur pays; ils sauraient peut-être mourir pour le défendre; mais ils n'ont pas d'ambition pour lui.'*<sup>2</sup> De oplopende spanningen tussen liberalen en katholieken in de jaren zeventig en de

<sup>1</sup> J. TOLLEBEEK, De machinerie van de geschiedenis. De uitbouw van een historische infrastructuur in Nederland en België, in: IDEM, *De ijkmeesters. Opstellen over de geschiedschrijving in Nederland en België*, Amsterdam, 1994, 21 - 32.

<sup>2</sup> K. VAN SWEEVELT, Een geschiedenis over de geschiedenis van België. De vijfjaarlijkse prijs voor vaderlandse geschiedenis uitgereikt door de Koninklijke Academie van België (1845 - 1965), Leuven, 1991

Vlaamse strijd hadden beslist bijgedragen tot een afnemend belgicisme. Tijdgenoten klaagden bovendien over de lage kwaliteit van nieuwe uitgaven. Zo bedankte gewezen minister Charles Rogier Gachard in januari 1872 voor het vijfde deel van zijn *Analectes historiques*. Rogier prees de gedrevenheid van de rijksarchivaris en zijn degelijke bronnenuitgave. De voormalige minister liet zich enigszins somber ontvallen dat zo'n editie een ware verademing was in een tijd waarin ernstige publicaties veelal werden verwaarloosd ten voordele van frivole lectuur.<sup>3</sup>

De vaderlandse historie schitterde niet meer. Nochtans waren reeds van in 1869 de voorbereidselen aan de gang om het eerste eeuwfeest van de Belgische Academie niet onopgemerkt voorbij te laten gaan. Er was zelfs een speciale commissie voor opgericht. Op 28 en 29 mei 1872 vond dit jubileum plaats. Er waren lezingen met heel wat genodigden. Op de laatste avond bood de vorst een banket aan. Gachard, lid van de Academie, hoorde bij de Klasse van de Letteren.<sup>4</sup>

Op 21 juni 1876 werd Gachard in de Leopoldsorde benoemd tot groot-officier. Bovendien werd zijn vijftigjarige jubileum in het Rijksarchief gevierd.

### Rubens

Gachard bleef doorgaan met bronnenuitgaven publiceren. In 1877 verscheen zijn *Histoire politique et diplomatique de P.P. Rubens*. Deze uitgave, waar de rijksarchivaris haast zijn hele leven had gewerkt, had heel wat opzoekwerk en correspondentie gekost. Reeds op 14 december 1863 had Gachard bij de toenmalige Minister van Binnenlandse Zaken Alphonse Vandenpeereboom gepolst of het mogelijk was het aandeel van Rubens in de diplomatieke onderhandelingen van zijn tijd nader te onderzoeken. In Simancas had hij immers brieven gekopieerd over de diplomatieke zending van Rubens in Engeland.<sup>5</sup> Ook in Wenen werden archiefbescheiden hierover bewaard. Om dit onderzoek te

---

(Katholieke Universiteit Leuven. Faculteit van de Letteren en de Wijsbegeerte. Departement Geschiedenis, onuitgegeven licentiaatsverhandeling o.l.v. J. TOLLEBEEK), 59.

<sup>3</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 339 (niet gefolieerd), brief van Charles Rogier aan Gachard op 16 januari 1872.

<sup>4</sup> *Académie Royale de Belgique. Centième anniversaire d'fondation (1772 - 1872). Tome premier*, Brussel, 1872.

<sup>5</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 6 (gefolieerd), brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Alphonse Vandenpeereboom) op 14 december 1863.

vervolledigen, had hij nog documenten nodig uit Venetië, Madrid en Londen.<sup>6</sup> Het typeerde Gachard dat hij vooral interesse betoonde voor de politieke verdiensten van 's lands beroemde schilder. Alphonse le Roy, lid van de Academie en hoogleraar aan de Luikse universiteit, schreef in *Journal de Liège*, lovende commentaar over Gachards nieuwe bronnenuitgave. Gachard bedankte hem.<sup>7</sup> Kurth wijdde in de *Revue des Questions historiques* eveneens een positieve recensie over de *Histoire politique et diplomatique de Rubens* en zond zijn recensie zelfs naar Gachard.<sup>8</sup> Bovendien schreef Charles-Joseph Giraud in november 1877 in de Franse *Séances et travaux de l'Académie des Sciences morales et politiques* een uitgebreid verslag over Gachards nieuwe publicatie. Gachard was hier bijzonder gelukkig mee.<sup>9</sup>

In augustus 1877 werd overigens driehonderd jaar Rubens gevierd. Voor deze speciale gelegenheid benoemde het Antwerpse gemeentebestuur een commissie van vijf leden, die documenten moest verzamelen voor een nieuwe bronnenuitgave over het leven en werk van Rubens. Gachard werd verzocht het voorzitterschap aan te nemen, omdat hij nu eenmaal veel van deze schilder afwist.<sup>10</sup>

## Frankrijk

Hoewel Belgische historici vanaf de jaren zeventig de Duitse aanpak overnamen, bleef Gachard erg op Frankrijk gericht, wellicht ook omdat hij de Duitse taal niet kende. Welbeschouwd was de rijksarchivaris zijn eigenlijke vaderland nooit uit het oog verloren. Gedurende zijn carrière had hij nauw contact onderhouden met Franse historici, bibliothecarissen en andere functionarissen. Hij correspondeerde met historicus Jules Michelet<sup>11</sup> en voerde met Désiré Nisard, voorzitter van de Franse Academie een intense

<sup>6</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 6 (gefolieerd), brief van Gachard aan de Minister van Binnenlandse Zaken (Alphonse Vandenpeereboom) op 20 september 1865.

<sup>7</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Alphonse le Roy op 29 september 1877.

<sup>8</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Godefroid Kurth op 2 november 1878.

<sup>9</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Charles Giraud op 2 december 1877.

<sup>10</sup> C. RUELENS, Discours (Nécrologie), in: *Le Moniteur belge. Journal officiel*, 55 (1885), zaterdag 26 en zondag 27 december 1885, 5342.

<sup>11</sup> P. MURET, Michelet, Gachard, Saint-Genois: ducs de Bourgogne et révolution, in: *Album Carlos Wyffels aangeboden door zijn wetenschappelijke medewerkers*, Brussel, 1987, 342 - 350.

briefwisseling.<sup>12</sup> Voorts onderhield de rijksarchivaris contact met de ere-voorzitter van het Hof van Beroep in Besançon, Edouard Clerc, en stuurde hem publicaties op.<sup>13</sup>

Gachard stond op goede voet met Armand Baschet, een Parijse auteur die tijdens zijn studies geneeskunde ook vrijwillig lessen had gevolgd aan de Ecole des Chartes. Baschet schreef voor kranten, publiceerde onder meer over de Duitse schrijver Goethe en had in de archieven van Venetië onderzoek verricht. In juni 1870 zond de Parijse vorser Gachard zijn publicatie over deze archiefopzoeken, waarvoor de rijksarchivaris hem uiterst flatteus bedankte. Gachard vertrouwde Baschet toe dat hij vreesde zijn geplande uitgave over Johanna de Waanzinnige niet te kunnen voltooien.<sup>14</sup>

Met eerwaarde Chrétien-César Dehaisnes, archivaris in Rijsel, voerde Gachard eveneens een drukke briefwisseling. Niet verwonderlijk, want het archiefdepot van deze Noordfranse stad had hem steeds geïnteresseerd en bovendien schoot de katholieke Gachard goed op met de Franse geestelijke, die ook zonder specifieke scholing in het archiefwezen was terechtgekomen. Dehaisnes stuurde de rijksarchivaris steevast zijn publicaties op, zoals *Les archives départementales du Nord pendant la révolution* of *L'Etat général des registres de la Chambre des Comptes de Lille relatifs à la Flandre*.<sup>15</sup>

In september 1878 ontving Gachard een publicatie van Alfred Morel-Fatio, werkzaam bij de Nationale Bibliotheek in Parijs. Gachard complimenteerde hem en verstrekke hem inlichtingen.<sup>16</sup> Hij correspondeerde met François Mignet, geschiedschrijver en bestendig secretaris van de Franse Académie des Sciences, Morales et Politiques in Parijs. Dertig jaar lang hielden ze nauw contact. Gachard keek naar hem op: *‘Votre approbation sera toujours celle que j’ambitionnerai le plus au monde.’*<sup>17</sup> Gachard zond hem publicaties en vroeg hem of hij het vijfde deel van zijn *Correspondance de Philippe II sur les affaires des Pays-Bas* aan hem mocht opdragen.

<sup>12</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 294.

<sup>13</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Edouard Clerc op 28 maart 1878.

<sup>14</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brieven van Gachard aan Armand Baschet op 26 juni 1870 en 9 maart 1874 en P. D'AMAT, Baschet (Armand), in: M. PREVOST en R. D'AMAT ed., *Dictionnaire de Biographie Française. Tome cinquième*, Parijs, 1951, 711 - 712.

<sup>15</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan eerwaarde Chrétien-César Dehaisnes op 3 september 1873 en P. LEGUAY, in: R. D'AMAT en R. LIMOUZIN-LAMOTHE ed., *Dictionnaire de Biographie Française. Tome dixième*, Parijs, 1965, 558 - 559.

<sup>16</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Alfred Morel-Fatio op 17 september 1878.

<sup>17</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Auguste Mignet op 30 april 1877.

Gachard correspondeerde eveneens met Auguste Geffroy lid van het Institut de France en directeur van de Ecole Française in Rome.<sup>18</sup> Geffroy prees Gachard dat hij zijn bronnen niet kritiekloos uitgaf. Ook met Léopold Deslile, van de Nationale Bibliotheek in Parijs, correspondeerde Gachard.<sup>19</sup>

### Brieven en diensten

Gachard hield vanzelfsprekend niet uitsluitend met Franse geleerden contact. Aan zijn vele archiefreizen had hij relaties over heel Europa overgehouden. Hij correspondeerde met de Spanjaarden Manuel Benayas y Portocarrero, lid van de Academie van Madrid,<sup>20</sup> en Pascual de Gayangos, een vorser die Gachard in 1843 had ontmoet tijdens zijn verblijf in Simancas. Deze Spaanse onderzoeker wilde in 1870 in het Belgische Rijksarchief opzoekingen komen doen. Gachard deelde hem trots mee dat hiervoor geen voorafgaande diplomatieke toestemming was vereist: het Brusselse archiefdepot was openbaar en elke dag toegankelijk van tien uur 's ochtends tot drie uur 's middags.<sup>21</sup>

De rijksarchivaris stuurde eveneens brieven naar Italië, meer bepaald naar de Leva, hoogleraar aan de universiteit van Padua<sup>22</sup> en Osio, directeur van de Koninklijke archieven van Milaan.<sup>23</sup> Met Paul Wocher, archivaris van de keizerlijke Hof- en Staatsarchieven in Wenen, sprak hij over zestiende-eeuwse documenten van Karel V en met Heinrich von Sybel wisselde hij publicaties uit.<sup>24</sup>

Op 26 november 1870 liet Gachard Edmond de Busscher, secretaris van de Commissie van de Biographie Nationale, weten dat hij zijn beloofde artikel over Karel V niet tijdig af kreeg. De inleveringsdatum was 15 november haalde hij niet meer. Hij zond alvast het

---

<sup>18</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brieven van Gachard aan Auguste Geffroy op 30 september 1874 en 5 februari 1876.

<sup>19</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Léopold Deslile op 4 maart 1875.

<sup>20</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Manuel Benayas y Portocarrero op 26 december 1873.

<sup>21</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Pascual de Gayangos op 26 september 1870.

<sup>22</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brieven van Gachard aan De Leva op 21 november 1873 en 8 december 1873.

<sup>23</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Osio op 29 december 1870.

<sup>24</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Paul Wocher op 1 juni 1870 en brief van Gachard aan Heinrich von Sybel op 3 juni 1870.

eerste deel: van de geboorte van Karel V tot 1522. De vooropgestelde kolommen van dertig à veertig zouden wellicht het dubbel worden.<sup>25</sup>

Met Alphonse Vandenpeereboom, minister van Staat en lid van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, hield Gachard nog steeds vertrouwelijk contact. Naast zijn politieke carrière had Vandenpeereboom zich eveneens gewijd aan de geschiedschrijving, Gachard bedankte hem voor zijn publicatie over de Raad van Vlaanderen in Ieper van 1492 tot 1498. Hij prees de minister en adviseerde dat er in het archief van Rijsel wellicht nog heel wat materiaal hieromtrent te vinden was.<sup>26</sup>

Gachard maakte er een ere-zaak van om elke brief te beantwoorden. Zo ontving hij in november 1876 van Charles Mussely, archivaris van Kortrijk, een exemplaar van diens '*salle échevinale de Courtrai*'. Deze brief had Gachards huishoudster aanvankelijk zoek gemaakt, maar twee maanden later stuurde hij hem een dankwoord.<sup>27</sup> In juni 1878 dankte hij Alphonse de Schodt voor diens werk over de stad Brugge.<sup>28</sup> In de zomer van 1878 ontving hij van eerwaarde Hyppolite Goffinet uit Aarlen een exemplaar van diens cartulaire de Clairefontaine.<sup>29</sup>

### **Prijs van de koning**

Om de vaderlandse gevoelens wat aan te wakkeren, werd bij Koninklijk Besluit van 14 december 1874 werd de Prijs van de Koning ingevoerd, die 25 000 frank bedroeg. Deze onderscheiding zou jaarlijks worden uitgereikt om de 'intellectuele arbeid' in eigen land te bevorderen én om de Belgische wetenschappen te promoten in het buitenland. Henri-Alexis Brialmont, voorzitter van de Academie, bedankte de vorst erg uitgebreid voor zijn vaderlandslievende initiatief. De koning zou jaarlijks een prijsvraag bedenken over een Belgisch thema. Telkens zou een gespecialiseerde jury worden aangeduid. Drie opeenvolgende jaren zouden uitsluitend Belgische auteurs mogen deelnemen aan deze

---

<sup>25</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Edmond de Busscher op 26 november 1870.

<sup>26</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Alphonse Vandenpeereboom op 19 december 1873.

<sup>27</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Charles Mussely op 3 november 1876.

<sup>28</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Alphonse de Schodt op 19 juni 1878.

<sup>29</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Hyppolite Goffinet op 24 juni 1878.

wedstrijd en vierjaarlijks werden ook buitenlandse deelnemers aangezocht te concurreren met Belgische wetenschapslui. Inzendingen moesten steeds vóór 1 maart op het Ministerie van Binnenlandse Zaken toekomen.<sup>30</sup>

De eerste Prijs van de Koning bekroonde de beste publicatie over de nationale geschiedenis. Ondanks vorstelijk gekonkel bleef de nieuwe prijs overigens losstaan van de Vijfjaarlijkse Prijs die de regering in 1845 had opgericht. Opzet en wedstrijdreglement van beide prijzen verschilden nu eenmaal.<sup>31</sup> De koning wenste echter dat zijn wedstrijd voorafging aan die van de Vijfjaarlijkse Prijs. Bovendien stond de vorst erop dat een publicatie die eerder al de Vijfjaarlijkse Prijs had gewonnen, niet meer in aanmerking kwam voor zijn prijs.<sup>32</sup> De jury van de eerste prijsvraag zag deze dubieuze maatregel het liefst verdwijnen en wilde het Koninklijk Besluit van 14 december 1874 aanpassen. Ze betwistte dat een uitstekende publicatie die bekroond was met een Vijfjaarlijkse Prijs niet meer in aanmerking kwam voor de Prijs van de Koning omdat op die manier een minder kwaliteitsvol werk in de prijzen zou vallen. Beide prijzen mochten geen concurrenten zijn van elkaar.<sup>33</sup>

In september 1878 zou de eerste Prijs van de Koning worden uitgereikt. De vorstelijke onderscheiding zou gaan naar het beste werk betreffende de nationale geschiedenis, dat vóór 1 maart was ingeleverd.<sup>34</sup> De zeven juryleden, die op 20 maart 1878 waren benoemd, waren luitenant-generaal Bruno-Jean Renard (voorzitter), Emile Banning, Charles Faider, Emile de Lavelye, Alphonse le Roy, Franz Schollaert en Jean Thonissen.<sup>35</sup> Winnaar werd Alphonse Wauters, stadsarchivaris van Brussel, met diens

---

<sup>30</sup> Brussel, Archief Koninklijk Paleis, *Cabinet du Roi I E 1. Prix du Roi de 25,000 francs. I. Institution du Prix*, nr. 1, brief van Leopold II aan Charles Delcour, nr. 3 brief van Charles Delcour aan Leopold II en nr. 8, brief van Henri Brialmont aan Leopold II en *Cabinet du Roi I E 1 a. Prix du Roi de 25,000 francs. Années 1878 - 1889. Prix du Roi 1878*, nr. 12.

<sup>31</sup> Brussel, Archief Koninklijk Paleis, *Cabinet du Roi I E 1 a. Prix du Roi de 25,000 francs. Années 1878 - 1889. Prix du Roi 1878*, brief van de Minister van Binnenlandse Zaken Gustave Rolin-Jacquemyns aan Jules van Praet op 6 augustus 1878.

<sup>32</sup> Brussel, Archief Koninklijk Paleis, *Cabinet du Roi I E 1. Prix du Roi de 25,000 francs. I. Institution du Prix*, nr. 19, brief van Charles Delcour aan Jules Devaux en *Cabinet du Roi I E 1. Prix du Roi de 25,000 francs. Années 1878 - 1889. Prix du roi 1878*, nr. 12.

<sup>33</sup> Brussel, Archief Koninklijk Paleis, *Cabinet du Roi I E 1 a. Prix du Roi de 25,000 francs. Années 1878 - 1889. Prix du Roi 1878*, nr. 28, brief van Minister van Binnenlandse Zaken Gustave Rolin-Jacquemyns aan Jules van Praet op 6 augustus 1878.

<sup>34</sup> Brussel, Archief Koninklijk Paleis, *Cabinet du Roi I E 1 a. Prix du Roi de 25,000 francs. Années 1878 - 1889. Prix du Roi 1878*, nr. 24, brief van Minister van Binnenlandse zaken Gustave Rolin-Jacquemyns aan Devaux op 26 augustus 1878.

<sup>35</sup> Brussel, Archief Koninklijk Paleis, *Cabinet du Roi I E 1 a. Prix du Roi de 25,000 francs. Années 1878 - 1889. Prix du Roi 1878*, nr 17, brief van Jules Delcour aan Jules van Praet op 9 februari 1878 en nr. 21,

boek over de gemeentelijke vrijheden: *Les libertés communales. Essai sur leur origine et leurs premiers développements en Belgique, dans le nord de la France et sur les bords du Rhin*.<sup>36</sup> In haar rapport beklemtoonde de jury trouwens dat historische werken uitsluitend in een literaire en aantrekkelijke stijl mochten worden geschreven. Alleen zo kon de historie de vaderlandsliefde aanwakkeren. Geschiedschrijving mocht niet verworden tot louter eruditie. Een stijlvolle, literaire verwoording van de wetenschappelijke feiten was even belangrijk en daar moest de prijs van de Koning toe bijdragen. Een goed geschreven geschiedenis van de eigen instellingen wakkerde de vaderlandsliefde immers aan.<sup>37</sup>

Ondanks de geestdrift van het eerste juryrapport, zou deze koninklijke prijs slechts met wisselend succes worden uitgereikt. Zo zou in 1879 het beste werk over de Belgische architectuur worden bekroond, maar de jury met vooral architecten besloot dat er geen enkele inzending aan de vooropgestelde normen voldeed. Er werd dus geen prijs uitgedeeld. Het wedstrijdgeld werd dan maar uitbesteed aan kunstwerken voor het paleis van Antwerpen.<sup>38</sup> Omwille van dezelfde reden werd ook in 1880 de prijs voor de beste publicatie over de Belgische handelsrelaties niet uitgereikt.<sup>39</sup> Er kwam protest. In de Brusselse krant *La Chronique* verscheen een verontwaardigde lezersbrief. Als er dan toch zo'n veeleisende normen werden gehanteerd, was de hiertoe enige laureaat deze prijs dan wel waard? Wauters paste toch niet in het rijtje van eminente historici als John Lothrop Motley, François Guizot, Augustin Thierry en Theodor Mommsen?<sup>40</sup> In 1881 werd de vorstelijke prijs wél uitgereikt: niet alleen Belgen, maar ook deelnemers uit Oostenrijk-Hongarije, Nederland, Pruisen, Italië, Engeland, Denemarken en de Verenigde Staten werden verzocht op de vraag te antwoorden hoe havens moesten worden uitgebouwd op

---

brief van Minister van Binnenlandse Zaken Charles Delcour aan Jules Devaux op 19 maart 1878, nr. 23, Arrêté Royal, nr. 24, brief van Minister van Binnenlandse Zaken G. Rolin-Jacquemyns aan Jules Devaux op 26 augustus 1878.

<sup>36</sup> Brussel, Archief Koninklijk Paleis, *Cabinet du Roi I E I a. Prix du Roi de 25,000 francs années 1878 - 1889. Prix du Roi 1878*, nr. 12.

<sup>37</sup> Het juryrapport werd gepubliceerd in: *le Moniteur belge. Journal Officiel*, 48 (1878), dinsdag 23 augustus 1878, 2575 - 2577.

<sup>38</sup> Brussel, Archief Koninklijk Paleis, *Cabinet du Roi I E I a. Prix du Roi de 25,000 francs. Années 1878 - 1889. Prix du Roi 1879*, nr. 49.

<sup>39</sup> Brussel, Archief Koninklijk Paleis, *Cabinet du Roi I E I a. Prix du Roi de 25,000 francs. Années 1878 - 1889. Prix du Roi 1880*, nr. 81.

<sup>40</sup> *La Chronique. Gazette quotidienne. Bruxelles*, 18 (1880) nr. 155, zaterdag 19 juni 1880, 1.

lage en zandige kusten zoals in België.<sup>41</sup> Op de twee volgende prijsvragen werd dan weer geen laureaat gevonden, met name hoe de hoofdstad Brussel op de goedkoopst mogelijke manier kon worden voorzien van drinkbaar water, de toename van de inwoners in acht genomen (1882) en hoe in de openbare onderwijsinstellingen gymnastiek oefeningen konden worden ingevoerd om de conditie van de bevolking te bevorderen (1883).<sup>42</sup> De prijs van 1884, die peilde naar het beste voorstel ter verbetering van de Belgische landbouw en bodemgebruik, werd ook al niet uitgereikt.<sup>43</sup> De internationale wedstrijd van 1885, die zocht naar een afdoende manier om het aardrijkskundeonderwijs te stimuleren, had dan weer wèl een laureaat.<sup>44</sup>

Opmerkelijk genoeg had Gachard geen enkele prijsvraag gejureerd. Hij had niet gezeteld in de jury die over de historiografische inzendingen moest bedissen en hij had evenmin deel uitgemaakt van de landbouwcommissie, wat gezien zijn vroegere deelname aan tentoonstellingen van industrie- en landbouwproducten best had gekund. Heel zijn leven had de archivaris in de meest uiteenlopende jury's en commissies gezeteld, zoals in de 'Commission provinciale de statistique', de 'Conseil d'administration de la caisse des pensions des veuves et orphelins du Ministère de l'Intérieur', de 'Jury d'examen pour la Philosophie et des Lettres' of het 'Comité de surveillance de la compagnie des lits militaires'.<sup>45</sup> Geen moeite was hem te veel. Maar nu moest hij verstek laten gaan wegens ziekte en doofheid.<sup>46</sup>

---

<sup>41</sup> Brussel, Archief Koninklijk Paleis, *Cabinet du Roi I E I a. Prix du Roi de 25,000 francs années 1878 - 1889. Prix du Roi 1881*.

<sup>42</sup> Brussel, Archief Koninklijk Paleis, *Cabinet du Roi I E I a. Prix du Roi de 25,000 francs années 1878 - 1889. Prix du Roi 1882*, nr. 15.

<sup>43</sup> Brussel, Archief Koninklijk Paleis, *Cabinet du Roi I E I a. Prix du Roi de 25,000 francs années 1878 - 1889. Prix du Roi 1884*, nr. 55.

<sup>44</sup> Brussel, Archief Koninklijk Paleis, *Cabinet du Roi I E I a. Prix du Roi de 25,000 francs années 1878 - 1889. Prix du Roi 1885*, nr. 60.

<sup>45</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437 en nr. 449 (niet gefolieerd), brief van de directeur van het comité aan Mathilde Verrassel op 29 december 1885.

<sup>46</sup> 'Depuis quelque temps déjà, la surdité dont j'ai le malheur d' être atteint, m'a obligé à prendre la détermination de ne plus faire partie d'aucune commission nouvelle.' Zie: Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14, brief van Gachard aan Arthur Duverger op 12 februari 1880.



## Hoofdstuk 7

### Een oude man 1881 - 1885

Na een verblijf in Spa van zes weken vond Gachard in september bij zijn thuiskomst een brief van Charles Faider mét het rapport van de Prijs van de Koning. Gachard bedankte hem. In Spa had hij reeds het nieuws over het rapport van de koninklijke prijsvraag uit de kranten vernomen. Bovendien was hij Faider zeer erkentelijk dat hij door de juryleden in het desbetreffende rapport uitgebreid was gecompimenteerd voor zijn lange carrière en indrukwekkende oeuvre.<sup>1</sup> Niets kon Gachard meer plezieren dan de goedkeuring van collega's voor zijn werk. Ja, zo'n lovende commentaar was hem zelfs meer waard dan een prijs zelf.<sup>2</sup>

#### Artificiële apotheose

Nochtans gunden zijn collega's de bejaarde archivaris ook een werkelijke onderscheiding om zijn levenswerk in het archief te lauweren. Vanaf 1851 had Gachard in de jury van de Vijfjaarlijkse Prijs gezeteld.<sup>3</sup> Zijn collega's hadden in 1880 het plan opgevat hém te onderscheiden met deze prijs. Gachard die zoveel had gepubliceerd, bleek echter nooit een historisch synthesewerk te hebben geschreven. Als archivaris had hij zich steeds beperkt tot bronnenuitgaven met inleidingen van variabele lengten. Het reglement van deze wedstrijd verbood echter om tekstedities te bekronen. Op vraag van zijn vrienden bundelde Gachard vervolgens de inleidingen van zijn eerste volumes van *Ordonnances des Pays-Bas autrichiens* in één boek: *Histoire de la Belgique au commencement du XVIIIe siècle*.<sup>4</sup>

Dit boek werd in 1880 gepubliceerd door uitgeverij Merzbach en Falk, gespecialiseerd in geschiedenis, wetenschappen en geneeskunde. Dit uitgevershuis in

---

<sup>1</sup> Het gaat om deze lofprijzingen: '*Des oeuvres de grand mérite, qui n'avaient point été présentées par leurs auteurs, échappaient donc à notre appréciation: ainsi, il nous était interdit de signaler la longue et belle carrière et les nombreuses publications d'un savant que l'Europe vénère et apprécie autant que son pays même et qui, voué, un demi-siècle durant, à la solution d'importants problèmes historiques, a montré partout à la fois l'art de bien écrire et de bien discuter (...)*' Zie: *Le Moniteur belge. Journal Officiel*, 48 (1878), dinsdag 13 augustus 1878, 2575.

<sup>2</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14, brief van Gachard aan Charles Faider op 12 september 1878.

<sup>3</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 437.

<sup>4</sup> F. VERCAUTEREN, *Cent ans d'Histoire nationale en Belgique. Tome I*, Brussel, 1959, 82 - 83.

Brussel was zeer verheugd Gachard van dienst te kunnen zijn.<sup>5</sup> Op 29 juli 1880 kreeg Gachard 25 exemplaren toegestuurd waar hij als auteur gratis recht op had.<sup>6</sup> Aangezien de uitgeverij het werk maar moeilijk verkocht kreeg in Nederland, werd Gachard voor de uitgave aldaar een andere omslag en titel gesuggereerd, meer bepaald *Histoire des Pays-Bas au commencement du 18e siècle*. Voor de overige exemplaren bleef de titel vanzelfsprekend gelijk.<sup>7</sup> Gachard spoorde de firma trouwens aan om haar correspondenten in München attent te maken op de nieuwe uitgave. In zijn boek had hij namelijk een aantal hoofdstukken gewijd aan keurvorst Maximiliaan-Emmanuel van Beieren. Bovendien wenste Gachard dat er nieuwe exemplaren werden gedrukt, met een voorwoord van hemzelf. De uitgeverij beloofde ervoor te zorgen nog voordat de archivaris naar Spa vertrok.<sup>8</sup> Op 5 augustus ontving Gachard een lijst met al de kranten en tijdschriften die het uitgevershuis op de hoogte had gebracht van zijn publicatie. Of Gachard zo vriendelijk wilde zijn om deze lijst aan te vullen?<sup>9</sup> De uitgeverij streefde immers naar een zo ruim mogelijke publiciteit en de pers was nu eenmaal de enige manier om een zo groot mogelijk lezerspubliek aan te spreken. Op Gachards verzoek werden geen exemplaren naar kranten in Rome en Firenze gestuurd, maar naar de drie belangrijkste kranten van Wenen en naar Max Sulzberger, medewerker van Weense kranten. Ook naar de *Revue des deux Mondes* en de Madrileense krant *La Epsca* werd een exemplaar verstuurd, net als naar de correspondent van de Nederlandse kranten. De uitgeverij vergat tenslotte *Westermann's Monatshefte* niet. Volgens het uitgevershuis was dit één van de oudste Duitse periodieken, en bovendien zeer gereputeerd.<sup>10</sup>

In zijn inleiding van *Histoire des Pays-Bas au commencement du 18e siècle* schetste Gachard een korte historiek en verwees hij naar de geraadpleegde archieven. Bovendien hanteerde hij precies vijftig jaar na de onafhankelijkheid van België opnieuw

---

<sup>5</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 273 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Merzbach & Falk aan Gachard op 8 juni 1880.

<sup>6</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 273 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Merzbach & Falk aan Gachard op 29 juli 1880.

<sup>7</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 273 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Merzbach & Falk aan Gachard op 2 juli 1880.

<sup>8</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 273 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Merzbach & Falk aan Gachard op 30 juli 1880.

<sup>9</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 273 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Merzbach & Falk aan Gachard op 5 augustus 1880.

<sup>10</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 273 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Merzbach & Falk aan Gachard op 6 augustus 1880.

patriottistische retoriek: '(...) *le double bonheur que (les Belges) ont aujourd'hui, de voir leur pays constituer un Etat indépendant, et de posséder une dynastie de leur choix, dévouée de corps et d'âme à tout ce qui peut contribuer à la grandeur et à la prospérité de la patrie*'.<sup>11</sup> Felicitaties voor zijn boek ontving Gachard onder meer van Minister van Binnenlandse Zaken Gustave Rolin-Jacquemyns. De minister prees Gachards kwaliteiten als historicus: nauwgezetheid, juistheid, orde, perfecte feitenkennis, helderheid en een eenvoudige stijl.<sup>12</sup>

In mei 1881 ontving Gachard tenslotte de Vijfjaarlijkse Prijs. De juryleden waren Alphonse Wauters (voorzitter), Charles Piot (secretaris), Stanislas Bormans, Paul Frédéricq, J.-F.-J. Heremans, Jean Stecher en Alphonse Le Roy.<sup>13</sup> In het juryrapport werd Gachards schitterende reputatie aangehaald en zijn grondige archiefonderzoek geprezen. Hij werd de '*prince des archivistes*' genoemd.<sup>14</sup> Frédéricq was er trots op om hem deze prijs te overhandigen.<sup>15</sup> Op de vergadering van de Koninklijke Commissie van 4 april 1881 feliciteerde voorzitter Joseph Kervyn de Lettenhove hem in naam van alle leden met deze onderscheiding, waarna Gachard zijn collega's ontroerd en hartelijk bedankte.<sup>16</sup>

Welbeschouwd was het een artificiële bekroning. Een echt geschiedschrijver was Gachard immers niet geworden, omdat hij steevast historische syntheseswerken had vermeden. Zoals hij in het begin van zijn carrière in 1826, als antwoord op de prijsvraag van Willem I al had laten verstaan dat hij eerder archivaris dan historicus was, zou dat eens te meer - en op een enigszins hachelijke manier - op het einde van zijn leven blijken, met de uitreiking van de Vijfjaarlijkse Prijs voor een eerder snel in elkaar geflanst boek. Een volleerd briefschrijver bleef hij echter wél.

## Philippe II à ses filles

---

<sup>11</sup> L.P. GACHARD, *Histoire de la Belgique au commencement du XVIIIe siècle*, Brussel, 1880, I (préface).

<sup>12</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 339 (niet gefolieerd), twee brieven van Gustave Rolin-Jacquemyns aan Gachard op 18 september 1880.

<sup>13</sup> Naar het Koninklijk Besluit van 13 januari 1881 gepubliceerd in: *Le Moniteur belge. Journal Officiel*, 51 (1881), vrijdag 21 januari 1881, 257.

<sup>14</sup> Het juryrapport werd gepubliceerd in: *Le Moniteur belge. Journal Officiel*, 51 (1881), zaterdag 11 juni 1881, 2015 - 2025.

<sup>15</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 153, brief van Paul Frédéricq aan Gachard op 11 mei 1881.

<sup>16</sup> *Compte rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Quatrième Série. Tome neuvième. Ite Bulletin, Séance du 4 avril 1881*, Brussel, 1881, 124.

Zo onderhield Gachard met journalist Charles Lefèvre, voormalig bediende bij het Rijksarchief die inmiddels in Parijs woonde en werkte, een uitvoerige en vertrouwelijke briefwisseling.<sup>17</sup> In juli 1882 kreeg Lefèvre door toedoen van Gachard een Russische en Spaanse decoratie. Lefèvre was Gachard hier erg dankbaar voor en hij feliciteerde Gachard bovendien met zijn vijfde deel van de *Ordonnances des Pays-Bas autrichiens*.<sup>18</sup> Ondanks zijn hoge leeftijd bleef de archivaris namelijk doorgaan met bronnen uitgeven. Hij was bijna klaar met de bronneditie *Lettres de Philippe II à ses filles*, waarin hij de brieven van Filips II aan zijn dochters Isabelle en Cathérine bundelde. Deze brieven had hij in 1867 in de koninklijke archieven van Turijn ontdekt. De autografen hadden onmiddellijk zijn interesse gewekt, want noch in de archieven van Simancas noch in de nationale bibliotheek van Madrid had hij er een spoor van gevonden. Bovendien beloofde deze briefwisseling een geheel ander beeld van Filips II te schetsen, niet als heerser, maar als liefhebbend vader.<sup>19</sup>

Lefèvre beloofde voor deze bronnenuitgave een geschikte Parijse uitgever te zoeken. Hij ging langs bij Calmann Lévy, Hachette en Picard, de uitgever van de 'Ecole des Chartes' die echter vaststelde dat geschiedenisboeken tegenwoordig slecht verkochten. Aangezien uitgeverij Plon, Nourrit en Compagnie evenwel de verzekering gaf van een mooie uitgave in een groot formaat en de grootst mogelijke publiciteit, verzocht Lefèvre Gachard een brief te schrijven naar deze Parijse uitgeverij aan de Rue Garancière 8 en 10.<sup>20</sup>

Deze uitgeverij was vereerd met het verzoek van Gachard en stemde in met de publicatie van diens bronnenonderzoek. Allereerst wilde ze de commerciële waarde van de brieven van Filips II onderzoeken om het nodige aantal exemplaren schatten. Was de bronneditie bedoeld voor een ruim publiek of eerder voor specialisten? De toezichter in de drukkerij moest vervolgens de kosten ramen van het zetten van de Spaanse tekst. De uitgeverij wenste bovendien meer inlichtingen van Gachard betreffende de noten en het gewenste lettertype. Moest de Franse vertaling trouwens bovenaan de bladzijde en de

<sup>17</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 234, brieven van Charles Lefèvre aan Gachard op 21 augustus 1842 en 9 december 1865.

<sup>18</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 234, brief van Charles Lefèvre aan Gachard op 18 juli 1882.

<sup>19</sup> L.P. GACHARD, *Lettres de Philippe II à ses filles les infantes Isabelle et Cathérine écrites pendant son voyage en Portugal (1581 - 1583)*, Parijs, 1884, 1 - 2.

<sup>20</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 234, brief van Charles Lefèvre aan Gachard op 12 oktober 1882.

originele Spaanse tekst onderaan worden geschikt? Tenslotte informeerde de uitgeverij hoeveel de inschrijving van het Belgische Ministerie van Binnenlandse Zaken zou bedragen. Het Parijse uitgevershuis hoopte dat de Spaanse regering eveneens een inschrijving zou toezeggen. Gezien de verkoop van historische werken was teruggelopen, drong een nauwgezette kosten- en batenanalyse zich immers op.<sup>21</sup> Op vraag van de uitgeverij zond Gachard op 3 april 1883 zijn manuscript op, waarvoor de uitgeverij hem op 9 april bedankte.<sup>22</sup>

In zijn inleiding vermeldde Gachard niet alleen de motieven voor zijn bronnenuitgave, maar verhaalde hij ook gedetailleerd en met zwier de levensloop van de dochters van Filips II vanaf hun geboorte. Hij voegde aan deze historische schets anekdoten toe. Filips II schreef aan zijn dochters bijvoorbeeld nieuwtjes over de koninklijke galeien en schonk hen fruit, gebedenboeken, bloemen en porselein. Voorts legde Gachard de aard van de brieven uit. Hij hanteerde evenwel voetnoten met weinig concrete verwijzingen. De archivaris besloot dat deze correspondentie geen politieke en diplomatieke feiten zou onthullen, maar veeleer de verhouding van een vader tot zijn dochters. Hij wilde op zoek naar de mens achter de heerser.<sup>23</sup>

Na een aandachtige studie had het Franse uitgevershuis Gachards bronneneditie toch voor een veeleer professioneel publiek bevonden en daarom werd geopteerd voor een eerder beperkte oplage van 600 exemplaren. Daar kwamen nog 110 exemplaren voor de pers bij en 30 exemplaren voor de auteur zelf. Aangezien de uitgeverij de publicatie bepaald risicovol achtte, stelde ze als algemene voorwaarde enkele gouvernementele inschrijvingen, die Gachard trouwens had beloofd. De uitgeverij rekende meer bepaald op een inschrijving van 100 exemplaren aan 6 frank per stuk van de Belgische overheid en 50 vanwege de Spaanse autoriteiten. Als Gachard de onderhandelingen hiervoor liever niet wilde afwachten, moest hij voor de gevraagde inschrijvingen zelf borg staan. De uitgeverij ging op haar beurt alles in het werk stellen om van het Franse

---

<sup>21</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 234, brief van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan onbekende bestemming (wellicht Charles Lefèvre) op 11 januari 1883 en brief van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 7 maart 1883.

<sup>22</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314, brief van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 9 april 1883.

<sup>23</sup> L.P. GACHARD, *Lettres de Philippe II à ses filles les infantes Isabelle et Cathérine écrites pendant son voyage en Portugal (1581 - 1583)*, Parijs, 1884, 1 - 69.

Ministerie van Openbaar Onderwijs een inschrijving te verkrijgen van 100 exemplaren.<sup>24</sup> Al vrij snel zegde het Franse ministerie de gevraagde inschrijving toe. Eind mei zond Gachard de uitgeverij zijn herziene en definitieve manuscript.<sup>25</sup> De directeur beloofde de laatste veranderingen en toevoegingen te evalueren en was alvast trots dat in hun catalogus voortaan de naam prijkte van ‘*un historien qui par tant de savantes publications s’est acquis une telle autorité dans le monde de l’érudition*’.<sup>26</sup>

De uitgeverij stuurde Gachard vervolgens de voorlopige tekst van hun overeenkomst, waarbij werd vastgelegd dat Plon, Nourrit en Compagnie de brieven van Filips II zou uitbrengen in octavoformaat op mooi papier en in het nieuwe elzevierlettertype, kortom in een mooie bibliotheek uitgave.<sup>27</sup> Omwille van financiële redenen stelde de uitgeverij echter voor de inleiding en de Spaanse tekst plus de vertaling ervan in hetzelfde lettertype te drukken.<sup>28</sup> Gachard ondertekende het contract niet zomaar. Zo bleek de clausule over de auteursrechten onverwacht een heikel punt. De uitgeverij wilde de auteursrechten van 500 frank pas betalen na de verkoop van alle 600 exemplaren. Hoewel Gachard aanvankelijk de uitgeverij ten stelligste had verzekerd geen winst te willen halen uit zijn boek en dus akkoord was gegaan met de afgesproken financiële regeling, vocht hij bij nader inzien deze clausule toch aan. De directie van het uitgevershuis reageerde verrast. De uitgave van *Lettres de Philippe II aux Infantes* was nu eenmaal een risico. Zelfs met de respectievelijke inschrijvingen van de Franse, Belgische en Spaanse autoriteiten was de kans reëel dat er verlies werd gemaakt en Gachard wist dat. Daarom was beslist de auteursrechten slechts uit te keren na de uitverkoop. Niettemin kwam de uitgeverij tegemoet aan Gachards grilligheid. Clausule twee betreffende de auteursrechten werd bijgevolg gewijzigd: 250 frank zou alvast worden uitgekeerd nadat de Franse, Belgische en Spaanse inschrijvingen waren betaald en de overige 250 frank zou Gachard ontvangen na de verkoop van zijn werk.

---

<sup>24</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brieven van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 28 en 30 april 1883.

<sup>25</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 28 mei 1883.

<sup>26</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brieven van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 7 maart en 30 mei 1883.

<sup>27</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brieven van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 9, 22 en 28 en 30 mei 1883.

<sup>28</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 28 april en 2 juni 1883.

Bovendien bleek Gachard het niet eens met het eentonige lettertype dat de uitgeverij - uit financiële overwegingen - had voorgesteld. De uitgeverij kwam ook hieraan tegemoet en beloofde de inleiding in lettergrootte 11 te drukken, de Spaanse brieven in 10, de Franse vertaling in 9, de bijvoegsels in 8 en de noten in 7. Tenslotte werd aan het contract de clausule gevoegd dat Gachard een eventuele tweede druk van zijn boek aan een andere uitgeverij mocht toezeggen.<sup>29</sup> Op 9 juni keurden beide partijen het definitieve contract voor de publicatie van *Lettres de Philippe II à ses filles pendant son voyage en Portugal* goed. Het bevatte alle door Gachard vooropgestelde wijzigingen, legde de afgesproken oplage vast en bepaalde ook dat Gachard in een tijdsspanne van een jaar vanaf de verkoop, een inschrijving van 150 exemplaren zou bekomen van de Belgische en de Spaanse regering.<sup>30</sup> De uitgeverij bestelde vervolgens de nodige letters van het lettertype elzevier in Spanje en begon in juli met drukken.<sup>31</sup> De eerstvolgende maanden kreeg Gachard geregeld drukproeven toegestuurd, met onvermijdelijke fouten van de letterzetter.<sup>32</sup> Gachard stuurde ze druk verbeterd terug.<sup>33</sup>

Ook Lefèvre bood aan om deze drukproeven na te lezen. Hij was trouwens volop in de weer met de nodige promotie voor Gachards bronnenpublicatie. De journalist, die overigens veel verwachtte van de publiciteit vanwege de uitgeverij, beloofde de archivaris al het mogelijke te doen om de bronnenuitgave op geslaagde wijze te helpen lanceren. Hij garandeerde Gachard dat hij alvast kon rekenen op de steun van zijn krant *Le Constitutionnel*. In feite trommelde Lefèvre zowat de ganse Parijse geschreven pers op: *Le Pays*, *la Liberté*, *La Patrie*, *Revue des Deux Mondes* en *La Revue Nouvelle*. Hij ging langs bij *Le Moniteur universel* waar Lefèvre rekende op vrienden Alexandre Pleij en Eugène Assé, die er respectievelijk hoofdredacteur en literair criticus waren. Ook de redactie van *Journal des Débats*, waar hij naar eigen zeggen op goede voet stond met de secretaris en met één van de hoofdredacteurs, maakte Lefèvre attent op de nakende

---

<sup>29</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 5 juni 1883.

<sup>30</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 9 juni 1883 en contract.

<sup>31</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 18 juli 1883.

<sup>32</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brieven van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 23 en 29 augustus 1883.

<sup>33</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 1 oktober 1883.

bronnenuitgave over Filips II. Tenslotte raadde Lefèvre Gachard hartelijk aan om directeur Francis Magnard van *Le Figaro* een brief te sturen om zich aldus van de nodige publiciteit in deze belangrijke krant te verzekeren.<sup>34</sup>

Het drukken van de uitgave vorderde echter langzaam, wat volgens de directeur te wijten was aan de vele niet-courante Spaanse letters.<sup>35</sup> Bovendien was het drukkersatelier gedurende de maand september onderbemand geweest, omdat de toezichter en verscheidene letterzetteren waren opgeroepen voor een militaire dienst van 28 dagen.<sup>36</sup> In afwachting van het verschijnen van Gachards boek adviseerde Lefèvre Gachard alvast naar welke redacteurs er beslist exemplaren moesten worden gestuurd. Wat de *Moniteur universel* betrof, had Lefèvre Asse reeds aangeschreven en voor *La Patrie* raadde Lefèvre Edouard Fournier aan. Bovendien verzocht Lefèvre eind september Gachard een artikel te schrijven over de correspondentie van Filips II, dat niet alleen zou worden gepubliceerd in *Le Constitutionnel*, maar ook in de *Moniteur universel* en *Le pays*.<sup>37</sup> Op 29 oktober kondigde de uitgeverij aan dat louter de inhoudstafel en de titels nog moesten worden gedrukt. De verschijningsdatum van Gachards uitgave werd zodoende half november geschat.<sup>38</sup>

Op 22 november 1883 deelde de uitgeversfirma Gachard mee dat de uitgave van de brieven van Filips II was voltooid en dat ze hem de 30 volumes van *Lettres de Philippe II*, waar hij als auteur gratis recht op had, per spoor zou bezorgen. De uitgeverij had ook reeds een brief gestuurd naar de Belgische Minister van Binnenlandse Zaken Rolin-Jacquemyns met de vraag of de 75 exemplaren waar zijn departement zich voor had geëngageerd, op dezelfde wijze moesten worden bezorgd. De honderd exemplaren voor Spanje werden pas later opgestuurd. Désiré Nisard kreeg alvast een ongebonden

---

<sup>34</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 234 (niet gefolieerd), brieven van Charles Lefèvre aan Gachard op 19 april 1883 en 5 mei 1883.

<sup>35</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 7 september 1883.

<sup>36</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 1 oktober 1883.

<sup>37</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 234 (niet gefolieerd), brief van Charles Lefèvre aan Gachard op 21 september 1883.

<sup>38</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 29 oktober 1883.

exemplaar om zijn artikel voor te bereiden. Op donderdag 29 november werd de verkoop gestart.<sup>39</sup>

Ook de pers was ingelicht. Gachard bedankte en complimenteerde de directeur voor het gedane werk. Op zijn beurt deelde deze Gachard mee welke boekhandels precies exemplaren van *Lettres de Philippe II* zouden ontvangen, waaronder Nederlandse en Belgische boekhandels als Kramers in Rotterdam, Manceaux in Bergen, Peters en Emile Fonteyn in Leuven, Crahay in Luik, Vorst in Antwerpen, en verscheidene boekhandels in Brussel en Amsterdam. De Franse uitgeverij had op Gachards aandringen uitgeverij Nijhoff in Nederland aangeschreven, die het boek slechts wilde uitbrengen indien haar de exclusieve verkoop in Nederland werd gegarandeerd. De directeur was hier niet op ingegaan.<sup>40</sup> Daarnaast verzocht Gachard de uitgeverij exemplaren te sturen naar *La Flandre libérale* in Gent en *Echo du parlement* in Brussel.<sup>41</sup>

Zelf schonk hij begin december onder meer exemplaren aan Théodore Juste en Alphonse Vandenpeereboom. Beiden waren enthousiast. Juste loofde Gachards erudiete inleiding en vond de brieven van Filips II buitengewoon merkwaardig, omdat ze een heel ander beeld ophingen van de hardvochtige heerser: '*Entre ce père si attentif, si affectueux et l'impétoyable souverain le contraste est vraiment étrange!*'<sup>42</sup> Ook Alphonse Vandenpeereboom, met wie hij nog steeds een erg persoonlijk en hartelijk contact onderhield, was bijzonder enthousiast. Hij noemde de brieven van Filips II aan zijn dochters een openbaring en feliciteerde Gachard uitgebreid: '*Je vous remercie mille fois de m'avoir gratifié de ce curieux et magnifique ouvrage! (...) et, j'en suis certain, le Buen nudre vous dit du fond de sa tombe – comme moi: Merci! Merci!*'<sup>43</sup>

Wat Spanje betraf, bleek de uitgeverij bereid exemplaren te zenden naar de Spaanse kranten *Epoca*, *La Iberia* en *La correspondencia de Espania*, mits Gachard de redacties eerst op de hoogte bracht met een inleidende brief en inhoudsopgave van het

---

<sup>39</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 22 november 1883.

<sup>40</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 4 december 1883.

<sup>41</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 3 december 1883.

<sup>42</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 214 (niet gefolieerd), brief van Théodore Juste aan Gachard op 4 december 1883.

<sup>43</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 396, brief van Alphonse Vandenpeereboom aan Gachard op 3 december 1883.

boek, zodat de Spaanse journalisten deze volumes werkelijk verwachtten en niet zoek zouden maken. De Franse uitgever oordeelde evenwel dat het aanschrijven van drie kranten volstond als publiciteit in Spanje.<sup>44</sup> Zoals contractueel was vastgelegd, was Gachard intussen nog steeds in de weer met de gevraagde inschrijvingen voor zijn bronneneditie. Eind juni 1883 had het Belgische Ministerie van Binnenlandse Zaken zich reeds bereid verklaard voor een inschrijving van 75 exemplaren.<sup>45</sup> De Spaanse inschrijving liet daarentegen op zich wachten. In april 1884 was de betaling nog steeds niet geregeld. Nochtans waren de exemplaren al op 20 december 1883 samen met een door Gachard geredigeerde brief naar Fomento per spoor als vrachtgoed opgestuurd. Bovendien hadden de autoriteiten ginds het pak zeker opgehaald, want de spoorwegen hadden niet gemeld dat de doos in het bagagebureau was blijven staan. De uitgeverij verzocht Gachard vervolgens zijn persoonlijke relaties met minister Canovas de Castillo aan te wenden om de betaling vanuit Spanje te bespoedigen, zodat Gachard de som van 250 frank kon ontvangen. Gachards tussenkomst had beslist meer invloed dan die van de uitgeverij.<sup>46</sup>

Overigens liet Plon, Nourrit en Compagnie Gachard weten dat de kritieken in de pers lovend waren: *‘L’ouvrage a été apprécié comme il devait l’être par les lecteurs sérieux qui s’intéressent à l’histoire.’* Ook de verkoop liep goed.<sup>47</sup> Op 8 augustus 1884 was er echter nog steeds geen nieuws van de Spaanse overheid inzake de beloofde inschrijving.<sup>48</sup> Het zou duren tot 11 november 1884 tot de Spaanse regering uiteindelijk haar inschrijving van 100 exemplaren zou betalen, zodat Gachard het eerste deel van zijn auteursrechten kreeg uitgekeerd. De uitgeverij stuurde hem dit bedrag op, met een kassabon.<sup>49</sup>

### Laatste brieven

<sup>44</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brieven van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 29 november 1883 en 21 december 1883.

<sup>45</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 25 juni 1883.

<sup>46</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 5 april 1884.

<sup>47</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 11 april 1884.

<sup>48</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 8 augustus 1884.

<sup>49</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 314 (niet gefolieerd), brief van uitgeverij Plon, Nourrit et Cie aan Gachard op 11 november 1884.

Inzake de kwestie van de Spaanse inschrijving voor *Lettres de Philippe II à ses filles* was don Rafael Merry del Val, gevolmachtigd Spaans minister in Brussel, als tussenpersoon opgetreden. Gachard correspondeerde al langer met deze diplomaat. Merry del Val maakte brieven en verzoeken over aan de Spaanse minister Canovas del Castillo. Bovendien had Gachard deze diplomaat voor zijn recente uitgave om advies gevraagd voor vertaalproblemen uit het Spaans. Omgekeerd verzocht de Spaanse minister via deze diplomaat Gachard om opzoekingen en kopies in het Brusselse Rijksarchief. Bovendien maakte Merry del Val Gachards publicaties en artikels bekend bij zijn Spaanse adellijke vrienden.<sup>50</sup> Gachard hield trouwens van Spanje, het land waar hij grootse opzoekingen had verricht. De sympathie was wederzijds: zo verzocht de Spaanse delegatie hem te zetelen in een commissie voor het oprichten van een iconografisch museum.<sup>51</sup>

Ook al kon Gachard omwille van zijn gezondheid en ouderdom geen verre reizen meer ondernemen, van achter zijn schrijftafel onderhield hij nog steeds bedrijvig contacten over heel Europa. Hij correspondeerde met Guillaume Braumüller, bibliothecaris van het Weense hof en universiteit,<sup>52</sup> De Leva, hoogleraar aan de universiteit van Padua, Ricotti, voorzitter van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen in Turijn en graaf de Sao Mamede, Portugees diplomaat.<sup>53</sup> Hij adviseerde don Manuel Davila y Collado, lid van de Koninklijke Academie voor Geschiedenis van Madrid en Charles Yriarte, inspecteur van Schone Kunsten in Parijs.<sup>54</sup> Hij bleef eveneens corresponderen met prins De Ligne<sup>55</sup> en Jules Devaux.<sup>56</sup> Ook met Théodore Juste hield Gachard nog steeds contact. Ze voerden een amicale briefwisseling en zonden elkaar

---

<sup>50</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 272 (niet gefolieerd).

<sup>51</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brieven van Gachard aan Rafael Merry del Val op 21 februari 1877 en 22 februari 1877.

<sup>52</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Guillaume Braumüller op 30 januari 1880.

<sup>53</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Ricotti op 8 juni 1880 en brief van Gachard aan De Leva op 16 januari 1881 en brief van Gachard aan graaf de Sao Mamede op 8 oktober 1884.

<sup>54</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Charles Yriarte op 27 oktober 1884 en brief van Gachard aan don Manuel Davila y Collado op 28 november 1884.

<sup>55</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan prins de Ligne op 29 januari 1880 en 4 en 12 februari 1880.

<sup>56</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Jules Devaux op 3 maart 1880.

publicaties.<sup>57</sup> De museumconservator annex geschiedschrijver liet niet na zijn bewondering voor Gachard uit te spreken: ‘*J’admire votre robuste jeunesse et votre puissante activité.*’<sup>58</sup> Gachard zond Juste het derde deel van de *Correspondance de Marguerite d’Autriche duchesse de Parme avec Philippe II*. Juste bedankte hem en meende dat de afkomst van Margareta van Parma was opgelost. Hij was het geheel met Gachard eens dat ze was geboren in Vlaanderen en niet in Spanje zoals sommige historici geloofden.<sup>59</sup> Bovendien nodigde Juste Gachard uit om eens te praten over zijn bekroonde werk.<sup>60</sup> Frédéricq, hoogleraar aan de Gentse universiteit, vroeg de rijksarchivaris dan weer uitleg over een onduidelijke verwijzing in de *Correspondance de Philippe II*.<sup>61</sup> Als pleitbezorger van praktische oefeningen aan de universiteit én als eerbetoon voor Gachards talrijke bronnenuitgaven over de zestiende eeuw, zond deze professor in samenspraak met zijn studenten hem in 1883 de eerste aflevering van zijn *Travaux du cours pratique d’histoire nationale*.<sup>62</sup>

Vanaf 1880 kreeg Gachard ook brieven van Amy Stewart, een schrijfster en aanvankelijk ongetrouwde bewonderaarster uit Engeland. Ze had eerder al historische artikels gebaseerd op Gachards bronnenuitgaven voor Engelse tijdschriften geschreven. Nu wijdde ze zich aan een werk over de regeerperiode van Filips II, meer bepaald over het tijdvak van Don Juan van Oostenrijk. Het sprak vanzelf dat ze Gachards bronnenuitgaven hierover had geraadpleegd.<sup>63</sup> Ze vroeg hem raad, want ze bewonderde zijn uitgaven over de zestiende eeuw.<sup>64</sup> De schrijfster vroeg inlichtingen over Don Juan, wiens woeste en ijdele en zwakke natuur haar niet beviel. Had hij de prinsen van Oranje

---

<sup>57</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 214 (niet gefolieerd), brief van Théodore Juste aan Gachard op 25 mei 1878.

<sup>58</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 214 (niet gefolieerd), brief van Théodore Juste aan Gachard op 6 augustus 1880.

<sup>59</sup> L.P. GACHARD, *Correspondance de Marguerite d’Autriche duchesse de Parme avec Philippe II. Tome premier*, Brussel, 1867, 7 en Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 214 (niet gefolieerd), brief van Théodore Juste aan Gachard op 27 juni 1881.

<sup>60</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 214 (niet gefolieerd), brief van Théodore Juste aan Gachard op 7 maart 1884.

<sup>61</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 153 (niet gefolieerd), brief van Paul Frédéricq aan Gachard op 10 november 1881.

<sup>62</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 153 (niet gefolieerd), brief van Paul Frédéricq aan Gachard op 25 oktober 1883.

<sup>63</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 379 (niet gefolieerd), brief van Amy Stewart aan Gachard op 2 mei 1880.

<sup>64</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 379 (niet gefolieerd), brief van Amy Stewart aan Gachard op 15 oktober 1880.

echt willen laten vermoorden? Werd hij op het einde van zijn leven werkelijk boetvaardig? Gachard wist hierop beslist antwoord, want hij kende dit personage beter dan eender welk historicus.<sup>65</sup> Gachard antwoordde snel, charmant en welwillend. Hij verstrekke haar inlichtingen over documenten op het Rijksarchief en nuttige publicaties in het British Museum. Hij voegde hier aan toe dat er in de Koninklijke Archieven van Napels kostbare documenten over Don Juan en Alexander Farnese werden bewaard.<sup>66</sup> Hij trad in discussie over de persoonlijkheid van Don Juan en haalde historische anekdoten aan uit zijn archiefonderzoek.<sup>67</sup>

Uit erkentelijkheid zond Amy Stewart Gachard de beroemde room van Devonshire op, heerlijk bij fruit of in de koffie. Ze stuurde het geregeld naar vrienden in Noord-Engeland op en de reis naar Brussel duurde vast niet langer.<sup>68</sup> De rijksarchivaris liet haar weten dat de room bij aankomst spijtig genoeg bedorven was, waarna ze hem houdbare Engelse kant toestuurde.<sup>69</sup> Bovendien informeerde Stewart naar de correspondent was van zijn uitgaven in Londen, want buiten romans was het in Engeland moeilijk om van buitenlanders boeken te vinden. Gachard stuurde haar een doos vol eigen publicaties op.<sup>70</sup> Na twee jaar schreef ze hem opnieuw. In 1882 verbleef ze namelijk in Brugge, waar archivaris Louis Gilliodts haar informatie had verschaft. Ze hoopte de rijksarchivaris en zijn echtgenote in Brussel te ontmoeten.<sup>71</sup> In 1884 stuurde Gachard haar ook zijn nieuwe uitgave *Lettres de Philippe II à ses filles*.<sup>72</sup> Stewart noemde hem een groot historicus, die de feiten naar waarde wist te schatten en steevast op zoek

---

<sup>65</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 379 (niet gefolieerd), brief van Amy Stewart aan Gachard op 9 mei 1880.

<sup>66</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Amy Stewart op 7 mei 1880.

<sup>67</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Amy Stewart op 15 mei 1880.

<sup>68</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 379 (niet gefolieerd), brief van Amy Stewart aan Gachard op 11 september 1880.

<sup>69</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 379 (niet gefolieerd), brief van Amy Stewart aan Gachard op 18 september s.d.

<sup>70</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 379 (niet gefolieerd), brief van Amy Stewart aan Gachard op 28 september 1880.

<sup>71</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 380 (niet gefolieerd), brieven van Amy Stewart aan Gachard op 25 september 1882 en 3 december 1882.

<sup>72</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 380 (niet gefolieerd), brief van Amy Stewart aan Gachard op 15 oktober 1884.

ging naar de waarheid. Kortom, hij was een zeldzaam talent onder de beoefenaars van de historie.<sup>73</sup>

## Spa

Vanaf 1880 sukkelde Gachard almaar meer met zijn gezondheid. Zelfs op zittingen van zijn geliefde Commissie voor Geschiedenis was hij vaak afwezig wegens ziekte.<sup>74</sup> Hij had eerder al verbleven in de mondaine kuuroorden van Ems en Kreuznach<sup>75</sup> en nu reisde hij bijgevolg erg regelmatig naar Spa. Hoewel dit kuuroord in de achttiende eeuw haar glorieperk had gekend, bleef het ook in de volgende eeuw drukbezocht door de adel, diplomaten, legerofficieren en politici. Vooral vanaf de jaren 1850 leefde deze stad terug op: er werd een gloednieuwe infrastructuur voor bad- en drinkkuren aangelegd en in 1868 werd een derde thermale inrichting geopend met erg moderne installaties voor hydrotherapie. Er werden bovendien vele mondaine, sportieve en culturele evenementen georganiseerd, zoals paardenrennen, toneel, concerten en bloemenstoeten. Vanaf 1869 brachten koning Leopold II en koningin Marie-Henriëtte de zomermaanden door in Spa. De vorstin vertoonde er zich vaak op wedstrijden en bals.<sup>76</sup>

Elke zomer verbleef Gachard in Spa, waar hij een hartelijk contact had met Albin Body. Deze man was de bibliothecaris en archivaris van het kuuroord en het sprak vanzelf dat hij in die hoedanigheid dikwijls over Spa publiceerde, bijvoorbeeld over het verblijf van Peter de Grote in Spa. Body zond Gachard eigen publicaties, zoals een

---

<sup>73</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 380, brief van Amy Stewart aan Gachard op 31 december 1884.

<sup>74</sup> *Compte rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Quatrième série. Tome huitième. Deuxième Bulletin, Séance du 5 juillet 1880*, Brussel, 1880, 313 en *Compte rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Quatrième Série. Tome dixième. Premier Bulletin. Séance du 9 janvier 1882*, Brussel, 1882, 1: 'Séance du 9 janvier 1882. M. Gachard, secrétaire, fait savoir qu'une indisposition l'empêche d'assister à la séance. M. Piot est chargé de remplir ses fonctions pour la rédaction du procès-verbal. A l'unanimité des membres présents, la commission charge le bureau d'exprimer à M. Gachard tous les regrets qu'elle éprouve à ce sujet. Néanmoins elle espère que, par suite de l'amélioration sensible de l'état de sa santé, il pourra bientôt prendre de nouveau part à ses travaux.'

<sup>75</sup> In 1873 had Gachard een maand in het kuuroord van Kreuznach verbleven. Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan E. de Coussemaker op 3 september 1873.

<sup>76</sup> L. MARQUET, Een korte historische schets van de voornaamste badplaatsen en kuuroorden in België. Spa, in: H. BALTHAZAR ed. e.a., *Te kust en te kuur. Badplaatsen en kuuroorden in België (16de - 20ste eeuw)*, Brussel en Oostende, 1987, 271 - 306 en C. GOVAERTS, *Toerisme en thermalisme in het koninklijk kuuroord Spa (1850 - 1914)*, Leuven, 1990 (Katholieke Universiteit Leuven. Faculteit van de Letteren en de Wijsbegeerte. Departement Geschiedenis, onuitgegeven licentiaatsverhandeling o.l.v. E. STOLS).

bloemlezing van de mooiste lofdichten over Spa vanaf de achttiende eeuw, met een korte historiek.<sup>77</sup> Bovendien zorgde Gachard er onder meer voor dat Body's publicatie *Gustave III, roi de Suède, aux Eaux de Spa* aan de Zweedse diplomaat de Burenstam in Den Haag werd overhandigd, waarbij hij Body prees als één van de beste nationale schrijvers.<sup>78</sup> Door Gachards tussenkomst ontving Body in maart 1880 trouwens van Alfred von Reumont een publicatie over Gustaaf III en het kuuroord van Aken.<sup>79</sup> Hij was hiermee in de wolven en dankte Gachard voor zijn bemiddeling.<sup>80</sup> Ze voerden een oprechte correspondentie. Body had ontzag voor Gachards reputatie en waardeerde hem omwille van zijn gedistingeerde en gelijkmoedige karakter.<sup>81</sup>

Het was een jaarlijkse gewoonte dat Body de rijksarchivaris een geschikt appartement hielp uitzoeken.<sup>82</sup> Body doorkruiste op voorhand de stad en deelde Gachard vervolgens nauwgezet mee welke appartementen nog vrij waren. Wanneer hij eind juli 1880 vernam dat Gachard samen met zijn echtgenote weer een tijdje in Spa zou verblijven, meldde hij dat het appartement waar het echtpaar vorig jaar had gelogeed, jammer genoeg reeds was gereserveerd. Gelukkig stonden er nog heel wat te huur, vooral aan de Rue Royale en de Place du Marché.<sup>83</sup> In juli 1884 weifelde Gachard om de zomer door te brengen in het kuuroord. Hij maakte zich namelijk zorgen om de pokkenepidemie die afgelopen winter en voorjaar in Spa had gewoed. Body deed er alles aan om de rijksarchivaris gerust te stellen en verzekerde hem dat slechts jonge kinderen en niet-gevaccineerden er het slachtoffer van waren geweest, en dan nog vooral onder de armen die er geen hygiëne op nahielden. Bovendien had Body geïnformeerd bij de burgemeester die bevestigde dat er sinds tien dagen geen overlijdens meer waren vastgesteld en ook de plaatselijke dokter was ervan overtuigd dat de ziekte was verdwenen. Body nodigde

---

<sup>77</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 57 (niet gefolieerd), brief van Albin Body aan Gachard op 10 augustus 1882.

<sup>78</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan diplomaat de Burenstam op 14 juli 1879.

<sup>79</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Albin Body op 18 maart 1880.

<sup>80</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 57 (niet gefolieerd), brief van Albin Body aan Gachard op 17 maart 1880.

<sup>81</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 449 (niet gefolieerd), brief van Albin Body aan Mathilde Verrassel op 25 december 1885.

<sup>82</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 57 (niet gefolieerd), brief van Albin Body aan Gachard op 2 juli 1884.

<sup>83</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 57 (niet gefolieerd), brief van Albin Body aan Gachard op 31 juli 1880.

Gachard bijgevolg met lichte aandrang uit om toch naar Spa te komen. Hij raadde het echtpaar alvast aan om 's ochtends de trein te nemen, zodat ze 's middags al arriveerden, en dus geen nacht meer in een hotel moesten doorbrengen. Bovendien verzocht Body Gachard de bagage in het station achter te laten en zich bij aankomst onmiddellijk naar zijn woning te begeven. Daar zou de rijksarchivaris vervolgens kunnen uitrusten, terwijl Body Gachards echtgenote zou rondleiden om een treffelijk appartement uit te kiezen. Hij liet alvast weten dat niet ver van Hôtel des Pays-Bas nog een geschikt appartement vrij was met een keuken op het gelijkvloers aan een schappelijke prijs van 1200 frank. In de Rue Louise, vlakbij de baden, stond aan 1000 frank eveneens een appartement met keuken te huur, maar de slaapkamers waren klein. Body vroeg Gachard tenslotte om het precieze uur van zijn aankomst mee te delen, zodat hij hem zoals gewoonlijk van dienst kon zijn.<sup>84</sup>

Tijdens zijn verblijven in Spa, informeerden heel wat mensen naar Gachards gezondheid, waaronder Lefèvre, Stewart<sup>85</sup> en de directie van uitgeverij Plon, Nourrit en Compagnie. Het is wellicht geen toeval dat Gachard in deze jaren zoveel boeken over ziekten in huis haalde, zoals *Traité des maladies du larynx et du pharynx* compleet met illustraties (1872), *Traité des maladies aux yeux* (1873), *La fièvre typhoïde* (1878) en *La circulation du sang à l'état physiologique et dans les maladies* (1881).<sup>86</sup>

In 1882 overleed op ééenzeventigjarige leeftijd zijn goede vriend Charles Whettnall,<sup>87</sup> die nog getuige was geweest op zijn huwelijk. Vanzelfsprekend deelde Gachard barones Laure-Françoise Whettnall zijn troostbetuigingen mee.<sup>88</sup> Zij verzekerde stellig dat Gachard een goede en intieme kennis van haar echtgenoot was geweest, een vriend '*que mon bon Charles aimait tant et dont il appréciait les bonnes et brillantes qualités*'.<sup>89</sup> Gachard bleef trouwens bezorgd informeren naar de lotgevallen van de

---

<sup>84</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 57 (niet gefolieerd), brieven van Albin Body aan Gachard op 2 juli en 7 juli 1884.

<sup>85</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 380, brief van Amy Stewart aan Gachard op 28 september 1880.

<sup>86</sup> A. BLUFF, *Vente du 26 mars 1886. Catalogue de livres anciens et modernes provenant en partie de feu L.-P. Gachard, archiviste-général du Royaume, dont la vente publique aura lieu le vendredi 26 mars 1886 et neuf jours suivants, à 4 heures de relevée sous la direction de A. Bluff*, Brussel, 1886, 83, nrs. 1915, 1917, 1919, 1920.

<sup>87</sup> *La noblesse belge. Annuaire de 1899. Première partie*, Brussel, 1900, 2615.

<sup>88</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 423, brief van barones Laure-Françoise de Whettnall aan Gachard op 2 oktober 1882.

<sup>89</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 423, brief van barones Laure-Françoise de Whettnall aan Gachard op 30 december 1884.

familie Whettnall en polste bij de weduwe naar de gezondheid, carrière en lotgevallen van haar kinderen. Gewoontegetrouw maakte Gachard bij het begin van 1884 zijn nieuwjaarswensen aan de barones over. Hij wenste haar een goede gezondheid, een fijn samenzijn met haar familie en dat God haar van verder onheil mocht besparen. De weduwe treurde nog steeds en haalde weemoedig herinneringen op aan vroeger.<sup>90</sup>

Overigens verwonderde barones Whettnall er zich over dat Gachard bleef voortgaan met werken.<sup>91</sup> De rijksarchivaris bleef inderdaad tot op hoge leeftijd actief bezig met archiefonderzoek. Op de vergadering van 7 november 1881 van de Koninklijke Commissie stelde de hoogbejaarde rijksarchivaris nog een nota voor over de koninklijke archieven in Düsseldorf en documenten aldaar die van belang waren voor de Belgische geschiedenis.<sup>92</sup> In 1884 ontving Gachard een uitnodiging om samen met Frédéricq en Leon van der Kindere naar het jubileum van Robert Fruin te komen.<sup>93</sup> In mei 1885 zond hij Charles Picot, lid van de Franse Academie, nog een lijst met de oorkonden van Frans I uit de Doornikse archieven.<sup>94</sup> Het laatste halfjaar van zijn leven sukkelde hij echter met zijn gezondheid. Hij kon niet meer aanwezig zijn op zittingen van de Academie en was zelfs niet meer in staat naar het Rijksarchief te gaan.<sup>95</sup> Nochtans zond hij op 20 december 1885 minister Alphonse de Moreau nog twee brieven omtrent de administratie van het archief.<sup>96</sup> Halsstarrig bleef hij van achter zijn schrijftafel het archiefbeleid coördineren, ook al was hij oud en ziek.

### Overlijden

Bediend van de Laatste Sacramenten overleed Gachard op 24 december 1885 om drie uur 's morgens in zijn archiefwoning aan de Strostraat 14. Hij was vijfentachtig geworden.

<sup>90</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 423 (niet gefolieerd), brief van Laure-Françoise de Whettnall aan Gachard op 30 december 1884.

<sup>91</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 423 (niet gefolieerd), brief van Laure-Françoise de Whettnall aan Gachard op 18 maart 1885.

<sup>92</sup> *Compte-rendu des séances de la commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Quatrième série. Tome neuvième. Deuxième Bulletin, Séance du 7 novembre 1881*, Brussel, 1881, 253.

<sup>93</sup> Circulaire jubileum Fruin van 15 september 1884, in : H.J. SMIT en W.J. WIERINGA ed., *Correspondentie van Robert Fruin 1845 - 1899*, Groningen en Djakarta, 1957, 300 - 301.

<sup>94</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 14 (niet gefolieerd), brief van Gachard aan Charles Picot op 7 mei 1885.

<sup>95</sup> C. PIOT, Discours (Nécrologie), in: *Le Moniteur belge. Journal officiel*, 55 (1885), zaterdag 26 en zondag 27 december 1885, 5340 - 5341.

<sup>96</sup> A. De MOREAU, Discours (Nécrologie), in: *Le Moniteur belge. Journal Officiel*, 55 (1885), zaterdag 26 en zondag 27 december 1885, 5340 - 5341 en voor identificatie van ridder de Moreau, zie: I. DE STEIN D'ALTENSTEIN, *Annuaire de la noblesse de Belgique. Trente-huitième année*, Brussel, 1884, 202.

Tot op het einde van zijn leven had hij aan het hoofd gestaan van het Rijksarchief. Op de dag zelf van zijn overlijden verscheen in het *Bulletin officiel* van de Commissie Rubens trouwens nog een artikel van hem.<sup>97</sup> Daags nadien kwam om tien uur 's ochtends Emile-Pierre Becquet, ambtenaar van de burgerlijke stand, de overlijdensakte opmaken.<sup>98</sup> De overlijdensbrief werd opgesteld. Alle functies, titels en lidmaatschappen van Gachard werden hierop vermeld: rijksarchivaris, lid van de Koninklijke Academie van Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, voorzitter van het Conseil Héraldique, secretaris van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, secretaris van de Commission pour la publication des anciennes lois et ordonnances, corresponderend lid van de Academies van Frankrijk, Madrid, Wenen, München, Amsterdam en Boedapest, Groot-Officier in de Leopoldsorde en gedecoreerd met het 'croix civique de première classe', het 'grand croix de l'Ordre d'Isabelle la Catholique' enzovoort.<sup>99</sup> Daarna stroomden vele condoleanties toe.

Mathilde Verrassel ontving onmiddellijk een telegram van haar familie in Antwerpen.<sup>100</sup> Reeds op 24 december betuigden de Whettnalls hun welgemeende troost en medeleven aan Gachards echtgenote. Ze betreurden het verlies van één van de meest toegewijde en intieme vrienden van de familie en roemden Mathildes toewijding. Ze had Gachard liefdevol verzorgd. Ook het echtpaar Nisard stuurde vanuit Parijs Gachards echtgenote op 24 december een telegram met rouwbeklag.<sup>101</sup> Vriendinnen van Mathilde, Louise Aubert, Marthe de Boischevalier, Rachel Ghesquière, Jessie Montefiore en Sophie Bois, maakten eveneens hun troostbetuigingen over.<sup>102</sup>

Naast familie en vrienden betuigden Gachards collega's en professionele relaties de weduwe natuurlijk ook hun medeleven. Hofmaarschalk Théodore van der Straten Ponthoz maakte het rouwbeklag van Leopold II over en verzekerde de weduwe dat de

<sup>97</sup> C. RUELENS, Discours (Nécrologie), in: *Le Moniteur belge. Journal officiel*, 55 (1885), zaterdag 26 en zondag 27 december 1885, 5342.

<sup>98</sup> Anderlecht, Rijksarchief, *Koninklijk Archief Brussel België. Burgerlijke Stand. Overlijdens. 1885. Item 5*, nr. 4789 (niet gefolieerd).

<sup>99</sup> Brussel, Koninklijke Bibliotheek, *Handschriften*, nr. II 7.679/7.

<sup>100</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 449 (niet gefolieerd), telegram van E. Verrassel aan Mathilde Verrassel op 25 december 1885.

<sup>101</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 449 (niet gefolieerd), telegram aan Mathilde Verrassel van het echtpaar Nisard op 24 december 1885.

<sup>102</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 449 (niet gefolieerd), brieven aan Mathilde Verrassel van Louise Aubert op 25 december 1885, Sophie Bois op 26 december 1885, Jessie Montefiore op 26 december 1885, Rachel Ghesquière op 29 december 1885 en Marthe de Boischevalier op 1 januari 1886.

vorst de verdiensten van Gachard ten zeerste waardeerde.<sup>103</sup> Auguste Beernaert, Minister van Financiën, deelde op 24 december alvast de condoleanties mee van de afwezige Minister van Buitenlandse Zaken. Ook vanwege het Ministerie van Landbouw, Industrie en Openbare Werken werden aan de weduwe rouwbetuigingen overgemaakt.<sup>104</sup> Baron Augustin T'Serclaes<sup>105</sup> van het Conseil héraldique vond Gachards overlijden een groot verlies.<sup>106</sup> Léopold Devillers van het archief van Bergen wenste Gachards echtgenote zijn steun en was Gachard erkentelijk voor alles wat hij voor hem had gedaan.<sup>107</sup> Het personeel van het Rijksarchief in Luik telegrafeerde eveneens hun troostbetuigingen.<sup>108</sup> Faider deelde zijn deelneming mee, treurde om het verlies van een vriend en een erudiete archivaris en verontschuldigde zich dat hij wegens zijn slechte gezondheid niet op de begrafenis aanwezig kon zijn.<sup>109</sup> Lefèvre stuurde Gachards echtgenote op 26 december een uitgebreide brief. Hij voegde er het nummer van *Le Pays* aan toe, de krant waarvoor hij sinds kort werkte en waarin hij een levensbericht over Gachard had geschreven. De journalist was bijzonder aangeslagen door het overlijden van zijn vroegere archiefoverste. Hij verzekerde de weduwe dat hij voor Gachard steeds een diep en welgemeend respect had gekoesterd. Toen hij nog werkzaam was op het Rijksarchief, had Gachard hem steeds welwillend en vaderlijk advies meegegeven en ook later was Gachard hem blijven steunen. Lefèvre vond het bijzonder jammer dat hij niet naar de uitvaart kon komen.<sup>110</sup> Ook Body schreef Mathilde Verrassel een lange brief. Hij was steeds verheugd geweest de rijksarchivaris 's zomers in Spa te ontvangen. Hij vond Gachard '*un merveilleux modèle de vertus*' en troostte de weduwe dat ze Gachards ziekte en ouderdom met

---

<sup>103</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 449 (niet gefolieerd), brief van graaf Van der Straten Ponthoz op 26 december 1885.

<sup>104</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 449 (niet gefolieerd), brieven aan Mathilde Verrassel van Auguste Beernaert op 24 december 1885 en van Jules de Moreau op 24 december 1885.

<sup>105</sup> *La noblesse belge. Annuaire de 1898. Première partie*, Brussel, 1898, 2340.

<sup>106</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 449 (niet gefolieerd), brief van baron T'Serclaes op 24 december 1885.

<sup>107</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 449 (niet gefolieerd), brief van Léopold Devillers aan Mathilde Verrassel op 26 december 1885

<sup>108</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 449 (niet gefolieerd), telegram aan Mathilde Verrassel van het personeel van het Rijksarchief in Luik op 24 december 1885.

<sup>109</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 449 (niet gefolieerd), brief van Charles Faider aan Mathilde Verrassel op 25 december 1885.

<sup>110</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 449 (niet gefolieerd), brief van Charles Lefèvre aan Mathilde Verrassel op 26 december 1885.

toegewijde zorg had verlicht.<sup>111</sup> De burgemeester van Brussel deelde zijn medeleven mee,<sup>112</sup> net als Paul Frédéricq, Alphonse le Roy, Alfred von Reumont en Léopold Deslile van de Nationale Bibliotheek in Frankrijk, die Gachards overlijden een groot verlies voor België vond. Hij verzekerde de weduwe dat ook Frankrijk treurde om de dood van de rijksarchivaris, omdat dit land Gachard steeds was blijven beschouwen als één van hen.<sup>113</sup> Als bestendig secretaris deelde Jean Liagre op 6 januari 1886 Gachards echtgenote de deelneming mee van de Academie en daags nadien maakten Kervyn de Lettenhove en Alphonse Wauters het rouwbeklag van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis over.<sup>114</sup> Overigens had Nisard van de Académie Française, met wie Gachard een hartelijke vriendschapsband had onderhouden, zijn condoleanties ook aan de Commissie overgemaakt.<sup>115</sup>

Op zaterdag 26 december wachtte om half elf 's ochtends een grote menigte aan de archiefwoning in de Strostraat 14. Voor de begrafenisdienst begon, wilden velen Gachard nog een laatste groet brengen en hun rouwbeklag persoonlijk overmaken aan de weduwe. Het salon op het gelijkvloers was omgevormd tot rouwkamer. De lijkstaf was bedekt met een kleed van het hof, Gachards talloze decoraties en vele rouwkransen.<sup>116</sup> De voltallige familie Whettnall, die na het nieuws van Gachards overlijden was samengekomen in het kasteel in Nieuwenhoven, was - op de barones na - naar Brussel gekomen.<sup>117</sup> Gachards collega's waren aanwezig en vele prominenten uit de magistratuur, politiek, het leger en de wereld van de letteren. Ridder de Moreau, minister van Landbouw, Industrie en Openbare Werken en Jean Thonissen, Minister van Binnenlandse Zaken en Onderwijs waren aanwezig. Kolonel Théodore-François Sterckx en graaf

---

<sup>111</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 449 (niet gefolieerd), brief van Albin Body aan Mathilde Verrassel op 25 december 1885.

<sup>112</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 449 (niet gefolieerd), brief van de burgemeester van Brussel aan Mathilde Verrassel op 24 december 1885

<sup>113</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 449 (niet gefolieerd), brieven aan Mathilde Verrassel van Alphonse le Roy op 24 december 1885 en Paul Frédéricq op 25 december 1885 en A. von Reumont op 25 december 1885 en L. Deslile op 26 december 1885.

<sup>114</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 449 (niet gefolieerd), brieven aan Mathilde Verrassel van Liagre op 6 januari 1886 en van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis (ondertekend door Kervyn de Lettenhove en Alphonse Wauters) aan Mathilde Verrassel op 7 januari 1886.

<sup>115</sup> *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Quatrième série. Tome treizième. Premier bulletin*, Brussel, 1886, 1 - 2.

<sup>116</sup> Nécrologie, in: *Le Moniteur belge. Journal Officiel*, 55 (1885), zaterdag 26 en zondag 27 december 1885, 5339.

<sup>117</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 449 (niet gefolieerd), brief van Marie de Whettnall aan Mathilde Verrassel op 26 december 1885.

Charles Van der Straten Ponthoz<sup>118</sup> vertegenwoordigden respectievelijk de ministers van Oorlog en Buitenlandse Zaken. Haast alle leden van de Klasse der Letteren van de Koninklijke Belgische Academie maakten hun opwachting, net als hun directeur Piot en Marchal, adjunct-secretaris van de Academie. De adjunct-archivaris van het Rijksarchief en de verscheidene afdelingshoofden, Devillers van het archief van Bergen en andere archivariissen van de Rijksarchieven in de Provinciën en eerwaarde Chrétien-César Dehaisnes, ere-kanunnik van Kamerijk en ere-archivaris van het departement du Nord waren er ook. Baron t'Serclaes en griffier Guillaume Arendt en andere leden van het Conseil Héraldique condoleerden de weduwe eveneens. Baron Kervyn de Lettenhove en andere leden van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis wachtten, net als de Longé, voorzitter van het Hof van Cassatie en voorzitter van de Commission des anciennes lois et ordonnances, geestelijken als priester Delvigne van de parochie Sint-Joost-ten-Node, luitenant-generaal baron Goethals, generaal-majoor Bouyet, kabinetsmedewerkers, hoge functionarissen en leden van de magistratuur en de balie zoals advocaat De Mot.

Voordat de kist werd overgebracht naar de kerk, werden er in de archiefwoonst bewogen redes gehouden. Minister De Moreau sprak in naam van de regering. Hij bracht hulde aan Gachard, die tot de hoogste rangen wist op te klimmen dankzij zijn intelligentie, een bezielde inzet en een groot verlangen naar de waarheid. Hij prees Gachards organisatie van het Rijksarchief en loofde zijn opzoekingen in buitenlandsearchieven. Zijn talloze publicaties hadden de geschiedbeoefening beslist een nieuwe wending gegeven. Bovendien benadrukte de minister dat Gachard zich in zijn publicaties steeds onpartijdig had opgesteld, wat niet vanzelfsprekend was in een tijd waarin verschillende strekkingen en partijen ongegeneerd de historie verdraaiden om hun gelijk te bewijzen. Het land verloor onmiskenbaar een groot historicus. Als vertegenwoordiger van de Academie trad Piot, directeur van de Klasse der Letteren, vervolgens naar voren. Hij schetste Gachards lange carrière en huldigde diens diensten en toewijding aan de geschiedenis. Kervyn de Lettenhove roemde Gachards toewijding en bezieling in de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis en prees diens bronnenuitgaven over de zestiende eeuw. Hij citeerde de lofprijzingen van de Franse geschiedkundige Augustin

---

<sup>118</sup> Identificatie, zie: *La noblesse belge. Annuaire de 1898. Première partie*, Brussel, 1898.

Thierry: *'Entre ceux qui ont consacré leurs veilles au XVIe siècle, la première place revient à M. Gachard.'* Nadien nam baron T'Serclaes in naam van het Conseil héraldique het woord. Hij eerde Gachards kennis van de oude instellingen van het land en zijn rechtvaardige oordeel. In naam van de archivariissen in de provinciën was Devillers Gachard erg erkentelijk voor diens grote bekommernis voor de provinciale archieven. Charles Ruelens, conservator van de Koninklijke Bibliotheek, bedankte Gachard voor zijn werkzaamheden voor de Commissie Rubens. Tenslotte bracht eerwaarde Dehaisnes in naam van de buitenlandse archivariissen hulde aan de erudiete rijksarchivaris.<sup>119</sup>

Om elf uur begaf de lijkstoet zich naar de Onze-Lieve-Vrouwekerk aan de Zavel, waar de begrafenisplechtigheid plaatsvond. Slippendragers waren Piot, Kervyn de Lettenhove, T'Serclaes en Merry del Val, gevolmachtigd minister van Spanje en vriend van Gachard. Als Groot-Officier in de Leopoldsorde werd hem militaire eer verschaft door de regimenten van de grenadiers en karabiniers onder leiding van generaal-majoor L'Olivier. De kerk was versierd en zat overvol. De offerande duurde zeer lang. Na de begrafenisdienst werd Gachard bijgezet in het familiegraf op het kerkhof van Evere.<sup>120</sup>

---

<sup>119</sup> Nécrologie, in: *Le Moniteur belge. Journal Officiel*, 55 (1885), zaterdag 26 en zondag 27 december 1885.

<sup>120</sup> Nécrologie, in: *Le Moniteur belge. Journal Officiel*, 55 (1885), zaterdag 26 en zondag 27 december 1885, 5339 - 5342.

## Epiloog

Na de begrafenisdienst belde het petekind van Gachard, Marie de Whettnall, aan bij de archiefwoning om de weduwe te troosten, maar de huishoudster had de opdracht gekregen niemand te ontvangen. 's Avonds schreef ze Mathilde Verrassel dan maar een lange brief, waarin ze naar de gezondheid van de weduwe informeerde en haar in deze moeilijke dagen hulp en steun aanbood. Ze loofde Mathilde omdat ze haar zieke echtgenoot met een bewonderenswaardige overgave en fijngevoeligheid had bijgestaan en verzorgd. Mathildes verdriet kon beslist worden verzacht door de zekerheid dat Gachard veel van haar had gehouden. In zijn laatste brief aan Maries moeder, Laure-Françoise de Whettnall, had Gachard de barones immers toevertrouwd dat ze voor hem beantwoordde aan '*l'image de la divinité*'.<sup>1</sup>

Op 2 januari 1886 verscheen in de *Nederlandsche Spectator* het overlijdensbericht van Gachard.<sup>2</sup> De Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, waarvan Gachard de grote bezieler was geweest, herdacht de rijksarchivaris op de vergadering van 4 januari 1886. Er werd beslist dat de afscheidsrede, die voorzitter Joseph Kervyn de Lettenhove op de uitvaart had gehouden, in het *Bulletin* werd afgedrukt.<sup>3</sup> Op de zitting van de Commissie van 5 april werd meegedeeld dat de directeur van de Koninklijke Archieven van Simancas, eveneens zijn condoleanties had overgemaakt. Bovendien had Geoffroy, voorzitter van de Académie des Sciences, Morales et Politiques in Parijs, ter nagedachtenis aan Gachard de Commissie een nota gestuurd. Gachard had de geschiedbeoefening onmiskenbaar een grote dienst bewezen door het klasseren en inventariseren van archieven en het uitgeven van bronnen. Geoffroy bracht niet alleen hulde aan Gachard als archivaris, maar ook als historicus. Tenslotte roemde hij de overleden rijksarchivaris om zijn inschikkelijke karakter.<sup>4</sup>

Na het overlijden van haar echtgenoot verhuisde Mathilde Verrassel naar de Trierstraat 14. Ze trok zich echter niet terug uit het sociale leven, want ze kon zich beroepen op een ruime kring vriendinnen<sup>5</sup> en ze onderhield persoonlijk contact met eerste minister Auguste Beernaert.<sup>6</sup>

---

<sup>1</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 449, brief van Marie de Whettnall aan Mathilde Verrassel op 26 december 1885.

<sup>2</sup> Berichten en Mededelingen, in: *De Nederlandsche Spectator*, 2 januari 1886, 5 - 6.

<sup>3</sup> *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Quatrième Série. Tome treizième. Premier bulletin. Séance du 4 janvier 1886*, Brussel, 1886, 1 - 2.

<sup>4</sup> *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Quatrième Série. Tome treizième. Deuxième bulletin. Séance du 5 avril 1886*, Brussel, 1886, 60 - 61.

<sup>5</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nrs. 869, 870, 875 en 887.

<sup>6</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 867, brief van Auguste Beernaert aan Mathilde Verrassel op 30 juli 1890.

Bovendien bleef ze schrijven met barones Laure-Françoise Whettnall, die de dood van haar man amper kon verwerken.<sup>7</sup>

Op 26 maart 1886 liet Mathilde Verrassel Gachards uitgebreide boekenverzameling openbaar verkopen. Deze collectie bevatte de meest verscheiden auteurs en titels als ‘*Traité des fistules urogénitales de la femme. Bruxelles. 1870*’, ‘*Les mille et une nuits. Paris. 1818*’, ‘*Victor Hugo. Les misérables*’, ‘*Demours. Traité des maladies des yeux. Paris. 1818 et atlas de planches coloriées*’, ‘*Cervantès; Don Quichotte. Paris*’, ‘*Les contes de Perrault. Paris. 1880*’, ‘*Les belges illustres. Bruxelles. 1844. 3 vol.*’, ‘*Métamorphoses d’Ovide. Paris. 1800*’, ‘*Zola. Nana. Paris. 1880*’, ‘*Hubert. Les actrices de Paris. Paris. 1868*’, ‘*De Herrera. De roemwaardige scheepstogt van Christoffel Kolombus, Leyden, 1706*’, ‘*Taxil. La prostitution contemporaine, Paris, s.d.*’, ‘*Weigel. Holzschnitte berühmter Meister. Leipzig. 1851*’, ‘*ombres chinoises avec 12 planches*’, ‘*oeuvres de Denis Diderot, Paris, 1818, 7 tomes en 12 parties*’, ‘*un paquet de musique pour piano et chant, in -4°*. Vanzelfsprekend bevatte Gachards collectie ook historische werken als de *Histoire des Gaulois* van Augustin Thierry, de *Histoire de France* van Jules Michelet, de *Civilisation en France jusqu’en 1789* van François Guizot en de *Notices historiques* van François-Auguste Mignet. Vanzelfsprekend bevatte Gachards boekenverzameling ook de *Lettres inédites de P.P. Rubens* (1840) van zijn vriend Emile Gachet evenals de *Histoire de la Belgique* (1868) en *Révolution des Pays-Bas sous Philippe II* van Théodore Juste.<sup>8</sup>

Voorts werd de weduwe geregeld verzocht om in de nagelaten papieren van haar man opzoekingen te doen. Ze ontving onder meer aanvragen van Guillaume Arendt,<sup>9</sup> Kervyn de Lettenhove<sup>10</sup> en Herman Theodoor Colenbrander, Nederlands historicus en archivaris.<sup>11</sup> Bovendien werd haar man postuum hulde gebracht. Ermanno Ferrera uit Turijn stuurde Mathilde bijvoorbeeld een aflevering van een biografisch woordenboek waarin hij leven en werk van wijlen haar geleerde echtgenoot had beschreven.<sup>12</sup> In 1931 werd in het Rijksarchief Gachards eerste eeuwfeest gevierd.

<sup>7</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 894, brief van barones Laure-Françoise Whettnall aan Mathilde Verrassel in 1890.

<sup>8</sup> *Vente du 26 mars 1886, catalogue de livres anciens et modernes provenant en partie de feu L.P. Gachard, archiviste-général du Royaume, dont la vente publique aura lieu le vendredi 26 mars 1886 et neuf jours suivants, à 4 heures de relevée, sous la direction de A. Bluff à Bruxelles*, Brussel, 1886 en de hier opgesomde werken hebben de respectievelijke catalogusnummers: 3, 5, 16, 18, 1921, 1949, 1964, 2213, 2330, 2358, 2387, 2406, 2423, 2436, 2461, 2464, 2466, 2469, 2492, 2501, 2518, 2542, 2545.

<sup>9</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 866, brief van Guillaume Arendt aan Mathilde Verrassel op 15 januari 1886.

<sup>10</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 881, brief van Kervyn de Lettenhove aan Mathilde Verrassel op 2 februari 1887.

<sup>11</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 874, brief van Mathilde Verrassel aan H.T. Colenbrander op 23 mei 1912 en brief van H.T. Colenbrander aan Mathilde Verrassel op 28 mei 1912.

<sup>12</sup> Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nr. 879, brief van Ermanno Ferrera aan Mathilde Verrassel op 6 oktober 1887.

Om de grondlegger van het Belgische Rijksarchief eervol te gedenken, organiseerde de toenmalige algemeen rijksarchivaris Joseph Cuvelier in de maand mei een tentoonstelling over Gachard, die op 30 april 1931 plechtig werd geopend met de nodige prominenten en in aanwezigheid van neven en nichten van Gachard. Mathilde, toen achtennegentig, was er niet bij. Cuvelier sprak: *'Si les archives belges sont ce qu'elles sont, c'est à Gachard qu'elles le doivent. Il y aura bientôt 46 ans qu'il s'éteignit après avoir consacré près de 60 années de sa vie aux Archives. Nous qui vivons dans le milieu qui est son oeuvre, nous ne pouvons faire un pas sans rencontrer, partout et toujours, les traces de son âpre et obstiné labeur.'*<sup>13</sup> Er werd eveneens een straat in Brussel naar Gachard genoemd, de Rue Gachard. Een eerbetoon in Brussel aan een Fransman.

Als autodidact en van bescheiden komaf was Gachard erin geslaagd zich op te werken tot de hoogste rangen van de maatschappij. Als prille twintiger wist hij wat hij wou: hij zou niet in de commercie stappen, maar carrière maken in het archief. Hij begon met de klassering van de Doornikse gemeentearchieven en wist zich te manifesteren. Hij deinsde er niet voor terug om zelfs de Nederlandse koning aan te schrijven. De archivaris was uit op erkenning en begaf zich wat graag in de hogere kringen. Hij reisde naar mondaine kuuroorden en wist minutieus contacten te leggen. Hij zetelde in vele commissies en comités. Zijn contacten droegen vaak bij tot zijn eigen carrière. Zo droeg Charles le Hon hem bij de minister voor om Jean-Pierre L'Ortye op te volgen. Met politici en adellijke figuren onderhield hij een bestendige briefwisseling. Hij liet niet na hen publicaties te sturen en deed wat graag aan dienstbetoon. Zijn relatie met zijn eigen familie schoot er echter bij in, afgaande op de correspondentie met zijn zus Louise Gachard. Gachard was ijdel, gevoelig voor erkenning én kritiek. Hij was autodidact en dat was naar de getuigenissen van Reinier Cornelius Bakhuizen van den Brink een teer punt.

Gachard was het prototype van een negentiende-eeuwse archivaris. Niet academisch geschoold, maar enthousiast en bezield verzamelde en bestudeerde hij archiefbescheiden. Aangezien hij gedreven werd door een positivistische drang naar feiten en zich bijgevolg vooral interesseerde in de politieke geschiedenis, liet hij uitschijnen dat kronieken een onbetrouwbare bron waren. Hij gaf de voorkeur aan archivalische bronnen en stelde de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis voor om ook niet-literaire bronnen uit te geven. Gewiekst maakte Gachard trouwens gebruik van de historische infrastructuur die respectievelijk de Nederlandse en Belgische overheid ter beschikking stelde. Reeds onder Nederlands bewind slaagde hij erin binnen- én buitenlandse archiefreizen te ondernemen. De historie werd immers aangewend ter legitimering van de eigen natie, zowel Willem I als het jonge België grepen dit aan. Gachard speelde hier

<sup>13</sup> J. CUVELIER, Le centenaire de Gachard, in: *Archives, Bibliothèques et Musées de Belgique*, 8 (1931), 65 - 78.

handig op in en verstrekke de verschillende overheden noodzakelijke inlichtingen. De archivaris zocht ten behoeve van Willem I informatie over de godsdienstpolitiek in de Oostenrijkse Nederlanden en verschafte na de revolutie de Belgische Minister van Binnenlandse Zaken informatie over vroegere grensverdragen.

Naast het Rijksarchief speelde Gachard in de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis een sleutelrol. In dit kader ondernam hij talloze buitenlandse archiefreizen en publiceerde verslagen in het *Bulletin*. De rijksarchivaris concentreerde zich op zestiende-eeuwse bronnenuitgaven en werd er door tijdgenoten om geroemd. Gachard gaf vele publicaties uit, maar bijzonder kritisch was hij niet. Zijn voetnoten waren weinig concreet. De kritische methoden van de Duitse geleerden, Leopold-Auguste Warnkönig inclusief, volgde hij niet.

De rijksarchivaris bleef dan ook veeleer gericht op de Franse geschiedbeoefening. Zijn editie *Lettres de Philippe II à ses filles les infantes Isabelle et Cathérine écrites pendant son voyage en Portugal (1581 - 1583)* publiceerde hij bij een Franse uitgeverij. Gachard correspondeerde onder meer met François Guizot, Désiré Nisard, François Auguste Mignet en hij onderhield contact met Jules Michelet. De waardering van zijn Franse collega's deed hem plezier. Volgens Léopold Deslile, bibliothecaris van de Nationale Bibliotheek, bleef Frankrijk hem als een landgenoot beschouwen. Tijdens zijn verblijf in België gaf hij blijk van een plooibaar patriottisme: hij roemde probleemloos de Nederlandse koning Willem I en bij de Belgische Revolutie in 1830 stapte hij geruisloos over naar het Voorlopig Bewind. Zijn contacten verraadden echter zijn band met zijn Franse herkomst. Met Emile Gachet uit Rijsel, in 1847 benoemd tot hoofd van het Paleografisch Bureau, schoot hij immers erg goed op, net als met Auguste-Alexis Baron.

Het debacle met de Vijfjaarlijkse Prijs maakte duidelijk dat hij veeleer een archivaris dan een historicus was, omdat hij historische syntheseswerken steeds had vermeden. Nochtans werd hij door tijdgenoten steevast een befaamd historicus genoemd. Hij leefde voor zijn vak. Dit blijkt ook uit zijn briefwisseling: zelfs op hoge leeftijd bleef hij zich in historische debatten mengen en verstrekke hij onvermoeibaar advies. Gachard wist zich overigens prima te handhaven. Tijdens de eerste decennia van zijn aanstelling bij het Rijksarchief was de interesse voor de vaderlandse historie groot en profiteerde hij ervan om voorstellen voor archiefreizen te lanceren. Vanaf de jaren zeventig, waarin de geschiedbeoefening meer en meer verschoof naar de universiteiten en naar gevormde historici en waarin de belangstelling voor de geschiedenis scheen te verminderen, slaagde hij er toch nog in om publicaties uit te geven, zelfs tegen gunstige condities. Uitgeverij

Plon, Nourrit et Compagnie ging immers in op zijn dringende verzoek de auteursrechten toch al gedeeltelijk uit te keren.

Gachards glansrijke carrière was mogelijk door de tijdsgeest. Vanaf de late achttiende eeuw won de beoefening van de historie aan belang en de opkomst van het nationalisme, liberalisme en historisme versterkte deze tendens alleen maar. De Belgische overheid stimuleerde de geschiedbeoefening, maar ook elders in Europa was er grote belangstelling voor het verleden. Gachards correspondentie bewijst dit. Manuel Garcia Gonzalez in de archiefburcht van Simancas, Aimé-Louis Champollion-Figeac met zijn vernuftige steekkaartensysteem in de Franse bibliotheek of de Nederlander Bakhuizen van den Brink die - weliswaar uit geldnood - de Europese archieven rondtrok en afschriften maakte: allen streefden ze ernaar het verleden kenbaar te maken en te ordenen. Hun verlangen komt dicht in de buurt in het latere opzet van Charles-Victor Langlois en Charles Seignobos.

Deze biografie heeft getracht de levensloop, verwezenlijkingen en contacten van de archivaris aan te geven. Hints voor volgende studies zijn talrijk. De kaleidoscoop van Gachards leven en werk kan gezien het bijzonder rijke archiefmateriaal moeiteloos worden uitgewerkt. Gachard en zijn reizen, Gachard en zijn diplomatieke contacten, Gachard en zijn politieke relaties, Gachard en de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, Gachard en de Koninklijke Academie, Gachard en zijn bronnenuitgaven zouden aan een apart onderzoek kunnen worden onderworpen. Welbeschouwd zou elk hoofdstuk van deze biografie door het immense archiefmateriaal verder kunnen worden uitgediept. Als archivaris zag hij er niet alleen op toe dat openbare documenten zorgvuldig werden geconserveerd, hij legde ook zijn private archief aan, even enthousiast, erudiet en koppig.

## Samenvatting

Louis-Prosper Gachard werd geboren in 1800 in Parijs. Op zeventienjarige leeftijd week hij uit naar Doornik. Hij startte er zijn carrière als letterzetter bij uitgeverij Casterman. Als stadsbediende vatte hij interesse op voor de gemeentelijke archieven. Hij wist op te klimmen en in 1826 werd hij benoemd als adjunct-archivaris op het Rijksarchief. In deze hoedanigheid maakte hij zijn eerste archiefreis naar Parijs.

Na de Belgische Revolutie werd hij tot algemeen rijksarchivaris benoemd. Beziield werkte hij de organisatie uit van het Rijksarchief en van de provinciale archieven. Hij gaf vele bronnen uit, met een duidelijke voorkeur voor de politieke geschiedenis van de zestiende eeuw. Hij werd lid van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis en van de Koninklijke Academie. Hij zetelde in tal van commissies. Bovendien ondernam hij vele archiefreizen. Hij trok naar de archieven van Frankrijk, Oostenrijk, Italië en Spanje. Als eerste buitenlandse onderzoeker kreeg hij in 1843 toegang tot de archiefburcht van Simancas en hij mocht in 1868 de doorgaans niet toegankelijke Vaticaanse archieven consulteren.

Gachard zou tot aan zijn overlijden in 1885 aan het hoofd blijven staan van het Rijksarchief. Tijdens de laatste jaren van zijn leven ondernam hij geen verre expedities meer, maar hij hield niet op met corresponderen en publiceren. Op zijn begrafenis waren vele prominenten aanwezig.

## Bibliografie

### 1. Bronnen

#### a. Ongepubliceerd

Anderlecht, Rijksarchief, *Archives de la ville de Liège. Etat civil. Mariages. Item 2. 1857*, nr. 654.

Brussel, ARA, *Archief E. de Borchgrave*, nr. 36.

Brussel, ARA, *Archief L.P. Gachard*, nrs. 27, 28, 35, 57, 113, 126, 157, 177, 234, 272, 389, 390, 396, 397, 437, 439, 449, 454, 461, 463, 465, 466, 528, 867, 869, 870, 874, 875, 879, 881, 887, 894.

Brussel, ARA, *Secretariaatsarchief*, reg., nrs. 194, 195, 208, 209 en 210.

Brussel, Archief van het Koninklijk Paleis, *Cabinet du Roi. Prix du Roi des années 1878 - 1889*.

#### b. Gepubliceerd

*Académie Royale de Belgique. Centième anniversaire de fondation (1772 – 1782). Tome I*, Bruxelles, 1872.

*Annales belgique des Sciences, des Lettres et des Arts. Tome VII. Ier semestre*, Gent, 1821.

Berichten en Mededelingen, in: *De Nederlandsche Spectator*, n°1, 2 januari 1886, blz. 5 - 6.

BLUFF, A., *Catalogue de livres anciens et modernes provenant en partie de feu L(ouis)-P(rosper) Gachard, Archiviste général du Royaume, dont la vente publique aura lieu le vendredi 26 mars 1886 et neuf jours suivants... à Bruxelles*, Brussel, 1886.

*Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Tome III (15 décembre 1838 - 7 mars 1840). Deuxième bulletin. Séance du 3 août 1839*, Brussel, 1840.

*Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Tome premier (4 août 1834 - 5 août 1837). Deuxième édition*, Brussel, 1844.

*Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Deuxième série. Tome douzième. Séance du 4 avril 1859*, Brussel, 1859.

*La Chronique. Gazette quotidienne. Bruxelles*, 18 (1880) nr. 155, zaterdag 19 juni 1880, 1.

DELEBECQUE, A., *Pasinomie ou collection complète des lois, décrets, arrêts et règlements généraux qui peuvent être invoqués en Belgique. Deuxième série 1814 - 1830. Tome huitième. 1er Juin 1824 - 31 Mars 1827*, Brussel, 1841.

DE STEIN D'ALTENSTEIN, I., *Annuaire de la noblesse de Belgique. 1848. Deuxième année*, Brussel, 1848.

DE STEIN D'ALTENSTEIN, I., *Annuaire de la noblesse de Belgique. 1850. Quatrième année*, Brussel, 1850.

DE STEIN D'ALTENSTEIN, I., *Annuaire de la noblesse de Belgique. 1861. Quinzième année*, Brussel, 1861.

GACHARD, L.P., *Collection de documens inédits concernant l'histoire de la Belgique. Tome troisième*, Brussel, 1835.

GACHARD, L.P., *Correspondance de Marguerite d'Autriche duchesse de Parme avec Philippe II. Tome premier 14 août 1559 - 16 novembre 1561*, Brussel, 1867.

GACHARD, L.P., *Correspondance de Philippe II sur les affaires des Pays-Bas. Tome premier*, Brussel, 1848.

GACHARD, L.P., Discours aux funérailles d'Emile Gachet, in: *Compe-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou Recueil de ses bulletins. Deuxième Série. Tome neuvième. Troisième bulletin*, Brussel, 1857, 382 - 387.

GACHARD, L.P., *Documens concernant l'histoire de la Belgique. Tome premier*, Brussel, 1833.

GACHARD, L.P., *Documens concernant l'histoire de la Belgique. Tome second*, Brussel, 1834.

GACHARD, L.P., *Don Carlos et Philippe II. Tome premier*, Brussel, 1863.

GACHARD, L.P., *Histoire de la Belgique au commencement du XVIIIe siècle*, Brussel, 1880.

GACHARD, L.P., *Lettres de Philippe II à ses filles les infants Isabelle et Cathérine écrites pendant son voyage en Portugal (1581 – 1583)*, Parijs, 1884.

GACHARD, L.P., *Notice sur le dépôt des archives du Royaume de Belgique*, Brussel, 1831.

GACHARD, L.P., *Rapport à M. Alph. Vandenpeereboom, Ministre de l'Intérieur sur l'administration des Archives Générales du Royaume depuis 1831 et sur la situation de cet établissement*, Brussel, 1866.

GACHARD, L.P., *Rapport du juri sur les produits de l'industrie belge exposés à Bruxelles dans les mois de septembre et d'octobre 1835 présenté à M. le Ministre de l'Intérieur*, Brussel, 1836.

GACHARD, L.P., Rapport sur les travaux de la Commission Royale d'Histoire depuis son établissement en 1834 jusqu' en 1872, in: *Centième anniversaire de foundation (1772 - 1782). Tome Premier*, Brussel, 1872, 1 - 108.

*Le Moniteur belge. Journal Officiel*, 48 (1878), dinsdag 13 augustus 1878, 2575 – 2577.

*Le Moniteur belge. Journal Officiel*, 51 (1881), vrijdag 21 januari en zaterdag 11 juni 1881, 257 en 2015 - 2025.

*Le Moniteur belge. Journal officiel*, 55 (1885), zaterdag 26 en zondag 27 december, 5339 - 5342.

MULLER, S., ed., *Briefwisseling van Bakhuizen van den Brink met zijne vrienden gedurende zijne ballingschap (1844 - 1851)*, Haarlem, 1906.

*La noblesse belge. Annuaire de 1898. Première partie*, Brussel, 1898.

*Province de Hainaut. Feuille de Tournay. Affiches, annonces et avis divers de Tournay. N° 1540. Vendredi 23 juillet 1819 en N° 1573. Mardi 16 Novembre 1819.*

*Province de Hainaut. Feuille de Tournay. Affiches, annonces et avis divers de Tournay. N° 1598. Vendredi 11 février 1820. N° 1634. Vendredi 16 juin 1820.*

*Province de Hainaut. Feuille de Tournay. Affiches, annonces et avis divers. N° 1796. Mardi 4 septembre 1821 en N° 1797. Vendredi 7 septembre 1821 en N° 1798. Dimanche 9 septembre 1821.*

*Province de Hainaut. Feuille de Tournay. Affiches, annonces et avis divers. N° 2049. Vendredi 18 avril 1823; N° 2051. Mardi 22 avril 1823; N° 2055. Vendredi 2 mai 1823. N° 2056. Dimanche 4 mai 1823 en N° 2057. Mercredi 7 mai 1823.*

*Province de Hainaut. Feuille de Tournay, Officielle pour les Actes de l'administration de la ville. Affiches, annonces et avis divers. N° 2276. Mardi 28 septembre 1824.*

SMIT, H.J. en WIERINGA, W.J. ed., *Correspondentie van Robert Fruin 1845 - 1899*, (Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap 4<sup>e</sup> serie, 4), Groningen en Djakarta, 1957.

WARZEE, A., *Essai historique et critique sur les journaux belges. Journaux politiques*, Gent en Brussel, 1845.

## **2. Literatuur**

AERTS, E. en DE MECHELEER, L., "Le César des Archives": archivistiek en historiografie in de eeuw van Gachard, in: *Bibliotheek- en Archiefgids*, 3 (2003), 24 - 35.

AUBERT, R., Kerk en godsdienst in de Zuidelijke Nederlanden 1815 - circa 1840, in: BLOK, D.P. e.a. ed., *Algemene geschiedenis der Nederlanden. 11: H.F.J.M. VAN DEN EERENBEMT e.a. ed., Nieuwste Tijd. Socioculturele geschiedenis 1794/1795 - circa 1840. Politieke geschiedenis 1794/1795-1840/1846. De Nederlandse koloniën 1795-1914*, Weesp, 1983, 118 - 120.

BLEMONT, H., Génie (Jean-Antoine-Auguste), in: PREVOST, M., D'AMAT, R. en TRIBOUT DE MOREMBERT, *Dictionnaire de Biographie Française. Tome quinzième*, Parijs, 1982, 1033.

BORNEWASSER, J.A., Het Koninkrijk der Nederlanden (1815 - 1830), in BLOK, D.P. e.a. ed., *algemene Geschiedenis der Nederlanden. 11: H.F.J.M. VAN DEN*

EERENBEMT e.a. ed., *Nieuwste Tijd. Socioculturele geschiedenis 1794/1795 - circa 1840. Politieke geschiedenis 1794/1795 - circa 1840/1846. De Nederlandse koloniën 1795 - 1914*, Weesp, 1983, 223 - 278.

BOUFFANGE, S., *Pro deo et patria. Casterman: librairie et imprimerie (1776 - 1919)*, Genève, 1996.

CASTERMAN, L.R., *Casterman. Deux cents ans d'édition et d'imprimerie 1780 - 1980*, Doornik, 1980.

CHARLIER, G., Baron (Auguste-Alexis-Floréal), in: *Biographie Nationale publiée par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Tome vingt-neuvième. Supplément. Tome premier*, Brussel, 1857, 204 - 212.

COOSEMANS, L., *De Académie Royale des Sciences et Belles-Lettres de Bruxelles en haar bijdrage tot de geschiedschrijving (1816 - 1830)*, Leuven, 1987 (Katholieke Universiteit Leuven. Faculteit letteren en Wijsbegeerte. Departement Geschiedenis, onuitgegeven licentiaatsverhandeling o.l.v. DE SCHRUYVER, R.).

CUVELIER, J., Le centenaire de Gachard, in: *Archives, Bibliothèques et Musées de Belgique*, 8 (1931), 65 - 78.

CUVELIER, J., Gachard (Louis - Prosper), in: *Biographie Nationale publiée par l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Tome vingt-neuvième. Supplément. Tome premier*, Bruxelles, 1957, 585 - 608.

CUVELIER, J., Louis-Prosper Gachard (1800 - 1885), in: *La Commission Royale d'Histoire 1834-1934. Livre jubilaire, composé à l'occasion du centième anniversaire de sa fondation par les membres de la Commission*, Brussel, 1934, 114 - 133.

CUVELIER, J., Nouveaux documents concernant les origines de la Commission Royale d'Histoire, in: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, 100 (1936), 93 - 132.

D'AMAT, R. en LIMOUZIN-LAMOTHE R. ed., *Dictionnaire de Biographie française. Tome dixième*, Parijs, 1965.

DECOSTER, J., Gachet (Emile-Léonard-Jean-Baptiste), in: PREVOST, M., D'AMAT, R. en TRIBOUT DE MOREMBERT, H. ed., *Dictionnaire biographique française. Tome quatorzième*, Parijs, 1979, 1525.

DEHARVENG, J. ed., *Histoire de la Belgique contemporaine 1830 - 1914. Tome troisième*, Brussel, 1930.

DELANGRE, A., *Le théâtre et l'art dramatique à Tournai*, Doornik, 1905.

DE LE COURT, J., Plaisant (Isidore), in: *Biographie Nationale publiée par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Tome dix-septième*, Brussel, 1903, 706 - 711.

DEN BOER, P., Comparatieve historiografie. Enkele observaties bij de professionalisering van de geschiedbeoefening in Frankrijk en Duitsland, in: TOLLEBEEK, J., VERBEECK, G. en VERSCHAFFEL, T., ed., *De lectuur van het verleden. Opstellen over de geschiedenis van de geschiedschrijving aangeboden aan Reginald de Schrijver*, Leuven, 1998, 301 - 312.

DEN BOER, P., *Geschiedenis als beroep. De professionalisering van de geschiedbeoefening in Frankrijk (1818 - 1914)*, Nijmegen, 1987.

DE SEYN, E., Gachard (Louis - Prosper), in: IDEM, *Dictionnaire biographique des Sciences, des Lettres et des Arts en Belgique. Tome premier*, Brussel, 1935, 475 - 476.

DE SCHRYVER, R., *Historiografie: 25 eeuwen geschiedschrijving van West-Europa*, Leuven, 1990.

DE SCHRYVER, R., Tussen literatuur en wetenschap: tweeëntwintigmaal Belgische geschiedenis, 1782 - 1872, in: *Bijdragen en mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 87 (1972), 396 - 410.

DORSMAN, L., De nieuwe eruditie. Het ontstaan van een historisch bedrijf, in: TOLLEBEEK, J., VERSCHAFFEL, T. en WESSELS, L.H.M. ed., *De palimpsest. Geschiedschrijving in de Nederlanden 1500 - 2000*, Hilversum, 2002, 159 - 176.

DORSMAN, L., De nieuwe eruditie. Het ontstaan van het historisch bedrijf, in: TOLLEBEEK, J., VERSCHAFFEL, T. en WESSELS, L.H.M. ed., *De palimpsest. Geschiedschrijving in de Nederlanden 1500 - 2000. Fragmenten*, Hilversum, 2002, 121 - 133.

FABER, F., *Histoire du théâtre français en Belgique depuis son origine jusqu'à nos jours d'après des documents inédits reposant aux Archives Générales du royaume. Tome quatrième*, Brussel en Parijs, 1880.

FRESON, A., Tielemans (Jean-François), in: *Biographie Nationale publiée par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Tome vingt-cinquième*, Brussel, 1930 - 1932, 246 - 250.

GEURTS, P.A.M., Nederlandse overheid en geschiedbeoefening 1825 - 1930, in: *Theoretische geschiedenis*, 9 (1982), 304 - 328.

GOVAERTS, C., *Toerisme en thermalisme in het koninklijk kuuroord Spa (1850 - 1914)*, Leuven, 1990 (Katholieke universiteit Leuven. Faculteit van de Letteren en de

Wijsbegeerte. Departement geschiedenis, onuitgegeven licentiaatsverhandeling o.l.v. STOLS, E.)

HALKIN, L., *Quelques notes sur Warnkönig et sa correspondance*, Luik, 1934.

JANSSENS, G., De briefwisseling tussen L.P. Gachard en Manuel Garcia Gonzalez, archivaris van het Archivo General de Simancas 1844 - 1854, in: *Handelingen der Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en letterkunde en Geschiedenis*, 54 (1990), 17 - 27.

JANSSENS, G., L.-P. Gachard en de ontsluiting van het Archivo General de Simancas, in: *Liber amicorum dr. J. Scheerder. Tijdingen uit Leuven over de Spaanse Nederlanden, de Leuvense universiteit en historiografie*, Leuven, 1987, 312 - 341.

JUSTE, T., Lehon (Charles-Amé-Joseph), in: *Biographie nationale publiée par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des beaux-Arts de Belgique. Tome onzième*, Brussel, 1890, 715 - 717.

LEMMINK, J.P.S., 'Simancas open U' Belgisch – Nederlandse bemoeienissen bij de ontsluiting van de Archivo General de Simancas, in: *Nederlands Archievenblad*, 91 (1987), 9 - 28.

LYONNET, H., *Dictionnaire des comédiens français (ceux d'hier). Biographies, bibliographie, iconographie. Ouvrage illustré de nombreux portraits, autographes, vues, scènes etc. Tome premier*, Paris, s.d.

LUYKX, T., *Politieke geschiedenis van België van 1789 tot heden*, 2de uitg., Amsterdam en Brussel, 1969.

LUYKX, T., *Politieke geschiedenis van België van 1789 tot 1944*, 5de uitg. door M. PLATEL, Antwerpen, 1985.

MARQUET, L., Een korte historische schets van de voornaamste badplaatsen en kuuroorden in België. Spa, in: BALTHAZAR, H. ed. e.a., *Te kust en te kuur. Badplaatsen en kuuroorden in België (16de-20ste eeuw)*, Brussel en Oostende, 1987, 271 - 306.

MATTHIEU, E., *Biographie du Hainaut. I-II*, Enghien, 1902 - 1905.

MOLHUYSEN, P.C. en KOSSMANN, F.K.H. ed., *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek. Negende deel*, Leiden, 1933.

MURET, P., Michelet, Gachard, Saint-Genois: ducs de Bourgogne et révolution, in: *Album Carlos Wyffels aangeboden door zijn wetenschappelijke medewerkers*, Brussel, 1987, 331 - 350.

NELIS, H., Le dépôt des Archives du Royaume à Bruxelles pendant la Révolution de 1830, in: *Revue des Bibliothèques et Archives de Belgique*, 3 (1905), 231 - 233.

NELIS, H., La mission littéraire de Gachard en Italie au point de vue de l'histoire de Belgique (1867 - 1868), in: *Hommage à Dom Ursmer Berlière*, Brussel, 1931, 177 - 182.

PIOT, C., Notice sur Louis-Prosper Gachard, membre de l'Académie, in: *Annuaire de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique*, 54 (1888), 193 - 236.

PIRENNE, H., La Commission Royale d'Histoire depuis sa fondation (1834 - 1934), in: *La Commission Royale d'Histoire 1834 - 1934, Livre jubilaire. composé à l'occasion du centième anniversaire de sa fondation par les membres de la Commission*, Bruxelles, 1934, 9 - 68.

PIRENNNE, H., Un précurseur de la Commission Royale d'Histoire en 1827, in: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, 98 (1934), 127 - 134.

PREVENIER, W., De mislukte lente van de eruditie in België na 1830, in: TOLLEBEEK, J., VERBEECK, G. en VERSCHAFFEL, T. ed., *De lectuur van het verleden. Opstellen over de geschiedenis van de geschiedschrijving aangeboden aan Reginald de Schryver*, Leuven, 1998, 263 - 272.

PREVENIER, W., HOWELL, M. en BOONE, M. ed., *Uit goede bron. Introductie tot de historische kritiek*, 7de uitg., Leuven en Apeldoorn, 2000.

PREVOST, M. en D'AMAT, R. ed., *Dictionnaire de Biographie Française. Tome huitième*, Parijs, 1959.

RAMAER, J.C., Gobbelschroy (Pierre Louis Joseph Servais van), in: MOLHUYSEN, P.C. en KOSSMANN, F.K.H. ed., *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek. Negende deel*, Leiden, 1933, 291 - 292.

RICHARD, M., Guizot (François), in: PREVOST, M., D'AMAT, R. en TRIBOUT DE MOREMBERT, H. ed., *Dictionnaire de Biographie française. Tome dix-septième*, Parijs, 1989, 350 - 356.

ROEGIERS, J. en VAN SAS, N.C.F., Revolutie in Noord en Zuid (1780-1830), in: BLOM, J.C.H. en LAMBERTS, E. ed., *Geschiedenis van de Nederlanden*, Rijswijk, 1993, 219 - 251.

SCHOUPS, I., De belangstelling van L.P. Gachard voor het stadsarchief Antwerpen, in: MARECHAL, G., *Een kompas met vele streken. Studies over Antwerpen, scheepvaart en archivaliek aangeboden aan dr. Gustaaf Asaert ter gelegenheid van zijn 65<sup>ste</sup> verjaardag*, Antwerpen, 1994, 162 - 169.

SCHOUPS, I., P.J.M. L'Ortye, Rijksarchivaris te Brussel, 1814 - 1831. Een vergeten figuur, in: COPPEJANS, H. ed. e.a., *Album Carlos Wyffels*, Brussel, 1987, 403 - 412.

STEUR, J., Archivisten in dienst van het Vereenigde Koninkrijk. III. Gachard, in: *Nederlandsch Archievenblad*, 43 (1935 - 1936), 139 - 160 en 44 (1936 - 1937), 132 - 152.

TOLLEBEEK, J., Enthousiasme en evidentie. De negentiende-eeuwse Belgisch-nationale geschiedschrijving, in: IDEM, *De ijkmeesters. Opstellen over de geschiedschrijving in Nederland en België*, Amsterdam, 1994, 57 - 74.

TOLLEBEEK, J., Geschiedenis en oudheidkunde in de negentiende eeuw. De 'Messenger des Sciences historiques' 1823 - 1896, in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 113 (1998), 23 - 55.

TOLLEBEEK, J., Grafdelvers en ontdekkingsreizigers, in: IDEM, *De ziel van de fabriek. Over de arbeid van de historicus*, Amsterdam, 1998, 27 - 28.

TOLLEBEEK, J., De machinerie van de geschiedenis. De uitbouw van een historische infrastructuur in Nederland en België, in: IDEM, *De ijkmeesters. Opstellen over de geschiedschrijving in Nederland en België*, Amsterdam, 1994, 17 - 35.

TOLLEBEEK, J. en VERSCHAFFEL, T., Natie, geschiedenis en legitimatie, in: HOOZEE, R., TOLLEBEEK, J. en VERSCHAFFEL, T. ed., *Mise-en-scène. Keizer Karel en de verbeelding van de negentiende eeuw*, Gent, 1999, 16 - 23.

VAN DER AA, A.J., *Biographisch woordenboek der Nederlanden. Deel II C-F*, VAN HARDERWIJK, K.J.R. en SCHOTEL, C.D.J. ed., Amsterdam, 1969.

VANDER LINDEN, H., Léopold-Auguste Warnkönig 1794 - 1866, in: *La Commission Royale d'Histoire 1834 - 1934. Livre jubilaire composé à l'occasion du centième*

*anniversaire de sa fondation par les membres de la Commission*, Brussel, 1934, 134 - 139.

VAN KALKEN, F., Van Gobbelschroy (Pierre-Joseph-Servais-Louis), in: *Biographie nationale publiée par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Tome vingt-sixième*, Brussel, 1936 - 1938.

VAN SWEEVELT, K., *Een geschiedenis over de geschiedenis van België. De vijfjaarlijkse prijs voor vaderlandse geschiedenis uitgereikt door de Koninklijke Academie van België (1845 - 1965)*, Leuven, 1991 (Katholieke Universiteit Leuven. Faculteit van de Letteren en de Wijsbegeerte. Departement Geschiedenis, onuitgegeven licentiaatsverhandeling o.l.v. TOLLEBEEK, J.)

VERCAUTEREN, F., *Cent ans d'histoire nationale en Belgique. Tome I*, Brussel, 1959.

VERCAUTEREN, F., Le Concours historique de 1826 organisé dans le Royaume des Pays- Bas, in: *Académie Royale de Belgique. Bulletin de la Classe des Lettres*, reeks 5, 62 (1976), 303 - 319.

VERSCHAFFEL, T. en TOLLEBEEK, J., De grote momenten. Een romantisch verhaal, in: HOOZEE, R., TOLLEBEEK, J. en VERSCHAFFEL, T. ed., *Mise-en-scène. Keizer Karel en de verbeelding van de negentiende eeuw*, Gent, 1999, 34 - 45.

VERSCHAFFEL, T., *De hoed en de hond. Geschiedschrijving in de Zuidelijke Nederlanden 1715 - 1794*, Hilversum, 1998.

WELLENS, R., het Algemeen Rijksarchief te Brussel, in: COPPENS, H. en LAURENT, R. ed., *Het Rijksarchief in België 1796 – 1996. geschiedenis van de instelling en bio-bibliografisch repertorium van de archivariissen* (Miscellanea Archivistica Studia 86), Brussel, 1996, 57 - 72.

WELLENS, R., Etudes et travaux relatifs à la vie et oeuvre de Louis-Prospér Gachard. Une approche bibliographique, in: PAVIOT, J. ed., *Liber amicorum Raphaël de Smedt* (Historia 3), Leuven, 2001, 415 - 422.

WELLENS, R., La mission d'inspection de Gachard aux archives de Mons et de Tournai en 1832, in: *Miscellanea Archivistica*, 35 (1982), 5 - 17.

WELLENS, R., Le premier rapport de Gachard sur les archives du Royaume (1826), in: *Archief- en Bibliotheekwezen in België*, 56 (1985), 15 - 45.